

Septemberdagbog 2011.

Fredag d. 2. september 2011: i dejligt vejr cyklede jeg fra Lyngby til Nykøbing Sjælland – nok over 60 km afbrudt af gåtur gennem Hillerød på den livlige gågade og en pause på færgeturen Hundested – Rørvig. Jeg tog af sted 10,30 og var fremme 16.30. Der var en hyggelig modtagelse, og vi fik forloren hare til aftensmad. De har ryddet mere op

omkring huset, og Sara er som vanlig en meget sød, glad og smilende lille pige. Jeg sov fint i deres nye sovesofa i kontoret/gæsteværelset.

Lørdag d. 3. september 2011: Henriette drog på arbejde kl. 9.30, og efter morgenmaden kørte Thomas, Sara og jeg i **svømmehallen**, som er meget ny og godt indrettet. Derefter var vi i SuperBest og købte ind. Rikke ringede, og vi fik en lille snak. Karin kom med bilen kl. 13, og vi hyggede med Sara, mens Thomas hentede Henriette. Karin havde et kundskabsspil om film med til Thomas og Henriette. Vi var på en dejlig gåtur i plantagen, og vi plukkede **en spand fuld med brombær**, og Oscar hoppede ned i det store kloak hul, der er opstået i forbindelse vejbyggeri. Om aftenen fik vi oksefilet med ovnstegte

rodfrugter til middag og chokoladecake med is til dessert. Og Henriette havde filmen "Das Leben der Anderen" med hjem fra biblioteket.

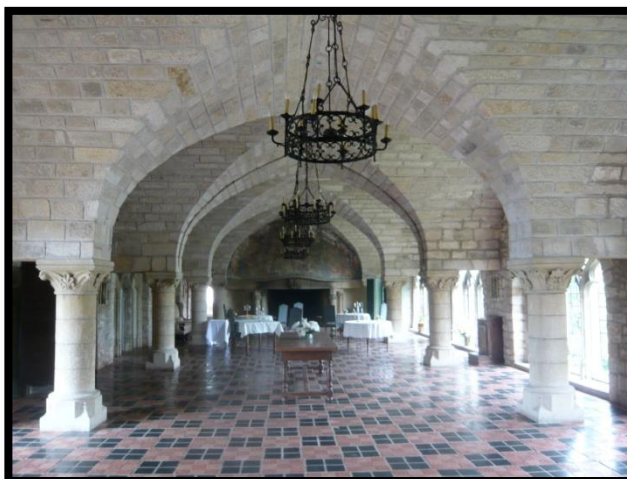
Søndag d. 4. september 2011: jeg sov meget dårligt – var vågen fra kl. 1.30. Knækkede en lamel i sengen, og lå vågen til kl. 3,30 og talte får. Så flyttede jeg ind i stuen, hvor Henriette allerede sov på sofaen. Thomas og Henriette lavede en **flot søndagsbrunch** med hele svineriet og alt, hvad der hører til. Kl. 9.30 startede jeg på cyklen ud af Egebjergvej – det var meget fint cykelvejr, og jeg fulgte nogle af de markerede cykelruter f.eks. Isefjordsruten, hvilket førte mig ud på smukke mindre veje, men også en forlænget rute. Imens var Karin kørt ud til Aksel og Birte, og havde nogle gode timer. Jeg havde madpakke og vand med. Kl. 14 kom Karin med bilen og **hentede mig og cyklen i Ugerløse** 18 km fra Sorø. Vi kørte forbi Brorfelde Observatorium på vej til Steinar og Viveca, der bød på bankekød og hyggeligt samvær. Steinar hostede en del, og ser ud som om han bliver tyndere og tyndere. Vi ændrede i vor plan om at overnatte hos dem, og bestilte i stedet 2 overnatninger på **Birgitte og Morten Wagners Bed & Breakfast i Almind**. Det er Lissas bekendte og en meget sød familie, der i 2009 fløj et år rundt i Europa og Afrika i deres lille privatfly med deres 3 børn. Sønnen på 12 år måtte lære at lande flyet i tilfælde af, at faderen skulle blive akut syg under flyvningen. De brugte over 350.000 i benzin. Deres dagbog fra Internettet – www.flyingfamilytour.dk har de fået udgivet i bogform, og der har været en TV-udsendelse om deres oplevelser. Birgitte modtog os, og faciliteterne var meget flotte, og vi var de eneste gæster i en fløj med en pragtfuld seng, dagligstue, TV med masser af kanaler, stort køkken og lækkert badeværelse. Vi sov godt fra kl. 22, men jeg var vågen fra kl. 4. Der kom nogle heftige regnbyger, mens Karin kørte os over Fyn. Dagens udgifter: diesel 540 kr., broafgift på Storebælt 220 kr.

Mandag d. 5. september 2011: vi købte franskbrød og ost i Almind Brugs for 50 kr., og **kørte til Lissa** og spiste morgenmad. Og så snakkede vi hele formiddagen, og gik en lang tur. Lissa klarer sig fint og holder sit hjem meget fint. Vi købte 3 portioner fiskefilet med kartofler og persillesovs i Brugsen, og fik det til frokost. Og Lissa havde 3 Magnum-is. Vi var et kort smut i Storcentret, hvor Karin skulle have en skrue til sine briller. Og jeg købte for 50 kr. agurk, tomat og ost i Bilka. Det var til aftensmad og morgenmad. Vi pakkede bilen og bestilte 2 overnatninger på Hattonchâtel i Lorraine – det blev klaret med en opringning til Claus Agerskov på Tenerife. Vi kørte til Lissa og drak aftente, og Rikke ringede. Vi fik en snak med Morten Wagner, der fortalte, at han arbejder som virksomhedskonsulent for nogle banker, er partner i et stort landbrug i Litauen med 120 ansatte, og er aktionær og bestyrelsesmedlem i en svineproduktion i Ungarn, hvor der årligt produceres 60.000 svin. Birgitte kom med boller og småkager til os. De har en argentinsk udvekslingsstudent i år, og deres næstældste søn er udvekslingsstudent i Australien. De havde selv lige været på ferie i

Argentina. Vi gav 750 kr. for 2 overnatninger, og det var et utroligt dejligt B & B. Jeg vågnede alt for tidligt i morges - kl. 4, og i aften tager vi en sovepille.

Tirsdag d. 6. september 2011: vi startede fra Almind kl. 7, og kørte på skift til kl. 19 gennem Tyskland og Luxemburg til **Château Hattonchâtel i Lorraine**. Vi så mest motorveje, men vi hørte på CD første halvdel af den svenske kriminalroman "Hypnotisøren".

Jeg har hentet følgende fra Ekstrabladet:

"Uldlyden Claus Agerskov, 51, er ejeren bag slottet, som TV2 brugte i 'Stjernerne på Slottet' i 2010, og godset, hvor Cutfather samler sine unge deltagere til bootcamp i 'X Factor' på DR1. Claus Agerskov ejer både Château Hattonchâtel i den franske provins Lorraine to en halv times kørsel fra Paris og Skrøbelev Gods på Langeland. Begge steder er nu blevet eksponeret af Danmarks største tv-kanaler i den bedste sendetid. Det første afsnit af 'Stjernerne på Slottet' i 2010 med Anja Andersen, Kim Bodnia, Christiane Schaumburg-Müller og Hans Pilgaard trak 769.000 seere. I fredags var der 1,9 millioner seere til 'X Factor' på DR1. Selv bor Claus Agerskov på Tenerife sammen med sin norske kone, Anita Waage, 49, og det stod ikke skrevet i kortene, at han skulle blive slotsejer i Frankrig. Hans mor var fra København og hans far en ukendt, sort mand. Som spæd blev han adopteret af en jordemor og en kørelærer fra Haderup i Vestjylland. Og der har han haft sin opvækst. I dag ejer Claus Agerskov foruden sit franske slot og det danske gods over 50 ejendomme samt et hotelkompleks, Casa Club, med 18 lejligheder på en stor golfbane på Tenerife. - Men jeg er startet som salgsmanager på Trikotagegården i Ikast, har været underdirektør i Vordingborg Køkkener og et smut om Charlotte Køkkenet, inden jeg efter en skilsmisse rejste til De kanariske Øer i 1989 for at sælge ejendomme og anparter i huse. - Jeg havde aldrig før beskæftiget mig med ejendomme, men krisen gav mig vind i sejlene, og jeg ejer nu ca. 50 villaer og lejligheder på Tenerife, siger Claus Agerskov med vestjysk accent.

- Hvorfor skulle du så også have et slot i Frankrig og et gods i Danmark? - For fire år siden blev jeg gift med Anita, som jeg har været sammen med siden 1989. Gæsterne kom fra både Tenerife, Norge, England og Tyskland, og vi besluttede derfor, at brylluppet skulle stå i Danmark. Den 24. juli 2006 blev vi gift efter 17 års samliv, og festen blev holdt på Holckenhavn Slot ved Nyborg, hvor vi samlede 26 gæster i fire dage til et romantisk bryllup. Det var efter vores bryllup, at jeg fik blod på tanden med at få mit eget slot, som jeg ville benytte i ferier og ellers leje ud til store begivenheder og ganske almindelige turister. Først købte jeg Skrøbelev Gods på Langeland i december 2006 og et halvt år senere slottet her i

Frankrig, og i dag er det mig, der har kontakten til de danske bryllupsgæster, selv om jeg aldrig i mit liv havde forestillet mig, at jeg skulle blive bryllupsarrangør, siger Agerskov. - Men jeg er ikke bange for at slå til og handle hurtigt, hvis tingene ser fornuftige ud. 5,5 millioner måtte Claus Agerskov slippe for Skrøbelev Gods og 12,5 millioner danske kroner for slottet i Frankrig, som ligger med en helt formidabel udsigt over dalen Woëvre. - Der var ingen tvivl i mit hjerte, da jeg så slottet her. Der boede en sød, gammel dame på 89 år, som havde boet her i en menneskealder. Da jeg kom i audiens hos hende, var jeg som fortryllet. Jeg kom ind i en helt anden verden med flagermus, egern og en fantastisk udsigt. Dette slot er ikke et 5-stjernet hotel. Det er noget ganske unikt. En af betingelserne for, at jeg kunne købe det, var at jeg ville beholde dets stil. Det aftalte vi, og jeg overtog slottet med møbler og inventar og hendes franske schæferhund, Rocco, som har boet på slottet hele sit liv. - Vi købte en hund og fik et slot med. Det er den dyreste hund, jeg nogensinde har købt, siger Claus Agerskov. Når han og konen ikke opholder sig på slottet, bliver den passet af bestyrerparret i gartnerboligen, der er de eneste fastansatte på slottet. Det koster mellem 25.000 og 39.700 kr. at leje slottet for et døgn til fest afhængig af årstid og ugedag. Ligeledes er der eksklusive udlejningsværelser.”

Hattonchâteau Chateau ligger i den franske region Lorraine tæt på byerne Metz og Nancy. Slottet er opført for Verduns biskop i det 9. århundrede. I 1634 blev dele af bygningen ødelagt af kardinal Richelieu. Efter 1. Verdenskrig blev stedet overtaget af amerikanske Belle Skinner, som var datidens Paris Hilton. Hun tabte sit hjerte til området og brugte over en million dollar på at restaurere slottet og rekonstruere byen med nyt vandsystem, elektricitet, skole, rådhus, nyt bibliotek og en biograf. Den amerikanske forfatter Jack Dunn har skrevet bogen 'Holyoke' om Belle Skinner og hendes fantastiske liv.

Belle Skinner was a humanitarian and music-lover whose life her brother William memorialized in the construction of the Skinner Hall of Music at Vassar in 1932. Belle Skinner, née Ruth Isabel Skinner, was born in Skinnerville, Massachusetts, in 1866. Her family was wealthy and owned Skinner & Sons, a renowned silk and velvet manufacturing company based in Holyoke, Massachusetts. After attending Vassar College Preparatory School, Skinner attended Vassar College (as did her two older sisters, Nancy and Elizabeth) and graduated as class president in 1887. During and following World War I, she became interested in contributing to the war relief effort in France, purchasing large quantities of clothing, shoes, and money for this cause. In 1919, driving through the ravaged eastern French countryside, Skinner decided to adopt the ancient medieval town of Hattonchâteau (population 250), whose infrastructure had been almost completely destroyed during the war.

Working through the French government, she financed and oversaw the reconstruction of Hattonchâteau, from the rebuilding of the chateau, town hall, library, and school, to the installation of a modern water system. Skinner also spent much of the year living in Hattonchâteau, where the townspeople called her “*Marraine*”—“godmother.” Skinner spent a total of \$1 million in the restoration of Hattonchâteau. She also became the president of the American Committee of *Villages Libérés*—a French relief organization—working towards the reconstruction of other devastated villages in eastern France. For her humanitarian efforts the French government bestowed upon her the *Médaille de la Reconnaissance Française* in 1919, and in 1920 the Consul-General of France presented her with the cross of a Chevalier of the Legion of Honor. In 1926, Skinner established a \$10,000 scholarship for Vassar graduates to study history in France—Vassar’s first fellowship for foreign study. Following Skinner’s untimely death from pneumonia in 1928, her brother William Skinner increased the Hattonchâteau to \$25,000. He also created two other fellowships in Bible Studies and Biology to honor his two other sisters and their areas of concentration at Vassar.

Classical music had been Belle Skinner’s lifelong passion, and at the time of her death she had amassed a large collection of instruments from around the world. Originally housed at the Wistariahurst Museum in Holyoke, the Skinners’ former residence, the collection is now part of the Yale University Collection of Musical Instruments. Inspired by his sister’s love for music, William Skinner gave the Belle Skinner Hall of Music to Vassar in 1929. Architect Charles Collens designed the building, and musicologist George Sherman Dickinson designed its interior. Belle Skinner Hall was completed in 1932. In keeping with Belle Skinner’s commitment to Hattonchâteau, the building was executed in the medieval French Gothic style; the concert hall inside mirrors the Loire Valley style of the ancient town that she reconstructed.

Hattonchâteau ligger på en bakketop for enden af en lille charmerende landsby – 3 veje fører derop, og nede i dalen ligger flere mindre landsbyer. Slottets port er lukket, og man får en stor nøgle til porten. Vi boede i tårnet til højre for porten, mens hovedbygningen lå til venstre med den meget flotte festsal med gotisk udseende spidsbuer, en mandsstor kamin og flotte jerndøre. Der var bibliotek og et par opholdstuer, hvor vi fik morgenmad. Der var et køkken, som ikke var overvældende stort, og lidt gammeldags indrettet. Der skulle komme 52 nordmænd førstkommande weekend til et bryllup. Foran huset var en flot plæne, fin bevoksning og et bassin uden vand.

Vi fik et **værelse i slottets tårn**, tog et bad og fik en drink i biblioteket inden **middagen kl. 20 i riddersalen**, hvor der var fin stemning med ild i walk-in-pejsen, mens flagermusene fløj gennem lokalet. Vi var i alt 4 danske par: et ungt par fra Ganløse (han i autobranchen, hun i Skoringen) – de havde fået opholdet i bryllupsgave. Et par fra Mors (han tandtekniker, hun dyrlæge – bl.a. for Jesperhus blomsterpark) og et par fra Valby (hun var pædagog, og han arbejdede på en borerig i Nordsøen). En ung franskmænd – Fabian Calvi var præsentatør og servitør af en festlig og flot middag, der startede med velkomstdrink af den lokale ”champagne” Brut Mirabel og paté Lorraine. Fabian, der har en kokkeskole i den nærliggende landsby, fremviste sin store samling af propetiketter fra champagneflasker – han havde 2.200 af de 22.000, der eksisterer. Der er et museum for disse placemusofiler i Saint Etienne. Så fik vi en ret baseret på skaldyr med en dejlig Pinot Gris-hvidvin fra Alsace af mærket Henri Ehrhart. Hovedretten var andesteg med asparges og pommes dauphinoise, hvortil vi fik rødvin fra Château La Rame i Bordeaux. Til osten fik vi champagne Siblats Patinel

á Sermiers. Og så var der kaffe med chokoladecake og varm vaniljecreme. Hvert par sad ved individuelt bord og fik hver sin flaske af alle nævnte vine, så vi fik drukket betydeligt mere alkohol, end vi plejer. Der var en ganske hyggelig stemning, og vi kom i seng kl. 01. Dagens udgifter: diesel 85 euro, formiddags – og eftermiddagskaffe på tankstationer 8 euro, 4 franskbrødsboller 2,50 euro, og motorvejsafgift i Frankrig 3,30 euro

Onsdag d. 7. september 2011: vi vågnede kl. 7,30, og jeg skrev dagbog, mens Karin var i bad. Morgenmaden var aftalt til kl. 9 i hovedbygningen, og den var meget fin. Det var gråvejr. Vi gik en lille tur **rundt i landsbyen**, og så flere

mindeplader for Miss Belle Skinner. Så kørte vi 34 km ad en lang lige skovvej **til Verdun**, hvor vi først kørte op til mindeområdet ved Douamount, hvor vi besøgte museet Memorial de Verdun (entré 14 euro) med en instruktiv indføring i fakta omkring 1. verdenskrig. På 300 dage i 1916 døde 300.000 franske soldater, og 400.000 blev såret, og tyskerne havde tilsvarende tab. Der var rekonstruktion af et skyttegravsafsnit, noget om den tids våben, personlige effekter fra soldater, et afsnit om "Den hellige vej" fra Bar-le-Duc til Verdun, hvor forsyninger fragtedes frem og sårede tilbage fra fronten. Der var også en afdeling med den tids krigskirurgi, hvor man bl.a. gjorde store fremskridt indenfor maxillo-facial kirurgi. Derefter så vi ossariet med knogler fra 300.000 uidentificerede faldne soldater, nogle store kirkegårde med hvide kors og selve Fort Douamount, som var stedet, hvor

tyskerne gik til angreb. Her spiste vi vores madpakke. Så kørte vi tilbage til Verdun, og stillede bilen på en central parkeringsplads (afgift 1,20 euro). På gågaden fik vi kaffe udendørs på et konditori, og Karin fik en hindbærkage (6,05 euro). Vi ringede til Rikke. Vi gik en lille tur og så katedralen og bispernes flotte bygning Palais Episcopal, hvor der nu er **Centre Mondiale de la Paix**. Karin tændte lys for Kerstin i katedralen (1 euro). Vi kørte tilbage gennem skoven til Hattonchâtel, og fandt et sted, hvor vi kunne smage lidt lokale produkter - nemlig en vinsmagning som vi skulle deltage i kl. 17.30. Vi kom derfra med 11 flasker til i alt 51,50 euro. Forinden havde vi besøgt en tysk Soldaten Friedhof. Og kl. 19.30 var der 4 retters middag i en restaurant i en nærliggende landsby – **Restaurant des Côtes de Meuse** i St. Maurice sous les Côtes. Vi valgte kæmperejer, kalvesteg med svampesauce, ost og creme brûlée. Den søde servitrice hjalp os at bestille Logis de France hotel i Normandiet. Vi betalte 25 euro i tillægsregning, idet slottet havde forudbetalt 50 euro for middagen. Og så drog vi hjem i seng, skrev dagbog og spiste en sovepille.

Torsdag d. 8. september 2011: vi startede med morgenmad kl. 8,30, betalte regningen på 545 euro, og drog af sted efter at have sagt farvel til Franscine og den anden dame, der arbejdede på slottet. Og så fik jeg ved en fejl indstillet GPS'en, så den førte os uden om betalingsveje, dvs. at vi for en stor del kørte på små smukke veje. Vi lyttede til "Hypnotisøren", og havde pakket lidt frokost fra morgenbordet. Vi fik formiddagskaffe (4 euro) på en benzinstation, og eftermiddagskaffe og is (7,30 euro) på en McDonald. Der var ganske tæt trafik rundt om Paris. Vi var fremme på **Hotel de Paris i Courseulles-sur-Mer** kl.18. Det viste sig at være en turistby, der lå lige ned til Atlanterhavet på det sted, der kaldes Juno Beach, og var canadiernes landgangssted på D-dagen d. 6. juni 1944. Nordligere ligger Sword Beach, hvor englænderne og polakkerne landsattes, og sydligere ligger englændernes Gold Beach og amerikanernes Omaha og Utah Beach. Hotel de Paris hører til kæden Logis de France, og det lå lige ned til stranden. Vi gik en lille aftentur ved stranden og ud på molen, og så spiste vi aftensmad på Hotel de Paris, der har en fin gourmet restaurant. Vi fik oksepaté (Karin) og fisketartar (Martin) til forret, wings of halibut (rokke) til hovedret og kandiserede æbler til dessert, og det var meget flot præsenteret. Vi fik en kande hvidvin og en liter mineralvand til maden. Vi checkede e-mails på hotellet, og Michael og Thomas ringede på mobiltelefonen. Hotellet havde masser af brochurer om egnens mange turistmæssige seværdigheder, hvoraf mange har med erindringer fra D-dag at gøre. Vort hotel lå på Place de 6. Juin, hvor der også stod en Sherman tank, der mange år senere var blevet fisket op af havet. De Gaulle gik i land her d. 14. juni 1944. Vi er også i Calvados-distriktet, og Monets have i Giverny ligger også på vej til dette område. Hotellet var OK med et dejligt værelse med udsigt til havet og et godt badeværelse. Vi var i seng kl. 23. Dagens kørsel kunne ikke være gennemført uden hjælp af GPS'en. Normandiet er meget grønt og frugtbart, og meget af Frankrigs grøntsager og

mejeriprodukter kommer herfra – byen Camembert ligger også her. Jeg kom til at tænke på TV-serien "Allo',allo'", og ventede hele tide at se Monsieur LeClerc og René fra Le Bar.

Fredag d. 9. september 2011: Vi var oppe kl. 7, og spiste morgenmad kl. 8. Vi betalte 135 euro for hotel og halvpension. Så kørte vi sydover langs stranden, stoppede ved et udsigtspunkt og fotograferede. Vi kom til **Arromanches-les-Bains**, hvor vi parkerede ved **Musée du Débarquement**, og her fik vi god information vha. en brochure på dansk om D-dag, og om den kunstige havn, der blev bygget af nogle sænkede transportskibe og pontoner og 115 store betonsænkere - Mulberry Harbour. I denne kunstige havn var der tre 750 meter lange losningsmoler. Sænkere var forsynet med 150 Bofors-antiluftværnskanoner og 100 heliumspærreballoner. Der var nogle meget instruktive modeller af den kunstige havn. Man pointerede nøje, at 177 franske commandotropper –

Kieffer-kommandoen – deltog i invasionen. Andre lande deltog også med personale i invasionen – Danmark med søfolk i allieret tjeneste. Vi så også film i museet. Der var parkeringsafgift på 1 euro, og entré til museet kostede 14 euro. Vi fortsatte til Den Amerikanske Militærkirkegård ved Omaha Beach, hvor 9000 soldater ligger begravet. Og der er mange andre militære kirkegårde. Der var flot og højtideligt. Og en flot udsigt over stranden.

D-dag (D-day) var dagen d. 6. juni 1944, hvor De Allierede gik i land i Normandiet i Nordvestfrankrig under 2. verdenskrig. Landgangen, der også blev kaldt Operation Neptune, var indledningen på en større operation ved navn Operation Overlord, der havde som endeligt mål, at befri Europa fra den tyske besættelse. Operation Overlord begyndte på D-dagen og sluttede d. 19. august 1944, da de Allierede krydsede Seinen. Over tres år senere er invasionen af Normandiet stadig den største amfibieoperation i historien og involverede mere end tre millioner soldater, der krydsede den Engelske Kanal fra England til Normandiet. Operation Neptune startede 6. juni 1944, der kendes som D-dag, og sluttede 30. juni 1944. De allierede styrker der primært kom i kamp i Normandiet var fra USA, Storbritannien og Canada. Også større frie franske og polske styrker deltog i slaget efter selve landgangen. Der deltog desuden tropper fra Belgien, Tjekkoslaviet, Grækenland, Holland, Norge og enkelte søfolk fra Danmark.

Selve invasionen begyndte med indsættelse af tropper med faldskærm og svævefly, massive luftbombardementer og beskydning fra krigsskibe. Tidligt om morgenen 6. juni begyndte landsætningen af tropper på kysten. Tropperne blev udskibet fra baser langs Englands sydkyst. Den vigtigste af disse var Portsmouth. Slaget om Normandiet fortsatte i to måneder med militære operationer, der skulle etablere og udvide et brohoved og til sidst foretage et udbrud. Slaget om Normandiet sluttede med befrielsen af Paris og Falaise-lommens sammenbrud i slutningen af august 1944. Adolf Hitler beskrev udfaldets betydning: "I øst kan vi tillade et tab af territorium, uden det er et dødeligt slag mod Tysklands chance for overlevelse. Sådan forholder det sig ikke i vest! Hvis fjenden lykkes her, vil der følge uoverskuelige konsekvenser inden for kort tid." Efter den tyske hær invaderede Sovjetunionen i 1941 med Operation Barbarossa, havde Sovjetunionen været Tysklands primære modstander på det europæiske kontinent. USA's præsident Franklin D. Roosevelt og Storbritanniens premierminister Winston Churchill havde lovet, at USA og Storbritannien ville åbne en "anden front" i Europa for at hjælpe Sovjetunionen med at nedkæmpe Tyskland, først i 1942 og så igen i foråret 1943.

Briterne, og Churchill, ønskede at undgå de selvmorderiske frontalangreb, man havde oplevet under 1. verdenskrig. Churchill og den britiske generalstab ønskede en strategi, der skulle optrappe de guerillaoperationer, der blev koordineret af Special Operations Executive (SOE). De regulære styrker skulle samtidig angribe fra Middelhavet, mod Wien og ind i Tyskland fra syd. Et sådant angreb, mente man også kunne skabe en barriere, der ville begrænse den sovjetiske indtrængen i Europa. USA mente, at den mest effektive løsning var at angribe ad den korteste rute til Tyskland med udgangspunkt i den stærkeste allierede magtbase i Europa; England. De gjorde det klart, at de ikke ville bøje sig, og at dette var den eneste strategi, de ville støtte i længden. To indledende forslag blev opridset: Operation Sledgehammer, der var planen for en invasion i 1942, og Operation Roundup, en plan for et større angreb i 1943. Roundup blev tilpasset og blev til Operation Overlord, selvom den blev forsinket indtil 1944.

Planlægningen startede for alvor i marts 1943. Planlægningen blev først udført af den britiske chef for den allierede generalstab, generaløjntant sir Frederick E. Morgan og hans amerikanske næstkommanderende generalmajor Ray W. Barker. Planen blev senere overtaget og finpudset af SHAEF (Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force) i januar 1944 under ledelse af general Dwight D. Eisenhower. De allierede jagerflys korte rækkevidde fra de sydengelske flyvestationer begrænsede valget af det område, hvor man kunne landsætte tropper. Geografien reducerede valgmulighederne til to steder: Pas-de-Calais og Normandiets kyst. Fordi Pas de Calais var tættest på England, havde de bedst egnede strande til en landgang, og tilbød den mest direkte rute til Tyskland, var det også det bedst befæstede og forsvarede. Derfor blev Normandiet valgt til invasionen.

Delvis på grundlag af erfaringer fra Dieppe raidet d. 19. august 1942 besluttede de Allierede at undlade at angribe en af de franske havne direkte i angrebets første fase. En landsætning af tropper over en bred front i Normandiet ville true havnene i både Cherbourg og havne længere vestpå i

Bretagne. Samtidig ville det gøre et angreb mod Paris og den tyske grænse muligt. Normandiets kyst var lettere forsvaret, og et uventet men strategisk godt sted at etablere et brohoved. Potentielt kunne man forvirre og sprede de tyske forsvarere. Først i november 1943 blev Eisenhower udpeget som øverstbefalende for de allierede styrker i Vesteuropa. I januar 1944 blev general Bernard Law Montgomery chef for 21. armégruppe, hvis tropper skulle udføre invasionen. Han skulle også stå for udarbejdelsen af invasionsplanen.

På dette stadi i planlægningen foreslog planlæggerne en landsætning af tre divisioner fra havet og to divisioner fra luften. Montgomery optrappede hurtigt antallet af tropper til fem divisioner fra havet og tre fra luften og et angreb mod Utah Beach. Til at begynde med havde Montgomery bedt om fem luftbårne divisioner, men der var kun transportfly til at indsætte tre. I alt ville 47 divisioner blive sat ind i slaget om Normandiet: 19 britiske, fem canadiske og en polsk, alle under britisk kommando. Dertil kom 21 amerikanske divisioner og en fra de frie franske. Samlet var det 1.400.000 mand. Den 7. april og 15. maj præsenterede Montgomery sin strategi for invasionen på St Paul's School. Han forudså, at slaget ville vare halvfems dage, og ville slutte når alle tropper havde nået Seinen, ved at dreje angrebsaksen om byen Caen. Omkring 6.900 fartøjer, heraf 4.100 landgangsfartøjer, skulle deltage i invasionen under kommando af admiral sir Bertram Ramsay. Ramsay havde også været involveret i landsætningerne i Nordafrika og Italien. 12.000 fly under Air Marshal Sir Trafford Leigh-Mallory skulle støtte landsætningen. 1.000 transportfly skulle indsætte faldskærmstropperne, 10.000 ton bomber skulle kastes over de tyske forsvarsstillinger, og 14.000 togter skulle flyves.

Målet for de første 40 dages kampe var at erobre et brohoved, der skulle inkludere byerne Caen og Cherbourg. Specielt Cherbourg var vigtig, fordi byen havde en dyb havn, der kunne modtage forsyninger. Efterfølgende skulle man bryde ud af brohovedet, befri Bretagne og atlantehavshavnene dér, og fortsætte til man nåede en linje fra Le Havre, gennem Le Mans til Tours, ca. 190 km sydvest for Paris. Efter 90 dage skulle de Allierede altså kontrollere en zone, der var indrammet af floderne Loire mod syd og Seinen mod nordøst. I månederne op til invasionen gennemførte de Allierede en vildledningsoperation, Operation Bodyguard, der skulle overbevise tyskerne om, at andre steder end det nordlige Frankrig var truet (såsom Balkan og Sydfrankrig). I ugerne op til invasionen startede de Allierede en massiv vildledningskampagne, Operation Fortitude. Operationen var delt i to: Operation Fortitude South skulle overbevise tyskerne om, at det primære angreb ville ske mod Pas de Calais, så de beholdt styrker der, i stedet for at sende dem til Normandiet efter invasionen. Operation Fortitude North skulle samtidig give indtryk af, at man planlagde et angreb på Norge.

Man fik gennem dobbeltagenter og falsk radiotrafik tyskerne til at tro på eksistensen af en fiktiv amerikansk hærgruppe, First U.S. Army Group, der angiveligt befandt sig i det sydøstlige England under kommando af general Lesley J. McNair og general George S. Patton. Tyskerne havde et stort netværk af agenter i England, men hver eneste af de agenter, der sendte rapporter om den fiktive hærgruppe, var blevet omvendt af den allierede kontrapionage som en del af Double Cross systemet. Dobbeltagenterne sendte beskeder hjem til Tyskland, der bekræftede hærgruppens eksistens, og at dens mest sandsynlige mål var Pas de Calais. Falske kampvogne, lastbiler og landgangsfartøjer såvel som falske militærløjere blev placeret ved havnene ved Englands østlige og sydøstlige kyster, og Luftwaffe fik lov til at fotografere dem. Operation Skye blev samtidig startet i Skotland for at støtte Operation Fortitude North. Man udsendte radiosignaler, der var beregnet til at få de tyske analytikere til at forudsige en invasion af det tyskbesatte Norge. Fortitude North betød, at tropper, der ellers kunne være flyttet til Frankrig, måtte blive i Norge.

Nogle af de mere usædvanlige allierede forberedelser omfattede pansrede køretøjer, der blev specielt tilpasset til angrebet. Køretøjerne blev udviklet under ledelse af generalmajor Percy Hobart, Montgomerys svoger, og blev kaldt "Hobart's Funnies." Der blev blandt andet udviklet sejlede Sherman kampvogne, Churchill Crocodile kampvognen, der var udstyret med flammekaster, minerydningskampvogne, brobygningskampvogne, vejlægningskampvogne og kampvogne udstyret med svære mortérer til at ødelægge betonbunkere. Hovedparten af disse køretøjer blev betjent af små grupper fra den britiske 79th Armoured Division, der blev tilknyttet de forskellige troppeformationer.

Tre dage efter D-dagen, den 9. juni, stod to kunstige havne, Mulberry havnene, der skulle bugseres over fra Storbritannien i sektioner, færdige henholdsvis ved Omaha Beach og Arromanches. Den amerikanske ved Omaha blev ødelagt af en storm den 19. juni, mens den britiske, senere døbt til Port Winston var operativ de næste 10 måneder. Den strategiske betydning af disse kunstige havne kan ikke overvurderes; tyskerne gik ud fra, at de Allierede ville være afhængige af at erobre en af de større havne, som f.eks. Cherbourg tidligt i invasionsfasen. Et andet initiativ var Operation Pluto, en serie undervandsrørledninger der transporterede brændstof fra England til invasionsstyrken. De allierede styrker øvede deres indsats ved D-dagen måneder før invasionen. 28. april 1944 omkring 749 amerikanske soldater og søfolk, da en tysk torpedobåd overraskede en af landsætningsøvelserne, Exercise Tiger, i farvandet ud for det sydlige Devon. Rejser til og fra det neutrale Irland blev forbudt, og al bevægelse nær kysten blev begrænset. De tyske ambassader og konsulater i neutrale lande blev oversvømmet med vildledende information, i håb om at ægte information om invasionsplanerne ville blive ignoreret.

Der var adskillige lækager før D-dag. Gennem spionen Elyesa Bazna fik tyskerne dokumenter med referencer til Operation Overlord, men dokumenterne var ikke detaljerede. En anden lækage var general Charles de Gaulles radiomeddelelse efter D-dagen. Her fortalte han, i modsætning til de øvrige allierede ledere, at dette var den rigtige invasion. Dette kunne potentielt ødelægge de allierede vildledningsoperationer; Fortitude North og Fortitude South. Eisenhower refererede for eksempel til landsætningerne som den første invasion. Tyskerne troede dog ikke på de Gaulle og ventede for længe med at flytte ekstra tropper til Normandiet.

Invasionsflåden bestod af skibe fra otte landes flåder og var på i alt 6.938 skibe. Heraf var 1.213 krigsskibe, 4.125 transportskibe (landgangsfartøjer) og 1.600 støtteskibe, heriblandt en del handelsskibe. Royal Navy indsatte slagskibene HMS Nelson, HMS Rodney, HMS Ramillies og HMS Warspite samt kystforsvarsskibet HMS Roberts, mens US Navy indsatte USS Arkansas (overlevende fra Pearl Harbor), USS Nevada og USS Texas til kystbombardementer og artilleridueller mod det tyske kystartilleri i Cherbourg.

Gennem det meste af 1942 og 1943 anså tyskerne, med rette, sandsynligheden for en vellykket allieret invasion i Vesteuropa som lille. Forberedelserne til at modstå invasionen var begrænset til Organisation Todts opbygning af imponerende forsvarsværker, der dækkede de vigtigste havne. I slutningen af 1943 fik de åbenlyse allierede forberedelser i Storbritannien den tyske øverstbefalende for vestfronten, feltmarskal Gerd von Rundstedt, til at bede om forstærkninger. Ud over ekstra tropper fik Rundstedt nu også en ny underordnet, feltmarskal Erwin Rommel. Efter aftale med Hitler fik Rommel kommandoen over forsvarsstyrkerne i det nordlige Frankrig, Belgien og Holland. Disse blev organiseret som armégruppe B i

februar 1944. De tyske tropper i det sydlige Frankrig blev organiseret som armégruppe G under general Johannes Blaskowitz. Rommel havde forudset, at på trods af deres værdi som propaganda dækkede forsvarsværkerne kun selve havnene. De Allierede kunne landsætte tropper på resten af kysten og tage havnene fra landsiden. Under ham blev forsvaret af hele kystlinjen forbedret. Der blev opsat tjekkiske pindsvin på strandene, bygget betonbunkere, oversvømmet lavtliggende områder, og placeret pæle, kendt som Rommelspargel (Rommels asparges), på sandsynlige landingspladser for svævefly. Arbejdet med disse forsvarsværker var ikke færdigt, specielt i Normandiet, dels fordi de allierede luftbombardementer af det franske jernbanesystem hindrede materialerne i at nå frem, og dels fordi tyskerne gennem vildledningsoperationerne var overbeviste om, at invasionen ville ske ved Pas de Calais. Derfor koncentrerede de deres indsats dér.

Rommels forsvarsforanstaltninger blev også hindret på grund af uenighed omkring brugen af pansertropperne. Ud over de to armégrupper B og G havde von Rundstedt også kommandoen over hovedkvarteret for Panzergruppe West under general Leo Geyr von Schweppenburg. Denne formation var det administrative hovedkvarter for von Rundstedts pansrede og mobile tropper, men skulle omdøbes til 5. Panzer-Armee og bruges operativt i Normandiet. Von Geyr og Rommel var uenige om brugen af de vigtige panserdivisioner. Rommel forudså, at de Allierede ville have lufttherredømmet og ville være i stand til at hindre troppebevægelserne. Derfor foreslog han, at pansertropperne blev placeret tæt ved strandene. Han mente, at det var bedre at have en panserdivision at sætte ind over for invasionsstyrken på den første dag end tre panserdivisioner tre dage senere, hvor de Allierede allerede ville have oprettet et brohoved. Von Geyr mente, at man burde bruge den almindelige kampvogns doktrin og koncentrere panserdivisionerne på et centralt sted, omkring Paris og Rouen, så man kunne sende dem mod det allierede brohoved, når dette var blevet identificeret.

Uenigheden nåede hele vejen til Hitler, der påtvang parterne et kompromis. Rommel fik tre divisioner, for få til at dække alle de truede områder, og von Geyr fik tre, hvilket ikke var nok til en afgørende indgriben (fire andre divisioner blev sendt til det sydlige Frankrig og Holland, og var dermed hverken styret af Rommel eller von Geyr). Hitler påtog sig også selv at beslutte, hvornår de fleste af disse divisioner måtte sættes ind. Den 6. juni måtte mange panserdivisioner ikke bevæge sig mod invasionsstyrken, fordi Hitlers stab ikke ville vække ham, da de hørte om invasionen. Tyskerne havde forberedt et omfattende forsvar af strandene i Atlanterhavsvolden, og mente at landgangen ville ske ved højvande. Det gjorde, at de Allierede angreb ved lavvande. Den sektor, der blev angrebet d. 6. juni, blev bevogtet af fire divisioner, hvoraf kun én (352. infanteridivision) var gode tropper. De andre forsvarende styrker inkluderede tyskere, der ikke ansås for egnede til tjeneste på Østfronten, typisk på grund af sundhedsproblemer. Der var også en del tropper fra andre lande: tvangshvervede polakker og tidligere sovjetiske krigsfanger, der var gået med til at kæmpe for tyskerne for at slippe for de frygtelige tilstande i de tyske krigsfangelejre. Disse Osttruppen, Østtropper, havde dog tyske officerer.

Invasionen: Umiddelbart før invasionen begyndte, udsendte general Eisenhower en historisk meddelelse til alle medlemmer af den allierede ekspeditionsstyrke. Den lød blandt andet: "I skal nu af sted på det store korstog, frem mod hvilket vi har arbejdet disse mange måneder." Den endelige faktor, der bestemte datoen for invasionen, var det forventede vejr. På dette tidspunkt i krigen var de tyske ubåde stort set drevet ud af Atlanterhavet, og de tyske vejrstationer på Grønland var blevet lukket. De Allierede havde en fordel, fordi de kendte til vejrforholdene i Atlanterhavet. Der krævedes et tidspunkt med fuldmåne til indsættelsen af faldskærmstropper og for at opnå de bedste tidevandsforhold for landgangsbådene. Dermed var de mulige datoer begrænset til blot nogle få dage hver måned. Eisenhower havde valgt d. 5. juni som invasionsdagen. I løbet af maj havde der været godt vejr, men det ændrede sig i starten af juni. Den 4. juni var forholdene klart uegnede til en invasion. Vind og høje bølger ville gøre brugen af landgangsbåde umulig, og lave skyer ville forhindre transport- og bombefly i at finde deres mål. De allierede troppetransporter, der allerede var til søs, måtte søge tilflugt langs den sydlige engelske kyst.

Det virkede som en mulighed, at alt måtte aflyses, og tropperne vende tilbage til deres lejre, hvilket ville være et kæmpe projekt, da de næste tropper allerede var blevet klargjort til transport over Kanalen. Den næste periode med fuldmåne lå næsten en måned væk. På et afgørende møde 5. juni, forudså Eisenhowers ledende meteorolog, Group Captain J.M. Stagg, at der ville være en lille forbedring i vejret d. 6. juni. Eisenhowers stabschef, general Walter Bedell Smith, ville fortsætte med invasionen. Leigh Mallory var i tvivl, men admiral Ramsay mente, at forholdene ville være marginalt egnede. På baggrund af Staggs vejrudsigt beordrede Eisenhower, at invasionen skulle fortsætte. Tyskerne tog det roligt på grund af de dårlige vejrforhold, og mente ikke at en invasion var mulig flere dage fremover. Nogle tropper blev sat i lavt beredskab, og mange højtstående officerer var fraværende. Rommel tog for eksempel et par dages orlov med sin familie, mens dusinvis af ledere af divisioner, regimenter og bataljoner var væk fra deres poster og deltog i strategiske øvelser.

De forskellige grupperinger og kredse i den franske modstandsbevægelse var inkluderet i planen for Operation Overlord. Det britiske SOE, Special Operations Executive, koordinerede modstandsbevægelsen i omfattende sabotageoperationer. Grupperne fik til opgave at ødelægge jernbaner, lave bagholdsangreb ved veje eller ødelægge telefon- og elnettet. Ordrene blev leveret via radio af BBC's franske station i London. Hundrevis af tilsyneladende meningsløse beskeder blev sendt for at dække for de få af dem, der var kodede ordrer. Mellem strømmen af tilsyneladende meningsløse beskeder sendt af BBC klokken 21:00 d. 5. juni var kodede instruktioner såsom "Les carottes sont cuites" (gulerødderne er tilberedt) og "Les dés sont jetés" (Terningerne er kastet). Josef Götz, lederen af den tyske signaltjeneste i Paris, havde opdaget meningen med en del af beskederne, der indløb d. 5. juni. Signaltjenesten mente, med rette, at det betød en snarligt forestående invasion. De alarmerede deres ledere og alle ledende officerer i Frankrig. Desværre for dem havde de måneden før udsendt en lignende advarsel, da de Allierede havde gjort klar til invasionen og alarmeret modstandsbevægelsen, men var blevet nødt til at afbryde på grund af dårligt vejr. Derfor blev alarmen fra signaltjenesten behandlet som ren rutine.

Hvis angrebet fra havet skulle lykkes, krævede det, at der var etableret en sikker zone omkring brohovedet, så dette kunne udvides og en tilstrækkelig stor styrke kunne få fodfæste i Frankrig. Amfibiestyrkerne var specielt sårbare overfor fjendtlige modangreb, før brohovedet var ordentligt etableret. For at forsinke og hindre fjendens mulige modangreb blev luftbårne tropper sat ind for at indtage nøglepositioner såsom broer, vejryds og strategisk vigtigt terræn, specielt på den østlige og den vestlige flanke af landgangsområdet. De amerikanske 82. og 101. luftbårne divisioner blev nedkastet vest for Utah Beach, mens den britiske 6. luftbårne division blev nedkastet på den østlige flanke. Øst for landgangsområdet var den åbne, flade flodslette mellem Orne- og Dives-floderne ideel til et tysk modangreb med kampvogne. Men et modangreb fra flodsletten spærredes af floden Orne, der flyder fra byen Caen til Seinebugten. Det eneste sted, floden kunne krydses nord for Caen, var 7 km fra

kysten nær Bénouville og Ranville. De tyske tropper skulle over de to broer ved disse to byer for at angribe invasionsstyrken fra flanken. For de Allierede var broerne også centrale, hvis Caen skulle kunne angribes fra øst.

Luftbårne tropper, primært fra 3. og 5. faldskærmsbrigader blev indsat efter midnat d. 6. juni og mødte med det samme modstand fra elementer af den tyske 716. infanteridivision. Ved dagry angreb kampgruppe von Luck fra 21. Panzer-Division fra syd på begge sider af Orne-floden. Da havde faldskærmstropperne etableret en forsvarslinje omkring broerne. Tabene på begge sider var svære, men faldskærmstropperne holdt deres stillinger. Kort efter dagry blev de forstærket af kommandosoldater fra 1st Special Service Brigade. Ved slutningen af D-dagen havde de britiske faldskærmstropper udført deres opgaver. I flere dage efter led både britiske og tyske tropper svære tab, mens de kæmpede om broerne. Den 12. juni overvældede faldskærmstropperne de tyske pansergrenaderer i slaget om Bréville. De tyske tropper forsøgte ikke større angreb på broerne igen. 6. luftbårne division fortsatte som fronttropper frem til september, hvor de blev trukket tilbage. De amerikanske 82. og 101. luftbårne divisioner blev indsat med faldskærm af 12 troppetransportgrupper. De var mindre heldige med at opnå deres mål hurtigt, sammenlignet med briterne. For at overraske de tyske tropper skulle troppetransporterne nærme sig Normandiet fra vest. Flere faktorer gjorde faldskærmstroppers arbejde svært, men den primære var beslutningen om at foretage en så stor indsættelse med faldskærm om natten, et koncept der ikke blev brugt igen i krigens tre senere store faldskærmsoperationer. Resultatet var, at 45 % af de amerikanske faldskærmstropper var spredt og ikke kunne samles i større enheder.

Tre regimenter fra 101. luftbårne division blev indsat først, mellem 00:48 og 01:40, efterfulgt af tropper fra 82. luftbårne, der blev indsat mellem 01:51 og 02:42. Hver operation involverede omkring 400 C-47 transportfly. Før dagry blev to bølger af svævefly brugt til at bringe 2 artilleribataljoner med 24 artilleripjecer til 82. luftbårne. Yderligere svævefly landsatte 325. svæveflyinfanteriregiment, der var en del af 82. luftbårne. To forsøg på at nedkaste forsyninger til faldskærmstropperne samme dag viste sig at være ineffektive. Efter 24 timer var kun 2.500 tropper fra 101. division og 2.000 fra 82. under divisionernes kommando, svarende til omkring en tredjedel af de indsatte styrker. Faldskærmstroppers spredte indsættelse havde dog den effekt, at det forvirrede de tyske forsvarere og spredte deres modangreb. Tyskernes ide med at oversvømme lavtliggende områder hjalp også med at beskytte amerikanernes sydlige flanke.

Faldskærmstropperne fortsatte med at kæmpe bag fjendens linjer i dagevis. Mange samledes i mindre grupper omkring befalingsmænd. Ofte var disse grupper sammensat af mænd fra forskellige kompagnier, bataljoner, regimenter og endog divisioner. 82. luftbårne indtog byen Sainte-Mère-Église tidligt om morgenen d. 6. juni. Byen blev dermed den første befriede by ved invasionen. Angrebet på Sword Beach begyndte omkring 03:00 med et luftbombardement på de tyske kystforsvar. Flåden begyndte sit bombardement få timer senere. Ved 07:30 nærmede de første enheder sig stranden. Disse var DD tanks fra 13th/18th Hussars fulgt tæt op af infanteri fra 8th Brigade. På Sword Beach kom det regulære britiske infanteri i land med få tab. De rykkede hele omkring 8 km frem i løbet dagen, men formåede dog ikke at indfri nogle af de ambitiøse mål Montgomery havde sat. Specielt Caen, som var et vigtigt mål var stadig på tyske hænder ved slutningen ved D-dagens afslutning og forblev det frem til Slaget om Caen d. 8. august.

1st Special Service Brigade, som var under ledelse af Lord Lovat DSO, MC, kom i land med anden bølge, som var ført af No.4 Commando med to franske delinger forrest. 1st Special Service Brigades landgang er kendt for at blive ført af sækkepibespilleren Bill Millin. Den britiske og franske No.4 Commando havde særskilte mål i Ouistreham: Franskmændene skulle erobre et blokhus og et kasino, mens briterne skulle finde to tyske kanonbatterier, som kunne ramme mål på stranden. Blokhuset viste sig at være for solidt for kommandosoldaternes PIAT (panserværnsvåben), men kasinoet blev erobret med hjælp fra en Centaur tank. De britiske kommandosoldater opnåede at finde begge batterier, men de opdagede, at kanonerne var blev afmonteret og blevet flyttet. Infanteriet ryddede derefter området for fjendtlige tropper og trak sig fra Ouistreham for at mødes med andre enheder fra deres brigade (Nos.3, 6 og 45), for derefter at gå ind i landet og mødes med 6th Airborne Division.

De canadiske styrker, som var gået i land på Juno Beach blev mødt af 14 batterier med tunge 155 mm kanoner og 9 batterier med 75 mm mellem tunge kanoner, ligesom de mødte mange maskingeværstillinger, bunkere og andre fæstningsværker og et havdige, som var dobbelt så højt, som det der var på Omaha Beach. Den første bølge led 50 % tab, hvilket var det næsthøjeste af de fem landgangsstrande. Brugen af kampvogne var en stor succes på Juno og i nogle tilfælde landede de før infanteriet og hjalp med at rydde en vej ind i landet. På trods af forhindringerne fik de canadiske tropper kæmpet sig væk fra stranden i løbet af få timer, og de kunne derefter begynde deres fremrykning ind i landet. 6. canadiske panserregiment (1st Hussars) og The Queen's Own Rifles of Canada krydsede Caen-Bayeux-motorvejen, som var over 15 km inde i landet, og de opfyldte dermed deres mål på D-dagen. Canadierne var de eneste hærenheder der opfyldte deres mål på D-dagen, selvom de måtte sende de fleste enheder tilbage for at forstærke deres forsvarspositioner. To befæstede stillinger ved Douvres radarstationen var stadig på tyske hænder, og man havde ikke etableret forbindelse til Sword Beach. Ved afslutningen af D-dagen var 15.000 canadiske tropper gået i land og 3rd Canadian Infantry Division var trængt længere ind i Frankrig end nogle af de andre allierede styrker, selvom de havde mødt stærk modstand på strandene og senere oplevede flere tyske modangreb på brohovedet fra elementer af den tyske 21. og 12. SS Hitlerjugend panserdivisioner den 7. og 8. juni.

På Gold Beach var tabene også forholdsvis store, til dels fordi de søgøende Sherman DD tanks var forsinket og tyskerne var stærkt befæstet i en by på stranden. Alligevel overkom 50th (Northumbrian) Infantry Division disse vanskeligheder og rykkede helt frem til udkanten af Bayeux ved enden af dagen. Med undtagelse af canadierne på Juno Beach kom ingen division tættere på at opfylde deres mål end 50th. No.47 (Royal Marines) kommandosoldater var de sidste britiske soldater, der kom i land på Gold øst for La Hamel. Deres opgave var at fortsætte ind i landet og dreje til højre (vest) og marchere 16 km gennem fjendtlig territorium for at angribe havnen på Port-en-Bessin bagfra. Denne lille havn var godt beskyttet i kridtklinterne, men den var i det tidlige stadi af invasionen udsat til at være hovedhavnen for forsyninger og brændstof, som skulle sendes gennem en undervandsrørledning fra Sydengland (Pipe-Lines Under The Ocean).

Dele af 1. og 29. US infanteridivisioner stod over for tyskernes erfarne 352. infanteridivision, en af de bedst trænedes på strandene. De allierede efterretningstjenester blev ikke klar over, at 716. infanteridivision (immobil), der havde ret lav kampkvalitet, var blevet erstattet af den 352. Infanteridivision allerede i marts måned. Omaha-stranden var også den stærkest befæstede strand, med høje klinter forsvaret af skjulte mortérer, maskingeværer og artilleri. Det forudgående luft- og søbombardement af bunkerne viste sig at være ineffektivt. Vanskeligheder med præcis

navigering forårsagede, at hovedparten af landgangene endte længere østpå, hvorved de ikke ramte deres planlagte sektorer. Derfor led den første angrebsbølge af kampvogne, infanteri og ingeniørtropper svære tab. Af 16 kampvogne der landede på Omaha-strækningens strande klarede kun to sig. Den officielle rapport beskriver situationen sådan: "within 10 minutes of the ramps being lowered, [the leading] company had become inert, leaderless and almost incapable of action. Every officer and sergeant had been killed or wounded [...] It had become a struggle for survival and rescue". ("...inden for ti minutter fra det øjeblik hvor rampen blev sænket, blev det forreste kompagni lamt uden ledelse og næsten handlingslammet. Alle officerer og underofficerer var blevet dræbt eller såret. Det var blevet en kamp for overlevelse og redning") Der var kun blevet slået få huller i strandforhindringerne, hvilket gav problemer for de efterfølgende landsætninger.

På den næstvestligste landgangsstrand, Utah Beach, var tabene meget mindre end på det blodige Omaha Beach. Kun 197 ud af omkring 23.000 mand, som gik i land på Utah Beach, omkom. 4. infanteridivision gik imidlertid i land 1.800 meter syd for det planlagte sted. De kom i land i et svagt forsvareret område og mødte svag tysk modstand. 4. infanteridivision var derfor i stand til at rykke frem relativt nemt, ikke mindst fordi 502nd og 506th faldskærmsregimenter fra den 101st luftbårne division havde lavet et godt forarbejde. Dette var delvist et tilfælde, da det planlagte landgangsområde var længere nede af stranden. Den amerikanske general Theodore Roosevelt, Jr., som var assisterende leder af 4th division udtalte efter han opdagede det forkerte landgangssted den berømte sætning: "We will start the war from right here." - "Vi vil starte krigen fra dette sted". Tidligt på aften havde 4th infanteridivision mødtes med dele af 101st luftbårne. De amerikanske tab var få, og styrkerne var i stand til at rykke frem hurtigere end forventet, hvilket gjorde landgangen tæt på en komplet succes.

Så kørte vi til Bayeux, der var den første by, som blev befriet på D-dag. Vi parkerede (2 euro), og gik til den kirkelignende bygning, hvor det **1000 år gamle Bayeux tæppe** blev fremvist (entré 15,60 euro). Det er 70 meter langt og fortæller historien om William Erobreren og Slaget ved Hastings i 1066. Vi fik øretelefoner på med dansk og svensk tale, og det bedrede forståelsen meget. Udenfor museet stod et norsk vikingskib, der var sejlet fra Bergen til Tours med 10 roere ombord – man forstår ikke, at så små både kunne sejle over den engelske kanal med en invasionsstyrkes udstyr – heste, mandskab, forsyninger. Vi spiste frokost på et lille pizzeria (20 euro).

William the Conqueror (1028 – 9. September 1087), also known as William the Conqueror (Guillaume le Conquérant), was the first Norman King of England from Christmas 1066 until his death. He was also Duke of Normandy from 3 July 1035 until his death, under the name William II. Before his conquest of England, he was known as William the Bastard because of the illegitimacy of his birth.

To press his claim to the English crown, William invaded England in 1066, leading an army of Normans, Bretons, Flemings, and Frenchmen (from Paris and Île-de-France) to victory over the English forces of King Harold Godwinson at the Battle of Hastings, and suppressed subsequent English revolts in what has become known as the Norman Conquest. William of Malmesbury, the foremost historian of the day, reported of William: "He was of just stature, extraordinary corpulence, fierce countenance; his forehead bare of hair; of such strength of arm that it was often a matter of surprise that no one was able to draw his bow, which he himself could bend when his horse was on full gallop; he was majestic whether sitting or standing, although the protuberance of his belly deformed his royal person: of excellent health so that he was never confined with any dangerous disorder except at the last."

His heavy taxes, together with the exactions of the greedy Norman landlords he put in power, reduced the great mass of Anglo-Saxon freemen to serfdom. By 1086, the Domesday Book showed that England comprised 12% freeholders; 35% serfs or villeins: 30% cotters and borders; and 9% slaves. William was one of the foremost soldiers of the medieval era, conquering a large kingdom from a smaller base. Most important, William created a feudal state that brought order, peace, law to England, promoted commerce, and created a strong central government that long endured. His reign, which imposed Norman culture and leadership on England, reshaped England in the Middle Ages. The details of that impact and the extent of the changes have been debated by scholars for centuries. In addition to the obvious change of ruler, his reign also saw a programme of building and fortification, changes to the English language, a shift in the upper levels of society and the church, and adoption of some aspects of continental church reform.

William was born in either 1027 or 1028 in Château de Falaise in Falaise, Normandy, France, and more likely in the autumn of the later year. William was the only son of Robert I, Duke of Normandy, as well as the grandnephew of the English Queen, Emma of Normandy, wife of King Ethelred the Unready and then of King Canute the Great. Though illegitimate, his father named him as heir to Normandy. His mother, Herleva, who later married and bore two sons to Herluin de Conteville, was the daughter of Fulbert of Falaise. In addition to his two half-brothers, Odo of Bayeux and Robert, Count of Mortain, William also had a sister, Adelaide of Normandy, another child of Robert.

William's illegitimacy affected his early life. As a child, his life was in constant danger from his kinsmen who thought they had a more legitimate right to rule. One attempt on William's life occurred while he slept at a castle keep at Vaudreuil, when the murderer mistakenly stabbed the child sleeping next to William. Nevertheless, when his father died, he was recognized as the heir. Later in his life, his enemies are reported to have called

him "William the Bastard"—a title which William had no problems with—but when residents of besieged Alençon also derided him as the son of a tanner's daughter and hung animal skins from the city walls to taunt him, William had their right hands chopped off.

By his father's will, William succeeded him as Duke of Normandy at age seven in 1035. Plots by rival Norman noblemen to usurp his place cost William three guardians, though not Count Alan III of Brittany, who was a later guardian. William was supported by King Henry I of France, however. He was knighted by Henry at age 15. By the time William turned 19 he was successfully dealing with threats of rebellion and invasion. With the assistance of Henry, William finally secured control of Normandy by defeating rebel Norman barons at Caen in the Battle of Val-ès-Dunes in 1047, obtaining the Truce of God, which was backed by the Roman Catholic Church. Against the wishes of Pope Leo IX, William married Matilda of Flanders in 1053 in the Notre-Dame chapel of Eu castle, Normandy (Seine-Maritime). At the time, William was about 24 years old and Matilda was 22. William is said to have been a faithful and loving husband, and their marriage produced four sons and six daughters. In repentance for what was a consanguine marriage (they were distant cousins), William donated St Stephen's Church (l'Abbaye-aux-Hommes) and Matilda donated Holy Trinity church (l'Abbaye aux Dames).

Feeling threatened by the increase in Norman power resulting from William's noble marriage, Henry I of France attempted to invade Normandy twice (1054 and 1057), without success. Already a charismatic leader, William attracted strong support within Normandy, including the loyalty of his half-brothers Odo of Bayeux and Robert, Count of Mortain, who played significant roles in his life. Later, he benefited from the weakening of two competing power centres as a result of the deaths of Henry I and of Geoffrey II of Anjou, in 1060. In 1062 William invaded and took control of the county of Maine, which had been a fief of Anjou.

Upon the death of the childless Edward the Confessor, the English throne was fiercely disputed by three claimants—William; Harold Godwinson, the powerful Earl of Wessex; and the Viking King Harald III of Norway, known as Harald Hardrada. William had a tenuous blood claim through his great aunt Emma (wife of Ethelred and mother of Edward). William also contended that Edward, who had spent much of his life in exile in Normandy during the Danish occupation of England, had promised him the throne when he visited Edward in London in 1052. Further, William claimed that Harold had pledged allegiance to him in 1064: William had rescued the shipwrecked Harold from the count of Ponthieu, and together they had defeated Conan II, Duke of Brittany. On that occasion, William had knighted Harold; he had also, however, deceived Harold by having him swear loyalty to William himself over the concealed bones of a saint. In January 1066, however, in accordance with Edward's last will and by vote of the Witenagemot, Harold Godwinson was crowned King by Archbishop Aldred.

Meanwhile, William submitted his claim to the English throne to Pope Alexander II, who sent him a consecrated banner in support. Then, William organised a council of war at Lillebonne and in January openly began assembling an army in Normandy. Offering promises of English lands and titles, he amassed at Dives-sur-Mer a huge invasion fleet, supposedly of 696 ships. This carried an invasion force which included, in addition to troops from William's own territories of Normandy and Maine, large numbers of mercenaries, allies and volunteers from Brittany, north-eastern France and Flanders, together with smaller numbers from other parts of France and from the Norman colonies in southern Italy. In England, Harold assembled a large army on the south coast and a fleet of ships to guard the English Channel.

Fortuitously for William, his crossing was delayed by eight months of unfavourable winds. William managed to keep his army together during the wait, but Harold's was diminished by dwindling supplies and falling morale. With the arrival of the harvest season, he disbanded his army on 8 September. Harold also consolidated his ships in London, leaving the English Channel unguarded. Then came the news that the other contender for the throne, Harald III of Norway, allied with Tostig Godwinson, had landed ten miles (16 km) from York. Harold again raised his army and after a four-day forced march defeated Harald and Tostig on 25 September.

On 12 September the wind direction turned and William's fleet sailed. A storm blew up and the fleet was forced to take shelter at Saint-Valery-sur-Somme and again wait for the wind to change. On 27 September the Norman fleet finally set sail, landing in England at Pevensey Bay (Sussex) on 28 September. William then moved to Hastings, a few miles to the east, where he built a prefabricated wooden castle for a base of operations. From there, he ravaged the hinterland and waited for Harold's return from the north. William chose Hastings as it was at the end of a long peninsula flanked by impassable marshes. The battle was on the isthmus. William at once built a fort at Hastings to guard his rear against potential arrival of Harold's fleet from London. Having landed his army, William was less concerned about desertion and could have waited out the winter storms, raided the surrounding area for horses and started a campaign in the spring. Harold had been reconnoitering the south of England for some time and well appreciated the need to occupy this isthmus at once.

Harold, after defeating his brother Tostig and Harald Hardrada in the north, marched his army 241 mi (388 km) in 5 days to meet the invading William in the south. On 13 October, William received news of Harold's march from London. At dawn the next day, William left the castle with his army and advanced towards the enemy. Harold had taken a defensive position at the top of Senlac Hill/Senlac ridge (present-day Battle, East Sussex), about seven miles (11 km) from Hastings.

The Battle of Hastings lasted all day. Although the numbers on each side were about equal, William had both cavalry and infantry, including many archers, while Harold had only foot soldiers and few if any archers. Along the ridge's border, formed as a wall of shields, the English soldiers at first stood so effectively that William's army was thrown back with heavy casualties. Then William rallied his troops reportedly raising his helmet, as shown in the Bayeux Tapestry, to quell rumours of his death. Meanwhile, many of the English had pursued the fleeing Normans on foot, allowing the Norman cavalry to attack them repeatedly from the rear as his infantry pretended to retreat further. Norman arrows also took their toll, progressively weakening the English wall of shields. At dusk, the English army made their last stand. A final Norman cavalry attack decided the battle irrevocably when it resulted in the death of Harold who, legend says, was killed by an arrow in the eye, beheaded and bodily dismembered. Two of his brothers, Gyrth and Leofwine Godwinson, were killed as well. By nightfall, the Norman victory was complete and the remaining English soldiers fled in fear. Battles of the time rarely lasted more than two hours before the weaker side capitulated; that Hastings lasted nine hours indicates the determination of both William's and Harold's armies. Battles also ended at sundown regardless of who was winning. Harold was killed

shortly before sunset and, as he would have received fresh reinforcements before the battle recommenced in the morning, he was assured of victory had he survived William's final cavalry attacks.

Anglo-Saxon England was dead, the country was now ruled by the Normans. But the disastrous ceremony at Westminster Abbey was an indication that the relationship between the English and their new rulers wasn't going to be an easy one.¹⁴ For two weeks, William waited for a formal surrender of the English throne, but the Witenagemot proclaimed the young Edgar Ætheling King instead, though without coronation. Thus, William's next target was London, approaching through the important territories of Kent, via Dover and Canterbury, inspiring fear in the English. However, at London, William's advance was beaten back at London Bridge, and he decided to march westward and to storm London from the northwest. After receiving continental reinforcements, William crossed the Thames at Wallingford, and there he forced the surrender of Archbishop Stigand (one of Edgar's lead supporters), in early December. William reached Berkhamsted a few days later where Ætheling relinquished the English crown personally and the exhausted Saxon noblemen of England surrendered definitively. Although William was acclaimed then as English King, he requested a coronation in London. As William I, he was formally crowned on Christmas Day 1066 in Westminster Abbey, the first documented coronation held there, by Archbishop Aldred. The ceremony was not a peaceful one. When Aldred asked the congregation "Will you have this Prince to be your King", they answered with a great shout of agreement. The Norman guards stationed outside, believing the English were revolting, due to all the shouting, set fire to the neighbouring houses.¹⁴⁶ A Norman monk later wrote "As the fire spread rapidly, the people in the church were thrown into confusion and crowds of them rushed outside, some to fight the flames, others to take the chance to go looting."

Although the south of England submitted quickly to Norman rule, resistance in the north continued for six more years until 1072. During the first two years, King William I suffered many revolts throughout England (Dover, western Mercia, Exeter). Also, in 1068, Harold's illegitimate sons attempted an invasion of the south-western peninsula, but William defeated them. For William I, the worst crisis came from Northumbria, which had still not submitted to his realm. In 1068, with Edgar Ætheling, both Mercia and Northumbria revolted. William could suppress these, but Edgar fled to Scotland where Malcolm III of Scotland protected him. Furthermore, Malcolm married Edgar's sister Margaret, with much éclat, stressing the English balance of power against William. Under such circumstances, Northumbria rebelled, besieging York. Then, Edgar resorted also to the Danes, who disembarked with a large fleet at Northumbria, claiming the English crown for their King Sweyn II. Scotland joined the rebellion as well. The rebels easily captured York and its castle. However, William could contain them at Lincoln. After dealing with a new wave of revolts at western Mercia, Exeter, Dorset, and Somerset, William defeated his northern foes decisively at the River Aire, retrieving York, while the Danish army swore to depart.

William then devastated Northumbria between the Humber and Tees rivers, with what was described as the Harrying of the North. This devastation included setting fire to the vegetation, houses and even tools to work the fields. After this cruel treatment the land did not recover for more than 100 years. The region ended up absolutely deprived, losing its traditional autonomy towards England. It may, however, have stopped future rebellions, frightening the English into obedience. Then the Danish king disembarked in person, readying his army to restart the war, but William suppressed this threat with a payment of gold. In 1071, William defeated the last rebellion of the north through an improvised pontoon, subduing the Isle of Ely, where the Danes had gathered. In 1072, he invaded Scotland, defeating Malcolm, who had recently invaded the north of England. William and Malcolm agreed to a peace by signing the Treaty of Abernethy and Malcolm gave up his son Duncan as a hostage for the peace. In 1074, Edgar Ætheling submitted definitively to William.

In 1075, during William's absence, the Revolt of the Earls was confronted successfully by Odo. In 1080, William dispatched his half brothers Odo and Robert to storm Northumbria and Scotland, respectively. Eventually, the Pope protested that the Normans were mistreating the English people. Before quelling the rebellions, William had conciliated with the English church; however, he persecuted it ferociously afterwards. William spent much of his time (11 years, since 1072) in Normandy, ruling the islands through his writs. Nominally still a vassal state, owing its entire loyalty to the French king, Normandy arose suddenly as a powerful region, alarming the other French dukes who reacted by persistently attacking the duchy. William became focused on conquering Brittany, and the French King Philip I admonished him. A treaty was concluded after his aborted invasion of Brittany in 1076, and William betrothed Constance to the Breton Duke Hoel's son, the future Alan IV of Brittany. The wedding occurred only in 1086, after Alan's accession to the throne, and Constance died childless a few years later.

William's elder son Robert, enraged by a prank of his brothers William and Henry, who had doused him with filthy water, undertook what became a large scale rebellion against his father's rule. Only with King Philip's additional military support was William able to confront Robert, who was then based in Flanders. During the battle of 1079, William was unhorsed and wounded by Robert, who lowered his sword only after recognizing him. The embarrassed William returned to Rouen, abandoning the expedition. In 1080, Matilda reconciled both, and William restored Robert's inheritance. Odo caused trouble for William, too, and was imprisoned in 1082, losing his English estate and all his royal functions, but retaining his religious duties. In 1083, Matilda died, and William became more tyrannical over his realm.

William initiated many major changes. He increased the function of the traditional English shires (autonomous administrative regions), which he brought under central control; he decreased the power of the earls by restricting them to one shire apiece. All administrative functions of his government remained fixed at specific English towns, except the court itself; they would progressively strengthen, and the English institutions became amongst the most sophisticated in Europe. In 1085, in order to ascertain the extent of his new dominions and to improve taxation, William commissioned all his counsellors for the compilation of the Domesday Book, which was published in 1086. The book was a survey of England's productive capacity similar to a modern census.

William also ordered many castles, keeps, and mottes, among them the Tower of London's foundation (the White Tower), to be built throughout England. These ensured effectively that the many rebellions by the English people or his own followers did not succeed. His conquest also led to French (especially, but not only, the Norman French) replacing English as the language of the ruling classes for nearly 300 years. Whereas in 1066

fewer than 30% of property owners had non-English given names, by 1207 this had raised to more than 80%, with French names such as William, Robert and Richard most common. Furthermore, the original Anglo-Saxon culture of England became mingled with the Norman one; thus the Anglo-Norman culture came into being.

William I built the central White Tower in the Tower of London. The chapel was built in the Norman style using Caen stone imported from France. William is said to have eliminated the native aristocracy in as little as four years. Systematically, he despoiled those English aristocrats who either opposed the Normans or died without issue. Thus, most English estates and titles of nobility were handed to the Norman noblemen. Many English aristocrats fled to Flanders and Scotland; others may have been sold into slavery overseas. Some escaped to join the Byzantine Empire's Varangian Guard, and went on to fight the Normans in Sicily. Although William initially allowed English lords to keep their lands if they offered submission, by 1070, the indigenous nobility had ceased to be an integral part of the English landscape, and by 1086, it maintained control of just 8% of its original land-holdings. More than 4,000 English lords had lost their lands and been replaced, with only two English lords of any significance surviving. However, to the new Norman noblemen, William handed the English parcels of land piecemeal, dispersing these widely, ensuring nobody would try conspiring against him without jeopardizing their own estates within the still unstable post-invasion England. Effectively, this strengthened William's political stand as a monarch.

The medieval chronicler William of Malmesbury says that the king also seized and depopulated many miles of land (36 parishes), turning it into the royal New Forest region to support his enthusiastic enjoyment of hunting. Modern historians, however, have come to the conclusion that the New Forest depopulation was greatly exaggerated. Most of the lands of the New Forest are poor agricultural lands, and archaeological and geographic studies have shown that the New Forest was likely sparsely settled when it was turned into a royal forest.

In 1087 in France, William burned Mantes (30 mi [50 km] west of Paris), besieging the town. However, he fell off his horse, suffering fatal abdominal injuries from the saddle pommel. On his deathbed, William divided his succession for his sons, sparking strife between them. Despite William's reluctance, his combative elder son Robert received the Duchy of Normandy, as Robert II. William Rufus (his third son) was the next English king, as William II. William's youngest son Henry received 5,000 silver pounds, which would be earmarked to buy land. He later became King Henry I of England after William II died without issue. While on his deathbed, William pardoned many of his political adversaries, including Odo.

William died at age 59 at the Convent of St Gervais in Rouen, the chief city of Normandy, on 9 September 1087. William was buried in the Abbaye-aux-Hommes, which he had erected, in Caen, Normandy. It is said that Herluin, his stepfather, loyally bore his body to his grave. The original owner of the land on which the church was built claimed he had not been paid yet, demanding 60 shillings, which William's son Henry had to pay on the spot. In a most unregal postmortem, it was found that William's corpulent body would not fit in the stone sarcophagus as his body had bloated due to the warm weather and length of time that had passed since his death. A group of bishops applied pressure on the king's abdomen to force the body downward but the abdominal wall burst and drenched the king's coffin, releasing putrefaction gases into the church.

William's grave is currently marked by a marble slab with a Latin inscription; the slab dates from the early 19th century. The grave was defiled twice, once during the French Wars of Religion, when his bones were scattered across the town of Caen, and again during the French Revolution. Following those events, only William's left femur, some skin particles and bone dust remain in the tomb.

William's conquest decisively changed English history in terms of customs culture, politics, economics and, most dramatically, the language itself. As Duke of Normandy and King of England, William the Conqueror, divided his realm among his sons, but the lands were reunited under his son Henry, and his descendants acquired other territories through marriage or conquest and, at their height, these possessions would be known as the Angevin Empire. They included many lands in France, such as Normandy and Aquitaine, but the question of jurisdiction over these territories would be the cause of much conflict and bitter rivalry between England and France, which took up much of the Middle Ages.

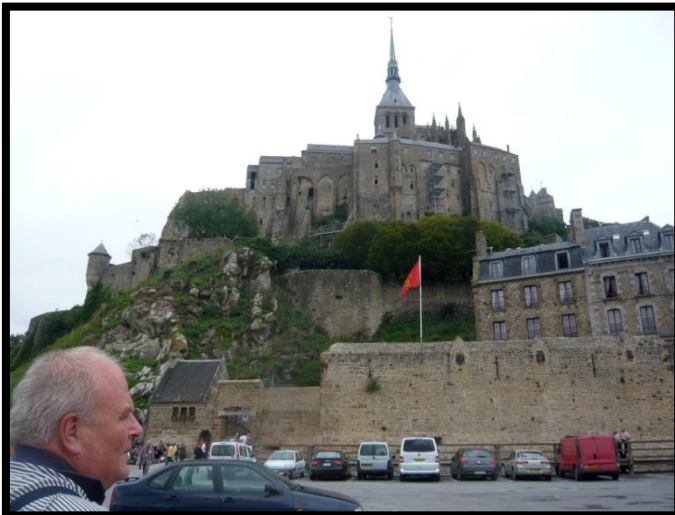
An example of William's legacy even in modern times can be seen on the Bayeux Memorial, a monument erected by Britain in the Normandy town of Bayeux to those killed in the Battle of Normandy during World War II. A Latin inscription on the memorial reads NOS A GULIELMO VICTI VICTORIS PATRIAM LIBERAVIMUS – freely translated, this reads "We, once conquered by William, have now set free the Conqueror's native land". The numbering scheme of the English (or British) Crown regards William as the Founder of the State of England. This explains, among other things, why King Edward I was "the First" even though he ruled long after the Anglo-Saxon King Edward the Confessor.

No authentic portrait of William has been found. Nonetheless, he was depicted as a man of fair stature with remarkably strong arms, "with which he could shoot a bow at full gallop". William showed a magnificent appearance, possessing a fierce countenance. He enjoyed excellent health until old age; nevertheless his noticeable corpulence in later life eventually increased so much that French King Philip I commented that William looked like a pregnant woman. Examination of his femur, the only bone to survive when the rest of his remains were destroyed, showed he was approximately 5 feet 10 inches (1.78 m) tall, which was around 2 inches (5.1 cm) taller than the average for the 11th century. He is depicted in the Bayeux Tapestry as being clean-shaven, as opposed to Harold and the English lords, who wore moustaches.

Vi fortsatte mod **Mont-St-Michel**, der ligger på en klippekold lidt udenfor kysten. Ved fuldmåne og forårs- og efterårsjævnøgn bliver tidevandet højest – der kan være 15 meter mellem ebbe og flod. Mont-St-Michel er afbildet på Bayeux-tapetet, og var oprindeligt et kloster. Det var et meget turistet sted – parkeringsafgiften var 6 euro.

Mont-Saint-Michel was used in the 6th and 7th centuries as an Armorican stronghold of Romano-Breton culture and power, until it was ransacked by the Franks, thus ending the trans-channel culture that had stood since the departure of the Romans in AD 460. Before the construction of the first monastic establishment in the 8th century, the island was called "monte tombe". According to legend, the Archangel Michael appeared to St. Aubert, bishop of Avranches, in 708 and instructed him to build a church on the rocky islet. Aubert repeatedly ignored the angel's instruction, until Michael burned a hole in the bishop's skull with his finger. The mount gained strategic significance in 933 when William "Long Sword", William I, Duke of Normandy, annexed the Cotentin Peninsula, definitively placing the mount in Normandy. It is depicted in the Bayeux Tapestry which commemorates the 1066 Norman conquest of England. Harold, Earl of Wessex is pictured on the tapestry rescuing two Norman knights from the quicksand in the tidal flats during a battle with Conan II, Duke of Brittany. Norman Ducal patronage financed the spectacular Norman architecture of the abbey in subsequent centuries.

In 1067, the monastery of Mont-Saint-Michel gave its support to duke William of Normandy in his claim to the throne of England. It was rewarded with properties and grounds on the English side of the Channel, including a small island off the southwestern coast of Cornwall which was modeled after the Mount and became a Norman priory named St Michael's Mount of Penzance. During the Hundred Years' War, the English made repeated assaults on the island, but were unable to seize it due to the abbey's improved fortifications. Les Michelettes – two wrought-iron bombards left by the English in their failed 1423–24 siege of Mont-Saint-Michel – are still displayed near the outer defense wall. When Louis XI of France founded the Order of Saint Michael in 1469, he intended that the abbey church of Mont Saint-Michel be the chapel for the Order, but because of its great distance from Paris, his intention could never be realized. The wealth and influence of the abbey extended to many daughter foundations, including St Michael's Mount in Cornwall. However, its popularity and prestige as a centre of pilgrimage waned with the Reformation, and by the time of the French Revolution there were scarcely any monks in residence. The abbey was closed and converted into a prison, initially to hold clerical opponents of the republican régime. High-profile political prisoners followed, but by 1836, influential figures – including Victor Hugo – had launched a campaign to restore what was seen as a national architectural treasure. The prison was finally closed in 1863, and the mount was declared a historic monument in 1874. The Mont-Saint-Michel and its bay were added to the UNESCO list of World Heritage Sites in 1979, and it was listed with criteria such as cultural, historical, and architectural significance, as well as human-created and natural beauty.

Vi gik en tur i de stejle gade og fik kaffe og is på en café (10,80 euro), og vi var i St. Peters-kirken og tændte et lys for Kerstin (2 euro). Så indstillede vi GPS'en på Saumur, og denne gang accepterede vi betalingsveje, så det gik hurtigt gennem smukke landskaber. Vi købte diesel for 85 euro, og vejafgiften var 20 euro. Vi var fremme i **Saumur kl. 20,30, og fik det sidste værelse på Hotel le Parc**, hvor vi bad om halvpension. Og der var internetadgang. Kl. 21 kunne vi spise udendørs ved et hyggeligt bord – dagens menu var salat med varm andelever, dampet fisk med ris og æbletærte/chokolademouse og naturligvis med en pichet hvidvin, en flaske mineralvand og efterfølgende kaffe – det hele meget elegant anrettet. Michael ringede til Karin, og Søren Nanberg ringede til mig, og så fik jeg også en fejlprobering fra Danmark. Vi fik koden til adgang til Internettet, og læste Kerstins

obduktionsbeskrivelse og sygehusjournal, som Ingemar havde sendt på mail. Det var præcis, som vi havde erfaret det under sygeforløbet.

Lørdag d. 10. september 2011: vi havde overnattet i et familieværelse med 4 senge og hems, og vi kom først op kl. 9.30, og nåede lige akkurat at få morgenmad, som var en rigtig fin buffet med alt lige fra friskpresset appelsinjuice til frugtsalat. Vi betalte regningen på 135 euro, og satte GPS på Monsetsoreau, hvor vi ville besøge en af egnens

mange champignon-dyrkninger. På vejen så vi **Saumur Chateau**, som var en stor dominerende firkantet bygning midt i byen – her har Marquis de Sade siddet fængslet. Byen er også kendt for en militær rideskole L'École Nationale d'Équitation med Cadre Noir og Europas største ridehal, og så er den verdens champignon-hovedstad. I **Le Saut aux Loups** (entréavgift 11,80 euro) i Montsoreau kunne vi se, hvordan forskellige typer svampe og champignon dyrkes i store hulrum i grotterne. Der var også en fin udsigt over Loire, som vi krydsede flere gange. Vi kørte nemlig på små smukke veje, og delvis på en vinrute. Der var også mange cykelruter og cykliste.

Turen gik videre til Rigny Ussé, hvor **Chateau Ussé** ligger. Det er hovedsagelig bygget i det 15. og 16. århundrede. Det havde mange tårne og lå lige op til Chinon skoven, og det har efter sigende inspireret forfatteren Charles Perrault (1628 – 1703) til at skrive eventyret om "Tornerose". Han har også skrevet "Askepot", "Blåskæg", "Den lille Rødhætte" og andre eventyr. Vi valgte at se slottet udefra, og fik kaffe for 5,30 euro på en bar med udsigt til slottet. Og så besøgte vi slottsbutikken, hvor vi fik smagsprøver på forskellige Loire-vine, og endte med at købe 9 flasker for 66 euro. Der var hvidvine: Sancerre, Vouvray, Cuvée Prestige fra Propriété du Duc de Blacas og Mangin Coteaux du Layon; rødvine: Savennières Château de Bellevue, Saumur-Champigny; rosé: Cabernet d'Anjou; Crémant: 2

flasker Cuvée du Prestige fra Propriété du Duc de Blacas (Slottets ejere).

Vi fortsatte syd om Tours til **Chenonceau** ved Cher-floden. Her var mange turister, og entréen var 21 euro. Det kaldes Damernes slot, fordi en række stærke damer har regeret her: Diane de Poitiers (1499-1566), Catherine de Medici (1519-1589), Louise af Lorraine (1553-1601), og flere andre. Slottet er meget flot anlagt over floden Cher på fundamentet fra en gammel befæstet mølle. Der var en meget flot og bred allé af høje platantræer op til slottet og 2 flotte haveanlæg til siderne. Først så vi et gammelt tårn og en brønd, og så gik vi igennem slottets stuer i 3 etager. Rummene var meget elegant indrettet og havde store pejse, men det var små rum. Kapellet var meget lille, og havde graffiti fra Mary Stuarts skotske vagtfolk: "Man's anger does not accomplish God's justice" (1543), og "Do not let yourself be won over by evil" (1546). Der var et meget lille bibliotek med kun plads til et bord og en stol, men det var herfra at Catherine de Medici styrede Frankrig. Karin var imponeret af de pragtfulde blomsterbuketter, der var opstillet i alle rummene. Riddersalen strakte sig over floden, og havde under 1. verdenskrig været indrettet til hospital. Under 2. verdenskrig blev den brugt til transport af personer fra Vichy-området til den tyskokkuperede del, da grænsen gik igennem rummet. Der var også en sal over riddersalen, og her var udstillet ung moderne kunst med relation til Chenonceau. Køkkenet lignede et slotskøkken på Robin Hoods tid med flere rum, solide borde, og mulighed for at bringe forsyninger med båd til slottet. Vi startede med at spise frokost udendørs ved L'Orangerie, der var indrettet i den tidligere hestestald. Jeg fik tærte og ost, og Karin fik hamburger med pommes frites. Det kostede 18,85 euro. Det var et meget smukt slot, og elegant indrettet.

Katarina Medici, *Catherine de Médicis*, 1519-1589, fransk dronning, datter af Lorenzo Medici, gift med Henrik 2. Efter Henrik 2.s død i 1559 nåede tre af ægteparrets sønner, Frans 2., Karl 9. og Henrik 3., at beklæde den franske trone. Frans 2.s regeringstid 1559-60 domineredes af den katolske slægt Guise. I 1560-63 blev Katarina Medici regentinde for den mindreårige Karl 9., og hun bevarede sin politiske indflydelse i Karls (indtil 1574) og i Henrik 3.s regeringstid (1574-89), da Frankrig var skueplads for religionskrige. Hendes politik var styret af forholdet til Spanien, af ønsket om en stærk kongemagt samt i begyndelsen også en forsoning mellem katolikker og huguenotter. Katarina Medici oplevede at se tre af sine sønner bestige den franske trone. Hun viste sig som en dreven politiker og fik stor indflydelse under franske religionskrige. Selvom hun forsøgte at forlige katolikker og huguenotter, er hun mest kendt for sin delagtighed i massakren på huguenotterne i 1572, Bartholomæusnatten. Ved hjælp af skiftende koalitioner ville Katarina Medici hindre enkelte adelige og religiøse gruppers dominans. Hun er mest kendt for at have benyttet sin datters, Margrete af Valois', bryllup med huguenotten Henrik af Navarra, den senere Henrik 4., til at lade huguenotlederen Gaspard de Coligny myrde. Coligny havde opfordret kongen til at hjælpe de nederlandske oprørere imod Spanien. Mordet førte til drab på flere tusinde huguenotter. Katarina Medici er derfor kommet til at fremstå som en kynisk politiker i bestræbelserne på at sikre et stærkt monarki under borgerkrigene.

Så kørte vi mod slottet **Chaumont-sur-Loire**, som vi kun så udefra – det lå højt op ad en bakke ved flodbredden. Diana de Poitiers overtog dette slot efter at være blevet smidt ud af Chenonceau af Catherine de Medici.

Næste slot var **Chateau Cheverny**, som vi betalte entré til (15,40 euro). Her var mange gæster bl.a. en Rolls Royce Club med fine gamle Silver Clouds og andre modeller. Slottet er bygget midt i 1600-tallet, og har været i samme slægt i 6 århundreder. Den nuværende ejer - Marquis de Vibray - bor i slottet, der har været åbent for offentligheden siden 1922. Slottet Møllenborg i Tintin er inspireret af Chateau Cheverny. Det er meget elegant indrettet med masser af antikviteter og rariteter: seng som Henrik d. 4 har sovet i, kranier af 6000 år gamle forhistoriske dyr fra Sibirien, Henrik d. 4.'s rejsekuffert, der vejer 70 kg uden indhold, malerier og møbelkunst. Det er omgivet af en meget stor parklignende have med kanal. Slottet er berømt for sin hundekennel, og der er over 100 jagthunde. Vi fik en kop kaffe i en lille udendørsservering udenfor slottet (5,30 euro), og vi så lidt af den smukke landsby med mange blomsterdekorationer. Og så kom vi ind i en meget fin og moderne vinsmagningsbutik, og kom ud med 3 flasker Cheverny-vin for 21,30 euro.

GPS-en blev indstillet på **Chambord**, der er det største kongelige slot i Loire-dalen. Det ligger i en meget stor park med skove og vilde dyr – 5440 Ha omgivet af en 32 km lang mur – størrelsesmæssigt svarende til det centrale Paris. Det var oprindeligt tænkt som et jagtslot. Frans d. 1. tømte næsten statskassen pga. byggeriet. Der er indvendig en unik dobbelt vindeltrappe, som man næsten skulle tro, at Leonardo da Vinci have konstrueret. Han var tilkaldt som konsulent for det nærliggende slot i Amboise, hvor han tilbragte de sidste 3 år i sit liv. Slottet har 77 trapper, 426 værelser og 282 åbne pejse. Men Frans d. 1. opholdt sig kun 72 dage på slottet i sin 32-årige regeringstid, og under hans sønner blev slottet færdigbygget. Vi så Château Chambord med de mange tårne udefra, og tog billeder af det. Orleans var Frankrigs intellektuelle hovedby i det 13. århundrede, og Loire-dalen vedblev at tiltrække eliten i nogle århundreder, indtil slottet i Versailles var færdigbygget under Ludvig 14., der flyttede dertil fra Louvre – også Louvre var oprindeligt et jagtslot – Louvres = ulvejagt. Og så kørte vi videre mod sydøst gennem store marker, hvoraf mange var fulde af mørkebrune afblomstrede solsikker. Kl. 19.30 kom vi igennem Dhuizon, hvor vi så **Auberge du Grand Dauphin**, og fik et værelse til 80 euro og aftensmad. Karin fik en menu til 25 euro, og jeg fik en til 15 euro. Karin fik melon og skinke til forret og fisk til hovedret. Jeg fik grøn salat med gedeost til forret, og svinesteg til hovedret. Vi fik begge ost til dessert, og så fik vi 33 cl hvidvin og 25 cl rødvin i pichet og en kande vand. Det var OK, men ikke så elegant som dagen før. Vi var i seng kl. 22.30, og tog som de andre

dage en sovepille. Michael ringede inden sovetid.

I Loire-dalen er der over 1000 slotte, og en stor del af Frankrigs historie tilhører regionen. Området er også populært til cykelferie – www.loire-a-velo.fr. Der var varmt og tørt og mindre grønt end i Normandiet, og vi var glade for bilens aircondition. Men det er landbrugsland og vinland. Loire er Frankrigs længste flod.

The Loire Valley wine region includes the French wine regions situated along the Loire River from the **Muscadet region** near the city of Nantes on the Atlantic coast to **the region of Sancerre and Pouilly-Fumé** just southeast of the city of Orléans in north central France. In between are the regions of **Anjou, Saumur, Bourgueil, Chinon, and Vouvray**. The Loire Valley itself follows the river through the Loire province to the river's origins in the Cévennes but the majority of the wine production takes place in the regions noted above. The area includes 87 appellations under the Appellation d'origine contrôlée (AOC), Vin Délimité de Qualité Supérieure (VDQS) and Vin de pays systems. While the majority of production is white wine from **the Chenin blanc, Sauvignon blanc and Melon de Bourgogne** grapes, there are red wines made (especially around the Chinon region) from Cabernet franc. In addition to still wines, rosé, sparkling and dessert wines are also produced. With **Crémant production** throughout the Loire, it is the second largest sparkling wine producer in France after Champagne. Among these different wine styles, Loire wines tend to exhibit characteristic fruitiness with fresh, crisp flavors-especially in their youth. The Loire Valley has a long history of winemaking dating back to the 1st century. Archaeological evidence suggests that the Romans planted the first vineyards in the Loire Valley during their settlement of Gaul in the 1st century AD. By the 5th century, the flourishing viticulture of the area was noted in a publication by the poet Sidonius Apollinaris. In his work the History of the Franks, Bishop Gregory of Tours wrote of the frequent plundering by the Bretons of the area's wine stocks. By the 11th century the wines of Sancerre had a reputation across Europe for their high quality. In the High Middle Ages, the wines of the Loire Valley were the most esteemed wines in England and France, even more prized than those from Bordeaux.

The Loire river has a significant effect on the mesoclimate of the region, adding the necessary extra few degrees of temperature that allows grapes to grow when the areas to the north and south of the Loire Valley have shown to be unfavorable to viticulture. In addition to finding vineyards along the Loire, several of the river's tributaries are also well planted-including the Allier, Cher, Indre, Loir, Sèvre Nantaise and Vienne Rivers. The area has a continental climate that is influenced heavily by the Loire River and the Atlantic Ocean at the western edge of the region. The climate can be very cool with spring time frost being a potential hazard for the vines. During the harvest months rain can cause the grapes to be harvested under ripe but can also aid in the development of Botrytis cinerea for the region's dessert wines.

With over 185,000 acres (750 km²) planted under vine, the Loire Valley is about two-thirds the size of the Bordeaux wine region. Due to its location and marginal climate, the overall quality of a vintage has a dramatic effect on the quality of the region's wines-more so than with other French wine regions. The most common hazard is that the cool climate will prevent the grapes from ripening fully and developing the sugars needed to balance the naturally high acidity of the grapes. During these cool vintages the Sauvignon blanc based wines are lighter in color, less fruity and have more pronounced mineral notes. The Cabernet franc based wines are also lighter in color with more vegetal or "weed"-like aromas. In riper vintages, a Loire Cabernet franc will develop aromas of raspberries and lead pencil shavings.

The Loire Valley has a high density of vine plantings with an average of 1,600-2,000 vines per acre (4,000-5,000 per hectare). Some Sancerre vineyards have as many as 10,000 plants per hectare. With more vines competing for the same limited resources in the soil, the density is designed to compensate for the excessive yields that some of the grape varieties, like Chenin blanc, are prone to have. In recent times, pruning and canopy management have started to limit yields more effectively. Winemaking in the Loire is characterized by a general avoidance of barrel aging and malolactic fermentation. However some winemakers have begun experimenting with both. Chaptalization is permitted here and can help wine makers compensate for the under ripeness of the grapes in some years. For red wines there has been more emphasis on extending the maceration time of skin contact in order to bring out more color and tannins into the wine. Temperature control is also an important consideration with the cold autumn weather sometimes requiring that they must be heated in order to complete fermentation fully.

The Loire Valley is often divided into three sections. **The Upper Loire** includes the Sauvignon blanc dominated areas of Sancerre and Pouilly-Fumé. **The Middle Loire** is dominated by more Chenin blanc and Cabernet franc wines found in the regions around Touraine, Saumur, Chinon and Vouvray. **The Lower Loire** that leads to the mouth of the river's entrance to the Atlantic goes through the Muscadet region which is dominated by wines of the Melon de Bourgogne grape. Spread out across the Loire Valley are 87 appellations under the AOC, VDQS and Vin de Pays systems. There are two generic designations that can be used across the whole of the Loire Valley. The Crémant de Loire which refers to any sparkling wine made according to the traditional method of Champagne. The Vin de Pays du Jardin de la France refers to any varietally labeled wine, such as Chardonnay, that is produced in the region outside of an AOC designation.

Sauvignon blanc and Pinot noir are the principle grapes of this region that is centered around the appellation of Sancerre and Pouilly-Fumé. The two towns of Sancerre and Pouilly-sur-Loire (where Pouilly-Fumé is made) sit on opposite sides of the Loire River with Sancerre being about 10 miles (16 km) to the northwest of Pouilly. The Fumé is said to come from the siliceous flint interspersed with the limestone in the area that can give a smoky gunflint note to the wine. Another possibility for the name is the early morning fog created by the Loire river that can blanket the vineyards. Wines labeled with just Pouilly or Pouilly-sur-Loire are often made from the Chasselas grape. Unlike many areas of France, the Sancerre region is heavily mechanized with the use of mechanical harvesting rather than hand pickers. One of the best known producers in the region is Didier Dagenau who, until his tragic death in 2008, was an influential voice in the area advocating the reduction of yields and the use of organic viticulture. Pouilly-Fumé only produces white wines while Sancerre produces red, white and rosé wines. The white Sauvignon blanc based wines from this region has characteristic gooseberry and grapefruit flavors with the Pouilly-Fumé version typically being more full bodied and rich in texture. The red Pinot noir wines are very light in both body and color that are not very similar to other French expressions of the grape like those in Burgundy.

The region was under the influence of the Duchy of Burgundy for most of its history which partly the reason why plantings were once heavily dominated by the Pinot noir grape. The Phylloxera epidemic of the 19th century altered that dynamic when many of the Pinot noir vineyards were wiped out by the louse. In their place, plantings of the easier to cultivate Sauvignon blanc vine began to increase. While there are still isolated batches of Pinot noir in the region, Sauvignon blanc is now the most heavily planted. The Anjou region of the Middle Loire is situated around the town of Angers and is known primarily for the rosé wines based on the Cabernet franc grape—including the Rosé d'Anjou and the **Cabernet d'Anjou**. White wine made from the Chenin blanc is known as Anjou Blanc while Anjou Rouge is often made from Gamay. Some of the higher quality wines are often labeled with the AOC designation Anjou-Villages. The Chenin blanc grape has been planted in the region since at least 845 AD when it was planted at the Abbey of Glanfeuil. Throughout the years it was known in the region under a variety of synonyms including Pineau de la Loire and Franc-blanc.

The area around Saumur is the third largest sparkling wine appellation in France after the Champagne region and the Crémant d'Alsace AOC with more than 12 million bottles of Saumur Mousseux produced each year. Unlike Champagne which is made with Chardonnay, Pinot noir and Pinot Meunier, Saumur sparkling wine is based on the Chenin blanc grape. The area around Saumur-Champigny produces red wine based on the Cabernet franc grape that is similar in profile to the wines produced in St-Nicolas-de-Bourgueil. The region around Vouvray, Montlouis-sur-Loire and Touraine has some of the most diverse plantings of all the Loire region and makes a wide variety of white, red and rosé wines. For white wines the main grape is Chenin blanc but Sauvignon blanc and (to a smaller extent) Chardonnay is also planted. For red wines the main grape is Cabernet franc with some smaller plantings of Cabernet Sauvignon, Gamay and Malbec. The rosé wines are made from an assortment of Gamay, Pineau d'aunis, Pinot gris and Pinot noir. The villages of Vouvray and Montlouis are the largest appellations in the region and make only white wines from Chenin blanc. The wines can vary in sweetness from bone dry (often appearing as sec on the wine label) to very sweet moelleux wines that are often infected by noble rot.

For years the Touraine region would compete with the Beaujolais region for the release of an early bottling of Gamay that would rival the Beaujolais nouveau. While the competition is not so much of a focal point now, there are still some producers who release early bottlings of the wine around the same time as Beaujolais. The soil around the Touraine area is a variety of limestone with excellent drainage that is known as tuffeau which is the same material used to build many of the famous Loire Valley Châteaux. The area around Chinon, Bourgueil and Saint-Nicolas-de-Bourgueil produces the majority of the Loire Valley's red wine based on the Cabernet franc grape-known in this areas as Breton. The wines of the Chinon area are the softest and rich expression of the grape while the Bourgueil area produces more tannic and firm wines. The St-Nicolas-de-Bourgueil area produces the lightest colored wines. In the 19th century, the wines of the Chinon area were compared favorably by critics to the wines of Château Margaux and even today is considered some of the best expression of the Cabernet franc grape. The wines from this region can achieve a nice purple color with notes of raspberry fruit and graphite. Unlike Cabernet franc from warmer climates, Chinon are typically served slightly cooler than most red wine.

The Muscadet region is located at the westernmost edge of the Loire Valley near the city of Nantes. In the 17th century, Dutch wine merchants laid the foundation for the Muscadet style by encouraging the villagers of Nantes to plant the early ripening Melon de Bourgogne grape to use in the production of their brandewijn-distilled wine with brandy added to it. Following the devastation in 1709 of winter frost to many of the vineyards in the Loire-Atlantique, King Louis XIV ordered that the frost resistant Muscadet grape be given preferential treatment in the replanting of the area. Despite the inference of "Muskiness" in its name, Muscadet is a neutral flavor wine and the Melon de Bourgogne grape has no relation to the Muscat family of grapes. The area's four appellation all produces white wine made from the Melon de Bourgogne grape. The wines of the Muscadet-Sèvre et Maine and Muscadet-Côtes de Grand Lieu appellation are often bottled sur lie straight from the tank that they are fermented in without any racking or filtering. This create wines that can be very cloudy and require decanting to remove sediments but also produces wines that can be fuller bodied and show extra dimensions of freshness.

The white wines of the Coteaux du Layon, Montlouis-sur-Loire, Savennières, and Vouvray are based on Chenin blanc and are known for their high acidity when young and ability to develop and age well. The villages of Sancerre and Pouilly-sur-Loire are known for their crisp and herbaceous Sauvignon blancs. Some producers in the area are experimenting with oak aging their Sauvignon blanc to give them more rounder and softer appeal. The villages of Bourgueil, Chinon and Saumur are known for their Cabernet franc based wines that range from light and fruity in Saumur to rich and velvety in Chinon. The Muscadet wines from the Pays de la Loire are made from the Melon de Bourgogne grape and are known for their citrus and mineral notes. In addition to the main production grapes, several local grapes are also used to make wine in smaller quantities. These include the Tressallier grape of Saint-Pourçain-sur-Sioule, the Romorantin of Cheverny, the Pineau menu and Groslot of Touraine and the Gros Plant of Nantes. There is also some plantings of Cabernet Sauvignon, Chardonnay, Gamay, Malbec, Pineau d'aunis, and Pinot gris, Pinot noir.

A characteristic of many Loire wines (both red and white) is the high acidity which highlights the fresh, crisp flavors of their youth only to go through a "dumb phase" between 2 to 5 years of age when the wines flavors are drastically toned down. Many of the better made examples come out of this period with their full palate of flavors and can continue to age well into 20 years. Some of the Sauvignon blanc based wines like Sancerre buck this trend and instead stay more low key till their third year when they mature and develop their full assortment of flavors before they eventually fade around their 7-10th year. However the best made examples in top vintages can often live much longer.^[2] Some classic examples of Vouvray can even reach the levels of longevity commonly associated with Port. Historically the wineries of the Loire Valley have been small, family owned operations that do a lot of estate bottling. The mid 1990s saw an increase in the number of négociant and co-operative to where now about half of Sancerre and almost 80% of Muscadet is bottled by a négociant or co-op.

Søndag d. 11. september 2011: vi satte vækkeuret til for at komme op til morgenmaden kl. 8. Så var vi i en lokal bager efter brød (1,50 euro) og hos grønthandleren efter tomater, agurk, camembert og vand (6,30 euro). Vi betalte hotelregningen (125 euro), og kørte af sted med retning mod **Vichy**, hvor samarbejdsregeringen under ledelse af Marskal Pétain havde hovedsæde under 2. verdenskrig. Vi spiste vores medbragte frokost i denne kur- og casinoby og

drak kaffe på en bar (5 euro). Vi købte endnu et brød (1 euro), og fortsatte mod **Macon**. Vi fik diesel på for 77,18 euro, drak kaffe på benzinstationen (7 euro) og valgte motorvejskørsel resten af vejen. Vi betalte 15 euro i vejafgifter. Undervejs hørte vi Jakob Ejersbo's "Revolution". Vi var fremme i **St. Martin d'Uriages** kl. 17,30. Stor gensynsglæde!!! Vi pakkede bilen ud, så familiens nye bil, den nye terrasse og det nye køkken, som har gjort stuen meget lysere. Vi havde dyne med fra Lissa og spil til DS fra Thomas, og også lidt legetøj fra os selv bl.a. billedet "Emma's Dilemma". Fred grillede pølser til aftenmaden, som vi spiste på terrassen. Karin ringede til Michael og Ingemar. Karin var generet af svie i øjnene, og vi prikkede hul på en lille pusansamling på venstre nedre øjenlåg – hun får i forvejen chloramfenikol-dråber. Rikke viste os et filmklip på youtube, hvor Thomas's elever rappede – flot lavet!

Og så lidt tyvstjålet fra Internettet om **Loire-slottene og slægten Valois skrevet på De Berejstes Klubs** hjemmeside af Niels J.L. Iversen:

Egentlig begyndte det hele i Fjerritslev (eller rettere sagt 10 km nord for Fjerritslev). Som ansat i Århus amt havde jeg mulighed for at leje sommerhuse, men aldrig benyttet mig af det. Da det i 2005 blev bestemt at amterne skulle nedlægges, fik min mor og min lillesøster ved fælles kraft overtalt mig til at tage på sommerhusferie, - det var mit første besøg på de kanter siden midten af halvfjerdserne, første ferie for os alle tre sammen siden slutningen af tresserne og min første sommerhusferie siden starten af tresserne. Dvs. i alle henseender en særdeles usædvanlig og eksotisk rejse, der imidlertid forløb bedre end ventet: vi kom ikke op at skændes, og vi kunne finde tilstrækkeligt med seværdigheder til hele ugen. Så var jeg jo godt klar over, at der også kunne komme et ønske om fællesferie i 2006. Da telefonen ringede, var det imidlertid med et uventet indhold: vi skulle til Skotland. Jeg checkede priserne på nettet, men kunne ikke finde Billund-Skotland til under 3000 kr. pr. næse. Derimod kunne man komme til Charles de Gaulle for en tusse pr. person, hvilket jeg meddelte til kommandocentralen i det sydlige indland. Herfra kom der et genialt forslag: vi skulle til Frankrig. Vi forhandlede os frem til at besøge Loire-dalen, hvorefter jeg bestilte et billigt, men brugbart hotel i Blois og en Ford Ka, der viste sig sådan omtrent at være den mindste tænkelige biltype udenfor legetøjsbranchen. Men vi kunne lige akkurat være i den, og den var nem at komme rundt med og parkere og den slags - det var min lillesøster der skulle køre hele turen (efter eget ønske).

OK så fløj vi altså til Frankrig i maj 2006. Det første slot vi så var Fontainebleau, som François I faktisk har haft lidt at gøre med, - men ellers er det mest kendt for sin forbindelse med Napoleon I. Vi springer derfor hastigt videre til slot nr. 2, Chambord, der helt og helt er François I's værk. Dynastiet Valois grundlægges af Philippe VI, som var en fjern efterkommer af Hugues Capet, der smed den sidste uduelige efterkommer af Karl den Store i kloster i året 987. Af en eller anden grund er Philippe VI's tilnavn "Le Fortuné" (smadderheldige). Hans umiddelbare efterfølgere var den gode, den vise, den tumbede og den sejrige, hvorefter man ser Louis XI på tronen. Han var en dyster, barsk og intrigant person, som selv ikke hans egen fader kunne udstå, - han fik bl.a. tilnavne som 'den snedige' og 'edderkoppens'. Herefter følger Charles VIII 'den elskværdige', - Frankrigs indbyggere må have draget et lettelsens suk, da de fik ham på tronen. Men han var kun mådeligt begavet og havde et dårligt helbred, og det lykkedes ham vistnok aldrig at finde ud af, hvordan man får børn. Så tronen skiftede til en anden gren af familien, repræsenteret af Louis XII, der i 1488 giftede sig med den tolvårige Anne af Bretagne for næsen af den tysk-romerske kejser Maximilian, (og hermed sluttede Bretagnes selvstændighed brat). De fik 'kun' én datter, og da hun efter gældende lov ikke kunne blive regerende dronning i Frankrig, gled tronen videre til hendes mand François I, som ikke behøver noget tilnavn, for enhver kultiveret franskmænd ved godt hvem han er. Han regnes for Frankrigs første renaissancekonge.

Da François første gang kom forbi Chambord i 1519, lå der et mindre jagtslot på stedet, bygget af greverne af Blois. Men François syntes at det var lidt i underkanten af det rimelige for en storlået glørværdig renaissancekonge, så over de næste 30 år byggede han stedet ud til det største slot overhovedet i hele Loiredalen, med målene 156 x 117 m, 440 værelser og en guds velsignelse af tårne og andre snurrepiberier. Ingen kender arkitektens navn, men man regner med, at Leonardo da Vinci har fundet på princippet i den centrale trappe, der består af to vindeltrapper snoet ind i hinanden, så én person kan gå opad uden at støde ind i en anden, der går nedad. En betydeligt mindre trappe efter samme princip findes i slottet i

Blois. Det ironiske er, at François faktisk næppe nåede at opholde sig mere end nogle få måneder sammenlagt på slottet, men byggeriet fortsatte på fuldt tryk, selv om det var nær ved at ruinere ham. Efter hans død i 1547 fortsatte byggeriet frem til 1559, hvor hans søn Henri II døde, men først i 1600-tallet kom der tag på den sidste fløj. Og så blev hele møblementet i øvrigt bortført under den franske revolution, så i dag blot er der et vognmuseum, et jagtmuseum og nogle samlinger vedrørende en senere beboer: 'greven af Chambord', der som søn af Charles X gjorde krav på den franske trone frem til sin død i 1883. Men selv uden det originale møblement er Chambord et imponerende sted.

Fra Chambord fortsatte vi til byen Blois, hvor vi som nævnt skulle bo den næste uges tid på hotel. Den følgende dag besøgte vi først Zoo Beauval ved St. Aignan, derefter slottet Cheverny, der var smukt og fuldt møbleret. Henri II forærede det til sin elskerinde Diane de Poitiers, som imidlertid foretrak slottet Chenonceau. Chenonceau - som ligger ved landsbyen Chenonceaux - omtales første gang i 1100-tallet, men den nuværende hovedbygning blev bygget mellem 1515 og 1521 for Thomas Bohier, der var kammerherre under François I. Det blev beslaglagt pga. gæld til kongehuset, og også dette slot blev givet til Diane af den forlippede kong Henri II. For at forklare hendes position, skal vi lige et smut omkring noget personhistorie - eller anderledes udtrykt: vi skal have et kig på 1500-tallets sladderspalter. Vi kan indledningsvis bemærke, at François var gift to gange og fik syv børn med nr. 1 kone, Claude de France - som var den tidligere omtalte datter af Louis XII og Anne (det var dette ægteskab der skaffede ham tronen).

Hans søn Henri II, der regerede 1547-1559, blev gift med Cathérine de Médici (1519-1589). Medicierne var et mægtigt fyrstedynasti i Firenze, og Cathérine var en viljestærk og dygtig dame, omend noget hengiven til overtro. Det var hende, der tog den temmelig velkendte astrolog Nostradamus under sine vinger, og noget nær den eneste af dennes dunkle quatrains, der med blot nogen rimelighed kan siges at være gået i opfyldelse, vedrørte netop kong Henri II: *Le Lyon jeune le vieux surmontera, En champ bellique par singulier duelle: Dans caige d'or les yeux luy creuera, Deux classes vine, puis mourir, mort cruelle* oversat: den unge løve overvinder den gamle / på slagmarken i en duel mand til mand / I et guldbur stikker han øjnene ud på ham / to slag ét, så dø, grusom død).

Faktisk døde Henri II ved, at han under en turnering blev ramt af en lanse i ansigtet, så da det skete var Cathérine naturligvis totalt overbevist om, at den ellers ret uduelige astrolog besad magiske spådomsevner - hvilket man vel egentlig ikke kan fortænke hende i. I øvrigt gavnede kongens død ikke kun charlatanen Nostradamus, men også dronningen, der under Henri II var sat totalt i skyggen af elskerinden Diane, men som nu via sine tre sønner François II, Charles IX og Henri III kom til at dominere fransk politik de næste fyrre år. Det kommer vi tilbage til, men i mellemtiden skal vi lige have opklaret, hvem Diane var. Hun blev født allerede i 1499 og døde i 1566, så det var faktisk en tussegammel kone, Henri II forelskede sig i, - i virkeligheden havde hun allerede været gift én gang med en mand Louis de Brézé, der i parentes bemærket var 39 år ældre end hende. Men hun havde tydeligvis holdt sig godt, måske fordi hun var den eneste i Frankrig i 1500-tallet, der regelmæssigt gik i bad. Da kongen døde, havde Diane al mulig grund til at være bekymret for fremtiden. Hun slap dog relativt nådigt, men måtte give sit elskede slot Chenonceaux i bytte for det langt mindre charmerende Chaumont, der ligger på en forblæst bakketop. Her blev hun dog kun boende i få år, inden hun bosatte sig på slottet Anet vest for Paris, hvor hun tilbragte resten af sit liv. Chenonceaux slap lempeligt gennem den franske revolution, så modsat mange andre franske slotte kan man her stadig se det originale møblement med bl.a. Diane's og Cathérine's himmelsenge og et flot køkken. Slottets mest iøjnefaldende kendetegn er den fløj, som Diane fik bygget henover floden Cher, og det er et must for alle, der besøger området.

Cathérine & co's videre historie kan følges i billedsamlingen på slottet Blois, der er et sammensurium af fløje fra forskellige epoker. Den ældste af de nuværende fløje er fra Louis XII's tid, og hans bomærke - et pindsvin - ses mange steder. François I boede her en periode og har lagt navn til en fløj, men var ikke specielt begejstret for stedet, - dets bibliotek lod han således transportere op til Fontainebleau, mens han selv mest opholdt sig på det nærliggende slot Amboise. Cathérine's tredje søn, Henri III, boede der fast, og også efterfølgeren Henri IV var der ofte. Men Louis XIII (ham med Richelieu og musketererne) forærede det til sin bror Gaston, og efter dennes død var det slut med den kongelige festivitás. Reelt var det ikke kun Blois, der mistede den kongelige glans, men hele Loire-området, og dette blev med eftertryk markeret ved Louis XIV's byggeri af Versailles fra 1664 til 1710. Blois-slottet er stadig et besøg værd også som museum, idet man her, som ingen andre steder, kan få et indblik i den turbulente periode under Cathérine's tre sønner. Disse var alle nogle svagelige og ikke alt for begavede skvat, så deres kontante og effektive mor var den reelle magthaver i landet.

Den væsentligste faktor i indenrigspolitikken i denne periode var modsætningen mellem katolikker og en gruppe reformerte protestanter (huguenotterne). De dukkede op under François I, der imidlertid blev mere og mere skeptisk overfor dette nymodens påfund. I 1583 gennemførte Charles IX og hans mor den såkaldte Bartholomæus-nat, hvorunder mere end 8000 huguenotter blev slået i Paris, hvortil de var rejst for at overvære brylluppet mellem den senere Henri IV og Catherine's datter Marguerite de Valois (Henri IV undslap ved at erklære sig som katolik, og han siges senere at have ytret "Paris er en messe værd"). Men da nu huguenotterne var blevet svækkede, blev Cathérine og hendes sønner stillet over for en overmodig katolsk gruppering under ledelse af hertugen af Guise. Den 23/12 1588 blev denne myrdet, og ingen var naturligvis i tvivl om, at kongen og hans mor stod bag dette. Der hænger på slottet i Blois et interessant billede, hvor man ser Henri sparke til liget af hertugen. Cathérine døde temmelig ubejligt mindre end en måned efter (5. januar), og efter en periode med regulær borgerkrig, myrdes Henri selv den 1/8 1589 af hertugens tilhængere. Efterfølgeren bliver Henri IV, der formår at samle nationen igen (bl.a. via ediktet i Nantes 1598, der giver huguenotterne trosfrihed), hvorefter han også bliver myrdet i 1610. Men så er Loire-dalens periode som centrum for fransk politik ovre, - Louis XIII besøger nogle enkelte gange Chambord for at gå på jagt, men ellers sker der ikke rigtigt mere.

Der er et enkelt slot mere der spiller en rolle for Valois-slægten, nemlig det i Amboise, som ligger på en klippekold i byen af samme navn. Det kom i kronens besiddelse i 1431 (eller 1434), blev beboet af bl.a. den dystre Louis XI og blev udbygget til et prægtigt kompleks af Charles VIII (ham med pindsvinet og Anne af Bretagne). Senere var det et af Cathérine de Medicis' yndlingsopholdssteder, især inden hun galede sig Chenonceaux. Men

det er fremfor alt kendt på grund af François I og hans gæst Leonardo da Vinci, der faktisk døde på det nærliggende slot i Cloux (som vi ikke besøgte), - og det er nok ikke for meget at sige, at byen og slottet Amboise gør alt hvad de kan for at vride den sidste turist-euro ud af den sidste turist på den konto. Problemet er, at slottet oprindeligt var ca. fem gange større, end det er nu: det meste blev revet ned under Napoleon efter, at det var blevet raseret under den franske revolution. Og når man kun har en torso, er det legenderne, man skal leve af. I øvrigt er der en udstilling af rekonstruerede Leonardo-opfindelser på Clos Lucé i samme by, - det slot som Anne af Bretagne indlogerede sig på, mens kongen boede på hovedslottet og i Blois. Måske var det derfor, de ikke fik flere børn. De hidtil nævnte slotte ligger alle øst for byen Tours, dvs. grupperet i et område mellem floderne Loire og Cher med Blois i centrum. Vest for Tours besøgte vi også et antal slotte, herunder Villandry med de flotte haver, det hvide vandslot Azay-le-Rideau og et tilsyneladende ærkemiddelalderligt slot Langeais, der imidlertid er resultatet af en hårdhændet restaurering i slutningen af 1800-tallet. Længere vest- og sydpå finder man enkelte mere ægte middelalderlige slotte, dog mestendels som ruiner (Chinon, Loches), men dem nåede vi ikke at besøge. Derimod lykkedes det på falderebet at knytte en sidste forbindelse tilbage til de personer, som jeg har omtalt ovenfor. På vej til vores sidste overnatning inden hjemrejsen kørte vi for afvekslingens skyld vest om Paris, og her ser jeg pludselig et skilt mod Anet. "Prr, stop, holdt", og så kørte vi et par kilometer væk fra hovedvejen for at se det. Og ja, det var jo her Diane de Poitiers døde! På denne syv dage lange tur besøgte vi i øvrigt 14 slotte, én zoo (ved St. Aignan), ét akvarium (nær Amboise), fem museer, tre katedraler (Blois, Tours, Chartres) og et antal almindelige kirker, så selv en familieferie kan altså godt være travl og udbytterig.

Mandag d. 12. september 2011: vi sov godt – med sovepiller – og jeg vågnede veludhvilet kl. 6, og lavede kaffe. Familien har et travlt program – Fred tager med bussen kl. 7, Rikke kører med Maja kl. 7.30, og i anledning af vort besøg kunne Emma og Moana være hjemme til 8.30. Jeg **fulgte dem i skole**, inden Karin vågnede. Karin og jeg gik på det lokale mandagsmarked og handlede ind for 77 euro. Jeg hentede pigerne hjem til frokost, og Karin lavede omelet med tomat og gårdagens pølser. Og så var det blomme og fersken til dessert. Så gik vi til skolen med børnene, satte opvaskemaskinen og vaskemaskinen i gang, fejede lidt og skrev dagbog. Vejret er pragtfuldt sommervejr med sol og varme. Vi venter Fred og Rikke hjem ved 18-tiden, og så skal Fred af sted til volleyball i aften – han er nu på klubbens førstehold. Steinar ringede og spurgte til vores velbefindende; han havde hørt, at der i dag var sket en eksplosion i et fransk atomkraftværk i Marcoule – nogle hundrede kilometer fra os. Han tilbød os også en rollator, som han har fået fra hjælpemiddelcentralen. Michael er til messe i London med 3 arbejdskammerater, og vejrudsigten dér siger regn og storm. Vi spiste aftensmad på terrassen – 2 stegte kyllinger med kartofler og svitsede kantareller og vandmelon til dessert - alt købt på markedet. Karin arbejder med programmet til Cambodjarejsen.

Tirsdag d. 13. september 2011: jeg var oppe kl. 5 og hyggede mig med morgenkaffen og computeren. Emma og Moana kørte på løbehjul til skolen, og pigerne spurgte, om Karin og jeg kunne blive 3 uger mere hos dem. Moana fik endnu en invitation til fødselsdagsfest. Jeg læser om Frankrigs historie og kultur. Karin og jeg gik en tur op gennem St. Martin d'Uriages forbi tennisbanerne, og vi handlede for 32 euro i den lille Casino-købmand. Det er fint vejr. Jeg hentede pigerne til frokost, og Karin lavede kyllingefrikadeller med gulerødder og kartoffelmos – begge piger spiste med stor fornøjelse 3 frikadeller og ost/yougurt til dessert. Ingemar ringede og talte med Karin. Vi kørte en tur til Vizille, men slottet og parken var lukket, fordi det var tirsdag. I stedet kørte vi op mod Le Mur, og så en dejlig badesø i højlandet. Vi vendte tilbage til Uriage og drak kaffe og delte en Belle Dame isdessert på den fine pavillon ved karrusellen (12 euro). Michael ringede fra London, og Ida ringede fra Danmark. Ingemar ringede og talte med Karin bl.a. om boopgørelsen. Jeg hentede børnene fra skolen, og havde banan og chokoladestik med til dem. Emma skal lave lektier, inden forældrene kommer hjem. Der var også nogle mails til Karin – fra Karin og Christina. Margareta sendte en meget venlig mail og fortalte, at det cambodjanske hjerteteam havde skrevet en fin artikel om Kerstin i gårdagens Svenska Dagbladet. Soile, Britt og Annett har også skrevet mindeord for Kerstin i Fagerstaposten. Rikke har flekstid og vil først komme hjem kl. 18.30 i aften. Fred har travlt med at forberede ANENA's 40 års fødselsdag, der skal holdes i Minatec, hvor foreningen har lejet lokale for 27.000 euro for 3 dage. Der skal være conference, foredrag og gallamiddag fredag aften med fyrværkeri. Der ventes et par hundrede deltagere. Minatec er et forskningscenter for nanoteknologi. Vi spiste på terrassen, og forret var paella – sjovt at se Emma og Moana spise muslinger, krebs og blæksprutteringe med stor fornøjelse. Hovedret var et kogt blomkålshoved med bechamelsauce og bacon. Så fik vi ost og grøn salat, og det var succes. Karin strøg tøj, og Rikke ringede til sin mor.

Den Første franske republik (fransk: République française) blev oprettet den 22. september 1792 af det nyligt oprettede Nationalkonvent. Den første franske republik eksisterede indtil det Første franske imperium i 1804 under Napoleon. Denne periode var karakteriseret af monarkiets afskaffelse, oprettelsen af Nationalkonventet og det berygtede terrorregime, oprettelsen af Direktoratet samt Thermidorreaktionen, og til slut overgangen til konsulatet og Napoleons magtovertagelse

Det første franske kejserdømme (1804-1814) og (marts-juli 1815) var en dominerende magt i det kontinentale Europa i begyndelsen af det 19. århundrede. Da Napoleon blev de franskes kejser den 18. maj 1804, sluttede republikken. Napoleon slog Østrig, Preussen, Rusland, Portugal og deres allierede bl.a. i Slaget ved Austerlitz (1805) og Slaget ved Friedland (1807). Freden i Tilsit i juli 1807 sluttede flere års blodudgydelser på kontinentet. De senere krige kaldes Napoleonskrigene. De udvidede fransk indflydelse i store dele af Vesteuropa og i Polen. Det franske imperium havde på sit højeste i 1812 130 departementer, regerede over 44 millioner mennesker, havde garnisoner i Tyskland, Italien, Spanien og hertugdømmet Warszawa og kunne regne Preussen og Østrig som allierede. De mange franske sejre i begyndelsen af krigen betød udbredelse af ideerne fra den franske revolution til hele Europa: Afskaffelsen af aristokratiske privilegier undtagen i Polen, indførelsen af Code Napoléon over store dele af kontinentet, øget juridisk ligestilling, indførelse af juryer og legalisering af skilsmisse. Napoleon satte sine slægtninge på flere europæiske troner og gav dem adelige titler. De franske tab i den iberiske krig på den Iberiske Halvø svækkede imperiet alvorligt; efter sejren over det østrigske kejserrige i krigen mod den femte koalition (1809) beordrede Napoleon i 1812 over 600.000 mand til at angribe Rusland. Resultatet var en katastrofe. Efter krigen mod den sjette koalition blev de franske tropper fordrevet fra Tyskland i 1813. Napoleon abdicerede i 1814. Kejserdømmet blev genoprettet i de hundrede dage i 1815 til Napoleons nederlag i slaget ved Waterloo. Det blev fulgt af det restaurerede monarki af Bourbonmonarkiet.

Den anden (franske) republik (på fransk: La Seconde République) betegner det politiske system, der indførtes i Frankrig efter Revolutionen i 1848. Republikken opløstes, da den første og eneste præsident, Louis-Napoléon Bonaparte, blev kejser i 1852. 4. november 1848 kom den ny forfatning. Den lovgivende magt skulle tilhøre en forsamling, valgt for tre år af mænd, der var fyldt 21 år. Den kunne ikke opløses, og præsidenten, der valgtes for fire år ved folkeafstemning, havde ikke veto mod dens beslutninger. De to magter stod således lige stærke uden at være gensidig afhængige af hinanden. Ludvig Napoleon var flygtet i 1846 og kom i 1848 til Frankrig og valgtes til nationalforsamlingen, men afslog forsigtigt valget. Nu samlede han ikke blot bonapartisterne, men også monarkisterne, og endelig stemte de radikale og socialister på ham for at undgå Louis-Eugène Cavaignacs diktatur. Den 10. november valgtes Napoleon med 5434226 stemmer, Cavaignac fik 1448107, Ledru Rollin 370119. Den 20. november overtog Napoleon præsidentværdigheden og dannede ministeriet Odillon Barrot, der i forståelse med nationalforsamlingen optrådte ret konservativt. Maj 1849 afløstes Barrot af en lovgivende forsamling: 450 monarkister, 100 moderate republikanere og 200 radikale og socialister under Ledru Rollin. Efter monarkisternes ønske havde Napoleon hjulpet paven mod republikanerne i Rom, men ved Garibaldi's modstand trak kampen ud, og 12. juni foreslog Ledru Rollin at anklage Napoleon for det. Det forkastedes, og næste dag kom det til opstand i Paris; den blev nedkæmpet og Rollin flygtede. Kort efter faldt Rom. Presseforholdene ordnedes efter opløsningen 1848 nærmest i overensstemmelse med Septemberlovene 1835; men da nu faren for de radikale syntes ovre, svækkedes enigheden i det af legitimister, orléanister og bonapartister bestående flertal, og forholdet mellem forsamlingen og Napoleon blev dårligt. Han begyndte store agitationsrejser i provinsen, udnævnte bonapartistiske præfekter osv. og dannede november 1849 det mere fjørlige ministerium d'Hautpoul. Da forårsvalgene 1850 i Paris gav socialisterne sejren (forfatteren Eugène Sue valgtes fx med 126.000 stemmer), samlede forskrækkelsen atter de mere konservative, og maj 1850 vedtoges en valglov med 433 stemmer mod 241. Den var støttet af Adolphe Thiers og bekæmpet af Lamartine, Victor Hugo og Cavaignac. Nu var tre års ophold i samme kreds en betingelse for valget. Det berøvede cirka tre millioner stemmeretten. I marts ophævede en skolelov universitetets monopol og givet gejstligheden en stærk stilling inden for de styrende universitets- og skoleråd og fri adgang til oprettelse af private gejstlige skoler. I juli 1850 kom en strengere presselov. Harmen herover littede Napoleons agitation. Januar 1851 afsatte han Nicolas Anne Théodule Changarnier, Paris' kommandant, der var forfatningens tro, og dannede ministeriet Baroche. Men da Thiers fik et mistillidsvotum vedtaget, bøjede han af, tog et farveløst ministerium og anerkendte forsamlingens rettigheder. Snart dannedes det bonapartistiske ministerium Faucher, og i oktober det endnu mere udprægede St Arnaud. Napoleon søgte nu forgæves at få forsamlingen til at hæve den forfatningsbestemmelse, der forbød hans genvalg efter de fire år og foreslog at ophæve valgretsindskrænkningen af maj 1850, men det forkastedes (355 mod 345 bonapartister og venstre). Et forslag fra hans modstandere om, at forsamlingens præsident selv skulle kunne rekvirere tropper, forkastedes af 408 mod 300, men det bevirkede, at Napoleon sammen med sine tilhængere Persigny, Morny, St Arnaud og andre besluttede sig for et statskup: 2. december fængsledes Thiers samt generalerne Changarnier, Lamoricière, Cavaignac, Bédouin m.fl., nationalforsamlingen opløstes, og der lovedes folkeafstemning om en ny forfatning med almindelig valgret. De deputerede, der protesterede, blev arresteret, og et opstandsforløb den 3.—4. december dæmpedes let, da arbejderne ikke brød sig om det. Undtagelsestilstand proklameredes i en stor del af Frankrig, og en nøje politikontrol indførtes på alle områder, mens Thiers, Hugo, Lamoricière, Changarnier osv. forvistes. 20. december godkendtes grundsætningerne for en ny forfatning med 7.439.216 stemmer mod 647.737, og 14. januar 1852 udstedtes den ny forfatning. En præsident, valgt på 10 år, fik den udøvende magt og blev ansvarlig. Den lovgivende forsamling valgtes for seks år ved almindelig valgret og stemte om lovene og budgettet med ja eller nej. Den kunne kun vedtage ændringer med samtykke af et conseil d'état, udnævnt af præsidenten. Forsamlingens præsident valgtes af Napoleon; han besørgede uddrag af forhandlingerne offentliggjort. Desuden fandtes et senat, valgt af præsidenten. Det var en forfatning i den gamle, napoleonske ånd, mere demokratisk, mindre liberal end de monarkiske forfatninger. Februar 1852 bandtes pressen ved kautitioner, afgifter og straffe omtrent så hårdt som ved censur. Ved valgene til en lovgivende forsamling fik den ved hjælp af de "officielle kandidaturer" et rent bonapartistisk præg. I løbet af sommeren forberedtes på store rejser Kejserdømmet. I Bordeaux udtalte Napoleon ligefrem: "L'empire c'est la paix" ("Kejserdømmet er freden"), en adressebevægelse derfor satte i scene, og 7. november lod man senatet vedtage det arvelige kejserdømme, hvilket derpå billigedes med 7.482.863 stemmer mod 238.582, mens forfatningen i øvrigt bevarede.

Andet franske kejserrige eller Andet Imperium var det imperium ledet af Napoleon III fra 1852 til 1870, mellem den Anden og Tredje Republik i Frankrig. Imperiet ophørte ved Napoleon III's nederlag i Den fransk-preussiske krig og blev afløst af en nationalregering, der fortsatte kampen mod Preussen.

Den Tredje Republik (på fransk: La Troisième République) betegner det politiske system, der indførtes i Frankrig efter Napoleon III's fald (1870) og som varede frem til 2. verdenskrig og oprettelsen af Vichy-regeringen under ledelse af Philippe Pétain den 10. juli 1940. Den Tredje Republik var et republikansk parlamentarisk demokrati, men oprettelsen var kendetegnet af stor uenighed mellem fortalere for hhv. monarkiet og republikken. Det

politiske liv under Den Tredje Republik var præget af svage koalitioner og hyppige regeringsskift. Desuden prægedes perioden af Dreyfus-affæren, der skabte dyb splittelse i politiske kredse.

Den Fjerde Republik (på fransk: La quatrième république) er den almindelige betegnelse for det politiske system, der indførtes i Frankrig med forfatningen af 13. oktober 1946 og som varede frem til 1958. På trods af forsøg på at styrke den udøvende magt videreførtes mange af svaghederne fra den Tredje Republik, og perioden var således uændret præget af politisk ustabilitet og hyppigt skiftende regeringer i lighed med tiden op til 2. verdenskrig. Hele 21 premierministre dannede regering i løbet af de kun 12 år den Fjerde Republik bestod. Frankrig oplevede betydelig økonomisk fremgang under den Fjerde republik, som dog især var præget af afviklingen af kolonihæredømmet

Den Femte Republik er den almindelige betegnelse for Frankrigs nuværende politiske system, der indførtes med forfatningen af 4. oktober 1958 og afløste den kollapsede Fjerde Republik. Den nye forfatning havde til hensigt at styrke den udøvende magt, idet perioden efter 2. verdenskrig havde været præget af svage regeringer og utallige parlamentsvalg. Forfatningen indførte en blanding af et parlamentarisk system, hvor parlamentet kan afsætte regeringen og præsidenten kan opløse Nationalforsamlingen, og et præsidentielt system, hvor præsidenten er valgt direkte af befolkningen. Systemet er populært blevet betegnet som "republikansk monarki", fordi forfatningen tillægger præsidenten betydelige kompetencer, herunder på det udenrigspolitiske område. Forfatningen er blevet ændret flere gange siden 1958. Blandt andet er præsidentens valgperiode blevet reduceret fra oprindeligt syv år til nu fem år.

Onsdag d. 14. september 2011: jeg stod op kl. 6, og nyder dagens første time i stilhed og ro. Jeg checker mail, og ser nyhederne på Politiken, Ekstrabladet og Danmarks Radio – der skal være folketingsvalg i morgen. I går nævnte vi ved aftensmaden, at vi tænkte os at blive 2 uger, og det blev modtaget med stor glæde af Rikke, Fred og pigerne. I dag har pigerne fri fra skole, og Rikke er hjemme fra arbejde. Bilen skal kl. 8,30 til rutineservice på et autoriseret Peugeot-værksted i Vizille. Rikke kører med derover og forklarer. **Rikke har foreslået, at Maja skal være hjemme fra vuggestuen på torsdag, så vi kan passe hende** og lære hende at kende – hun er endnu ganske reserveret overfor fremmede. I dag skal jeg kigge godt efter pasningen af hende, så det kan gå godt i morgen. Karin og jeg handler ind på det lokale marked i St. Martin d'Uriage (68 euro), mens Rikke er til gymnastik med pigerne. De skal træffe beslutning om, hvilke fritidsaktiviteter pigerne skal gå til denne sæson. Karin vil lave tærte med blomkål og porre til frokost, og i aften skal vi have stegte ørredfileter til middag. Det er skyet og fugtigt i vejret. I bilen hører vi stadig "Revolution", der er nogle stærke og realistiske beskrivelser af livet i Tanzania. Vi talte med Thomas i telefonen – han håber, at hans klasse kan vinde 10.000 kr. med deres rap-video, og Sara har røde prikker. Jeg var på skoletube og så flere videoer, som Thomas har lagt ind. Vi passede Maja 1½ time alene i eftermiddags, og det gik helt uden problemer. Bilen fik 120.000 km service hos Peugeot i Vizille, og det kostede 395 euro. Derefter handlede vi mad i Carrefour for 45 euro. Bilhandleren havde en meget flot Excalibur i udstillingslokalet – den blev håndproduceret i Milwaukee, men der er vist kun fremstillet lidt over 3000 eksemplarer. Vi har set en række fine billeder fra familiens ferie på Korsika – de kører som diasshow på computeren. Emma forlangte stearinlys på bordet til middagen, og vi fik en flaske Pouilly Fuissé fra Nuits-Saint-Georges til fisken. Atter en fin dag.

Mâcon, by i Østfrankrig 60 km nord for Lyon; 34.400 indb. (1999). Mâcon ligger på Saônes vestbred, og bag byen hæver Monts du Mâconnais sig med vindyrkning på de sydøstvendte skråninger. Mâcon er administrationsby for departementet Saône-et-Loire med god trafikal beliggenhed ved motorvejen og højhastighedsbanen mellem Paris og Lyon. Byen har en del turisme og er centrum for handlen med Mâcon-vine. Mâcon var bispesæde fra 500-1700-t. I 1238 blev byen solgt til Ludvig 9. og var med sit opland et selvstændigt grevskab, hvorefter den blev overtaget af hertugen af Burgund, indtil den igen blev fransk i 1477. Byen er bl.a. kendt som digteren Lamartines fødeby. Der fremstilles årlig 340.000 hl vin på de 5400 ha vinmarker ved Mâcon. 85 % af produktionen er hvidvin, resten overvejende rødvin; rosévin ses kun sjældent. Hvidvinene laves på druen *chardonnay*, mens rosé- og rødvine især fremstilles af *gamay*. Stilen er generelt frisk, fyldig og frugtig, og kun de bedste hvide vine vinder ved lagring. Alle Mâcon-Villages-vine er hvide, og bedst er de fire Crus: Saint-Véran, Pouilly-Vinzelles, Pouilly-Loché og især Pouilly-Fuissé. De mere jævne kvaliteter af hvidvin samt al rosé- og rødvin har appellation contrôlée Mâcon eller Mâcon Supérieur.

Grenoble, by i De Franske Alper, 90 km SØ for Lyon; 157.500 indb. (2005). Grenoble er en industri- og serviceby med en stor uddannelses- og forskningssektor samt administrationsby for departementet Isère. Grenoble var værtsby for vinter-OL i 1968. I slutningen af 1800-t. blev vandkraft basis for en alsidig industrialisering, og et samarbejde mellem forskningsinstitutioner og private virksomheder var medvirken til kraftig vækst efter 1945. I dag er elektronikindustrien dominerende. Universiteterne og de andre højere læreanstalter har tilsammen 40.000 studerende, og 25.000 mennesker arbejder med forskning og produktion knyttet til elektronikindustri og kernekraft. I 1956 oprettedes et center for kerneforskning i tilknytning til de franske kernekraftmyndigheder, og i 1972 anlagdes forskerparken ZIRST, *Zone pour l'innovation et les réalisations scientifiques et techniques*, som alene beskæftiger 8500 mennesker (2005), de fleste inden for informations-, telekommunikations- og robotforskning. I 1976 blev den statslige teleforskning placeret i byen. Mange private virksomheder, bl.a. Hewlett-Packard, har forskningsafdelinger i byen.

Det offentlige transportnet er udbygget med hurtigsporvogne, og Grenoble er velforsynet med motorveje og tog, bl.a. højhastighedstog til Paris via Lyons lufthavn. Byen breder sig Y-formet i tre dybe, brede dale. Den gamle bykerne, der er det nuværende center, ligger i Y'ets centrum på Isères sydlige bred. Byens sydlige og nordvestlige gren er præget af industrizoner og beboelseskvarterer, mens den nordøstlige gren er villa bebyggelse. En ny bydel, Europole, et højhusbyggeri overvejende med kontorer, er under opbygning vest for bykernen. I den gamle del af byen omkring Place

Grenette findes flere bygninger fra middelalder og renæssance, bl.a. den romanske kirke Saint-Laurent (senere ombygget) med krypt fra 600-t., katedralen Notre-Dame fra 1100-1200-t. og justitspaladset fra 1400-1500-t. Blandt museerne kan nævnes et stort og righoldigt kunstmuseum, provinsmuseet Musée Dauphinois og et museum for forfatteren Stendhal, der er født i Grenoble. I senantikken hed byen *Gratianopolis* efter den romerske kejser Gratianus. Den hørte i begyndelsen af middelalderen til hertugdømmet Burgund og blev indlemmet i Frankrig i 1349 sammen med resten af Dauphiné. I 1790 blev Grenoble hovedby i departementet Isère. Under 2. Verdenskrig husede byen en stærk modstandsbevægelse.

Torsdag d. 15. september 2011: en meget varm og solrig dag, og Karin og jeg skulle passe alle 3 piger. Fred og Rikke kørte af sted kl. 7, og da havde Maja næsten fået sin sutteflaske med mælk, og så får hun lidt franskbrød. Emma og Moana bestemmer selv, hvad de vil have til morgenmad. Kl. 8.20 vandrer vi ned til skolen ad den stejle skolesti – Emma kørte på løbehjul, og Karin var med. Først afleveres Moana og derefter Emma. Så gik vi hjem, og Maja legede lidt og sov så fra 9 til 10.30, og vi hængte vasketøj op. Kl. 11.30 trillede jeg med Maja i barnevognen ned og hentede dem hjem til frokost, som i dag var en kold tallerken med tomat, gulerods/æble-råkost, lidt ørred og kartofler fra i går, ostemad og et lille stykke med røget laks. Og kl. 13.30 var vi igen på skolen, hvorefter Maja kom hjem og sov fra kl. 14 til kl. 15.45. Hun gør nærmest selv opmærksom på, at hun vil i seng og sove. Kl. 16.30 tager vi dagens sidste tur til skolen, og her skal man huske at medbringe lidt frugt og en chokoladekiks. Derefter skal Emma lave lektier – hun skriver allerede meget smukt. Moana legede i haven, og Maja gik glad omkring. Rikke kom hjem kl. 18.15, og vi spiste koteletter i fad med ris og karrysauce. Karin havde lavet frugtsalat til dessert. Børnene var i seng lidt efter kl.20. Det gik helt problemfrit at passe Maja, og de 2 store piger er også meget glade for os og visa versa. Man lærer hinanden meget bedre at kende, når man er sammen uden forældrenes tilstedeværelse – det er meget dejligt, og også lidt trættende.

Karin har også arbejdet med rejsen til Cambodja i november, og måske fået løst problemet med den manglende kahyt på Mekong-båden. Vi har set på kilometertælleren, at vi har kørt 3200 km fra Slagelse til St. Martin d'Uriages. Der var opslag om lus i Moanas skole. Moana skal til 6 timers pony-ridning med skolen – de starter i næste uge. Vi skal i gang med at læse om Berlin som forberedelse til den forestående udflugt dertil. Der er valg i Danmark. Vi er ved at sende en hilsen pr. mail eller postkort til venner og bekendte. Vi har ikke brugt nogen penge i dag. Karin har ringet til Michael og Ingemar. Fred kom hjem kl. 23, og første dag af hans arbejdsplads's fødselsdagsarrangement var gået fint bl.a. med reception på kunstmuseet med deltagelse af Grenobles borgmester og andre højtstående politikere. Fred var meget sulten, da han kom hjem, og der var heldigvis en kotelet i køleskabet. Moana gik i søvne, og kom ned i stuen.

Hej venner,

her kommer en **septemberhilsen fra Karin og Martin** - det er en fælles hilsen, som vi sender til venner og bekendte. Som I ved opholdt vi os i Sverige fra d. 16. juni til d. 28. august - og det meste af den tid var stærkt præget af Kerstins sygdom, død og begravelse. Der var over 4 ugers venten på begravelsen, så vi tog på en uges afkobling på Santorini - en dejlig oplevelse.

Jeg har startet med at cykle i sommer, og efter at vi kom tilbage til Danmark cyklede jeg fra Lyngby til Nykøbing Sjælland, og var et par dage hos min søn, svigerdatter og deres lille barnebarn på 1½ år. Derfra cyklede jeg til Sorø, og besøgte min bror og svigerinde. Karin fulgte efter i bilen. Derfra fortsatte vi til Kolding, hvor vi overnattede i bed & breakfast hos familien Morten og Birgitte Wagner - det var dem, der for nogle år siden tog 3 børn ud af skolen et år, og fløj i eget fly fra Danmark og rundt om Afrika - en meget spændende tur.

Fra Kolding bestilte vi et slotsophold på Hattonchatel i Lorraine - vi ringede til ejeren Claus Agerskov på Tenerifa og bestilte. Og så kørte vi non-stop derned fra Kolding. Og om aftenen var vi til flot gourmetmiddag i riddersalen. Dagen efter besøgte vi slagmarkerne i Verdun, var til vinsmagning og spiste på en lokal kro. Efter de 2 nætter på slottet - det kommer vist i TV i forbindelse med "Stjerner på slottet" og "X-faktor", kørte vi til Normandiet, da Karin ønskede at se slagmarkerne og strandene. Det var ganske interessant - vi boede på Juno Beach, hvor canadierne gik i land 6. juni 1944, og vi så Musée du Debarquement og Den amerikanske Krigskirkegård. Og så så vi Bayeaux-væveriet, der nu er 1000 år gammelt - verdens første tegneserie. Og vi var på Mont-Saint-Michel, den 1000 år gamle befæstede klosterkirke, der ligger ud for kysten, så tidevandet fungerer som voldgrav.

Vi havde en overnatning i Normandiet og en i Saumur i Loire-dalen. Her er over 1000 slotte, men vi så 6 af dem - de mest kendte og interessante. Og så var vi i en hule og se dyrkning af champignon, som området er kendt for. Vi passerede Vichy og Macon på vej til St. Martin d'Uriage ved Grenoble, hvor vi nu har taget ophold for 2 uger. Vi hjælper med at passe 3 piger på 1, 5 og 7 år. De to store skal følges til skole og hentes hjem til frokost. Forældrene har travlt med deres job. Min datter er netop genstartet i sin job som studierådgiver på en stor handelsskole - hun har haft næsten 2 års barselsfri. Svigersønnen arbejder i ANENA - den nationale lavinerådgivningsorganisation og de har 40 års fødselsdag i førstkommende weekend, så han har travlt med seminar og forberedelse af festmiddage - de venter et par hundrede gæster fra ind- og udland.

Vi regner med at vende hjemad mod Danmark om en uges tid, og vi vil måske køre gennem Alperne via Frejus tunnelen til Milano, og derfra til Neuschwansee og se den gale kong Ludvigs slot. Og så kunne vi evt. stoppe ved Dachau vest for München. Men ellers improviserer vi hjemturen. Og

d. 28 - 30. september skal vi på gruppetur til Berlin med Publicistklubben. I oktober skal vi formodentlig til Sverige igen. Vi har haft bilen til stort serviceeftersyn hernede, og det var nok billigere end i Danmark. Så nu bliver der nok råd til at fylde bagagerummet med kasser med fransk vin - alle supermarkederne holder vinudsalg for tiden. Det er utroligt fint vejr her - vi sidder i shorts og T-shirt og spiser aftensmad på terrassen til kl. 21.

Ja - det var lidt om vore oplevelser, og så slutter vi med de bedste hilsner og håb om snart at mødes med jer til en hyggelig snak.

Hej fra Karin og Martin

Fredag d. 16. september 2011: Fred lånte min bil, for af de kan gennemføre dagens program. Både han og Rikke kørte afsted kl. 7, og Maja blev afleveret i vuggestuen – Rikke mener, at hun ikke skal komme ud af rutinen, da hun nylig er startet i institutionen. Jeg fulgte Emma og Moana ned til skolen, de suser nedad bakken på løbehjulet. Det er meget smukke omgivelser med lysegrå bjergmassiver, grønne skråninger og morgendisken, der ligger over Uriage-dalen. Karin lavede fiskepinde med kartoffelnoisetter til pigerne til frokost, og så skal de til dans og judo efter skoletid. Og i aften er Rikke væk til forældremøde i Moanas klasse. Karin går og rydder op, mens jeg skriver på computeren. Vi bruger vaske- og opvaskemaskinen hele tiden, og i dag vil vi nok også gøre lidt rent. Karin har nu fundet noget musik på radiostationen "Old Jazz Radio" på Internettet. Karin handler i den lokale købmand for 22,30 euro. Til aften lavede Karin spagetti med kødfars, som er en af pigernes favoritter. Der var riz-caramel til dessert, og Karin og jeg snuppede en flaske økologisk hvidvin i køleskabet. Vi lagde Maja i seng, mens Rikke var til forældremøde, og jeg nåede, at fortælle en lang historie for Emma og Moana om trolde, hekse, ulve, drager og 2 små søde børn, inden Rikke kom hjem. Som alle dagene har jeg været op og ned af den stejle skolebakke 4 gange, og Karin har været med 2 gange. Emma kommer hjem med flere skolebøger, der skal bindes ind – hun har en utrolig flot skrift af en 7-årig. Jeg er gået i gang med "Berlin og danskerne" af Henrik Heinemeier.

Og så lidt fra Politikens "Turen går til Frankrig":

1. I Frankrig **har de unge svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet**, og de ældre forlader det hurtigere til fordel for pensionering. Kun 37 % af folk mellem 55 og 64 år er på arbejdsmarkedet, mod godt 60 % i Danmark.
2. Der **tales mange sprog i Frankrig** – flamsk, lorrainsk, bretonsk, catalansk, korsikansk, baskisk, occitansk, franglais (indblanding af mange engelske ord) og verlan (en slags forbrydersprog med omvendte stavelser f. eks. feca for café, tromme for métro og ripoux for pourrir). Ripoux betyder rådden og filmen Les Ripoux handlede om korrupte politifolk).
3. 83 % af Frankrigs energi kommer fra atomkraft, og atomkraftlobbyen er meget stærk. I Barb 30 km syd for Bordeaux findes en meget stor byggeplads – **LMJ: Laser Megajoule** – hvor der arbejdes med at kombinere sol- og atomkraft.
4. Der bygges meget spændende arkitektur i Frankrig: **Le Corbusier** har tegnet mange kirker og andre bygninger f. eks. dominikanerklostret i Éveux-sur-Arbresle 20 km vest for Lyon. Man kan besøge det hver søndag kl. 15 – www.greatbuildings.com/convent_of_la_Tourette. I Lyon arbejder kunstnergruppen **Cité de la Creation** med spændende og overraskende vægmalerier. I Bordeaux bygges en 425 lang **bro over Garonne**, og den skal kunne hæves 70 meter op, så store skibe kan passere. I Grenoble har byggeselskabet "**Urbiparc**" åbnet en ny bydel med kontorbygninger, hvor en af bygningerne har 600 m² solpaneler, og en anden får dækket 70 % af varmemeforbruget ved recirkulation af restvarme fra elektronikken. Grenoble vil gerne have Vinter OL i 2018. Den franske arkitekt **Jean Nouvel** har tegnet DR Koncerthuset.
5. Nogle kendte forfattere med relation til Midtfrankrig: A. **Francois Rabelais** (1494 – 1553) var munk, præst i Angers, Orleáns, Paris, lægestuderende (Montpellier), læge (Lyon), frataget titlen pga. syndige skrivelser om kæmpen Gargantua og hans umoralske søn Pantagruel (Inspiration for Lars von Trier til "Riget"). B. **Honoré de Balsac** (1799 – 1850), født i Tours, jurastuderende, bogtrykker, konkurs, kæmpegæld, kurtiserede rige kvinder for at få fred til at skrive, gemte sig hele livet for kreditorerne bl.a. på slottet Sachá 7 km øst for Azay le Rideau, hvor hans mors elsker boede. Skrev 95 små romaner samlet til "Den menneskelige komedie". C. **George Sand** (1804 – 1876), født og begravet i Nohant-Vic 6 km nord for La Châtre, enlig mor med 2 børn efter ulykkeligt ægteskab, optræder i herretøj og har kendte mandlige kunstnere som elskere, rejser til Venedig med Alfred de Musset, er muse for Chopin, feminist. D. **Pierre Loti** (1850 – 1923), sømand, rejsende, interesseret i haremer i Østerland, hans hus i Rochefort er Frankrigs mest besøgte forfatterbolig, skrev bl.a. Aziyadé om Tyrkiet.
6. Nogle historiske fakta: **Hundredeårskrigen** mod englænderne foregår 1337 – 1453, og de franske konger drager i landflygtighed i Loire-dalen. **Charles 6.** (1442 – 1461) er sindssyg og den første konge bosat i Loire-dalen, og han holder til i Loches med sin elskerinde Agnes Sorei og i Chinon, hvor han modtager **Jeanne d'Arc**. Hun brændes i Rouen efter at have fravristet Orleáns fra englænderne. **Kong Francois 1.** inviterer Leonardo da Vinci til at være chefarkitekt på slottet Chambord, og han installeres i Amnois. **Bartolomæusnatten** finder sted i 1572, og 20.000 protestanter bliver massakreret – mange i Angers. **Henri 4.** (1589 – 1610) bliver Loire-dalens sidste konge, han flytter til Paris og konverterer til katolicismen - "Paris er vel en messe værd". Han giver religionsfrihed til protestanter, lover alle en høne i gryden hver søndag og myrdes af en katolsk fundamentalist. Hugenotbyen La Rochelle" må overgive sig til katolikkerne i 1628 efter 416 dages belejring, hvorunder 80 % af befolkningen dør. Motorvejen fra Bordeaux til Clermont-Ferrand åbner så sent som i 2006, og gør Midtfrankrig mere fremkommeligt.

7. **Massiv Centrale** er delvist opbygget af gamle udslukte vulkaner og er højland med behov for snekæder langt ind i marts. Der er flere naturparker og i **Vulcania** er en vulkanpark i Saint-Ours Les Roches.

Lørdag d. 17. september 2011: der er ingen chance for at sove længe med 3 små piger i huset. Men jeg var først oppe kl. 5.45, og det er rart at kunne læse lidt i ro og fred. Fred lånte min bil for at køre til Grenoble og forberede **dagens Åbent Hus**. Kl. 10 kørte jeg familiens Logan-bil med plads til 7 personer derned, og vi så udstilling om laviner, redning, etc. Der var 3 lavinehunde, redningsudstyr og konkurrence i at anvende det, demonstrationer, gættekonkurrencer og lotteri, hvor vi købte for 10 euro lotter. Karin vandt ingenting, men Rikke vandt flere fine præmier via en veninde, der var stråmand. Familie til ansatte i ANEMA måtte ikke deltage. De vandt bl.a. flere liftkort. Jeg fik et par numre af ANENA's blad "Neige et Avalanches", og Fred havde skrevet en af artiklerne. Vi fik også en informationsbrochure om laviner, som Fred havde lavet. En af udstillerne var en fransk mand, der boede i Stockholm, og talte meget fint svensk. Der var e-mail fra Lissy, som skal til London og synge med sit kor i slutningen af måneden. Derefter kørte vi til **Kentucky Fried Chicken** og fik frokost – Maja har en god appetit. Så fortsatte vi til et kæmpe indkøbscenter, og Rikke gjorde sit månedlige storkøb – jeg bidrog med halvdelen på 100 euro. Jeg købte en Anjou-vin fra Loire til aftensmaden. Og så var vi i Decathlon og købte judodragt til Emma. Vejret var nogenlunde, men der kom et par regnbyger. Karin og jeg gik op til bageren efter brød (1,75 euro), og samtidig så vi en fotoudstilling med ørne i La Belvedere og drak en pastis (4,40 euro) på det lille torv i St. Martin d'Uriage, hvor der stadig er farvestrålende blomsterbede. Vi fik rester fra gårsdagens spagetti-ret til aften suppleret med majscolber, oliven, camembert, tzasiki og godt brød. Fred kom hjem kl. 19 efter en lang dag. Jeg er i gang med at læse lidt om Tyskland og Berlin, og kom til at tænke på Lissa's niece – forhenværende jurist og medlem af kommunalbestyrelsen i Gentofte Julia Szabad, som hængte sig i et træ i deres have; på Internettet fandt jeg nedenstående om hende fra Information:

I filmen **'Julia's Madness'** forsøger den tidligere østtyske instruktør Hannes Schönemann at komme overens med sit lands skæbne og sin egen fortid, set gennem forholdet til den danske dobbeltspion Julia Szabad. Instr.: Hannes Schönemann. Tyskland. 1998. 90 min. Premiere i forbindelse med Balticum Film & TV Festival, Gudhjem, 5.-11. juni. Distr.: Det Danske Filminstitut

AMSTERDAM - En af de mest bemærkelsesværdige Danmarkspremierer i forbindelse med den 10. Balticum Film & TV Festival, 5.-11. juni, vil givetvis være Hannes Schönemanns dansk coproducerede Julias vanvid, et personligt testamente over den tidligere østtyske instruktørs komplicerede forhold til den danske dobbeltspion Julia Szabad. Schönemann og Szabad mødte hinanden i Østtyskland i 1969 i forbindelse med, at den danske pige som repræsentant for DKU deltog i et ungt kommunistisk træf. Det var kærlighed ved første blik, og selv om der skulle gå mere end ti år, før de så hinanden igen, holdt de forbindelsen ved lige, indtil Julia Szabad angiveligt begik selvmord i 1990, 43 år gammel. Inden dette tidspunkt havde Schönemann fået fært af, at der var 'noget galt' med Julia Szabad, og efter murens fald i '89 begyndte brikkerne til en grotesk historie én for én at dukke op. Det skulle vise sig, at Szabad allerede ved det

første møde havde arbejdet som spion for det danske PET - hun var hyret til at infiltrere DKU - og at hun senere, i ly af deres forhold, havde set det som sin opgave at bevise, at Schönemann var Stasi-agent, og at flere af hans venner var terrorister. Under et af sine mange besøg i DDR var Szabad tillige selv kommet i Stasis tjeneste, og senere blev hun ydermere involveret med det amerikanske CIA og det israelske Mossad. Parallelt med alt dette var hun aktiv i dansk lokalpolitik og stillede sågar op som De Grønnes spidskandidat ved folketingsvalget i '87. For Schönemann, der selv sad fængslet som 'systemfjende' i DDR, inden han i '85 kom til Vesttyskland i forbindelse med en udvekslingsaftale, rummer forholdet til Julia Szabad både private og politiske aspekter, og i filmen forsøger han at komme til en forståelse af venindens komplicerede skæbne, en proces som samtidig bliver en rejse gennem hans personlige historie set i lyset af DDR's sammenbrud.

Information mødte Hannes Schönemann på dokumentarfilmfestivalen i Amsterdam i forbindelse med verdenspremieren på Julias vanvid. "Jeg lavede filmen," fortæller Schönemann, "fordi jeg efter at være fyldt halvtreds år ønskede at få afklaret nogle af de 'løse ender' i mit liv. Jeg havde mødt en ny kvinde, var flyttet til en ny adresse og havde fået et barn. Derfor mente jeg, at det var tiden til at afrunde historien om denne kvinde, som jeg havde kendt for tyve år siden, og som jeg elskede meget højt, men som blev ved at forfølge mig. Hertil kommer, at det i perioden omkring

1989-90, hvor den kolde krig ophørte, gik op for mig, at Julias død var forbundet med afslutningen af denne epoke." - Hvordan var dine forestillinger om Danmark og Vesten på det tidspunkt, hvor du mødte Julia første gang - drømte du om flytte dertil? "Ja, selvfølgelig. Hele mit liv havde jeg drømt om at forlade DDR. Det var en drøm om en helt anden verden, en verden som man kunne projicere alle sine ønsker og visioner i - og Julia personificerede denne drøm. For mig var Danmark lig med Amerika, Danmark var Italien - Danmark var symbol på en anden verden. Noget andet er, at jeg faktisk holder specielt meget af Danmark. Jeg er født ved Østersøen i nærheden af Rostock, jeg har altid opfattet Danmark som en del af min baggrund, og den danske livsstil tiltaler mig meget. For mig repræsenterer Danmark 'verden' og 'kærlighed' - to ting, jeg ikke havde i DDR." - Følte du dig ikke som østtysker? "Nej, DDR har aldrig været en nation. Det var et rum, et kulturelt rum. Da jeg mødte Julia i '69, var jeg en ung mand på 23 år, og det stod helt klart i min bevidsthed, at jeg befandt mig et sted i Europa, hvor jeg ikke havde lyst til at være, men hvor jeg var nødt til at være. Min far var taget til Vesttyskland, vistnok i '57, min mor var død, og jeg var blevet anbragt på et børnehjem. Da jeg mødte Julia, hadede jeg mit land, og jeg fornemmede, at hun elskede sit land højt. Hun fortalte mig alle disse historier om, hvor smukt det var, om alle mulighederne, om Christiania - sådan et sted kunne jeg slet ikke forestille mig. Julia var åbenlyst nationalistisk, mens jeg boede i et land, hvor det ikke blot var forbudt at være nationalistisk, men hvor man oven i købet slæbte rundt på den tyske skyldfølelse. At Julia var i stand til at tale om sit land med en sådan stolthed, underbyggede blot min kærlighed til hende."

Hvorfor tror du, at Julia mistænkte dig for at være Stasi-agent? "En mulighed er, at lederne på den partiskole, som hun besøgte i '70, fortalte hende noget om mig - måske advarede de hende om mig og det miljø, jeg færdedes i, måske sagde de til hende, at hun skulle være forsigtig. Da vi mødtes igen i '82, forsøgte jeg at tale om det, men på det tidspunkt var hun meget lukket. Under alle omstændigheder er jeg sikker på, at hun i perioder var i forbindelse med PET. Det er imidlertid ikke det centrale i min historie. For mig er der ikke noget odiont i dette. Efterretningstjenester overalt i verden engagerer mennesker - for Julia endte det blot med at skabe problemer så store, at hun døde af det." - Hvornår fornemmede du første gang, at der var noget omkring Julia, som ikke stemte? "I 1982, da vi mødtes i Berlin. Jeg følte, at noget var galt, at hun skjulte noget. Jeg kunne mærke, at hun var i forbindelse med en eller anden større struktur, der var bestemmende for en del af hendes liv, men jeg kunne ikke gennemskue, hvad der reelt var tale om. Jeg ved ikke, hvorfor jeg ikke stillede hende flere spørgsmål om de underlige ting, hun talte om." - Der må have været tale om en meget stærk kærlighed, når man tager i betragtning, at I kun havde tilbragt tre dage sammen tolv-tretten år forinden. Det fremgår af filmen, at I havde et forhold, da hun kom tilbage til Berlin i '82, selv om du på det tidspunkt var gift? "Ja, men min daværende hustru, Sibylle, var bekendt med min fortid og havde hørt om Julia. Hun vidste, at Julia var min første kærlighed, og hun var nysgerrig efter at møde hende. Derfor accepterede hun det under dette første besøg - senere blev det mere kompliceret."

"Man må huske, at i den mellemliggende tid havde vi skrevet sammen og talt i telefon, så der havde hele tiden været kontakt. Vi havde begge problemer i vores liv, og jeg tror, at vi begge havde en fornemmelse af, at den anden var løsningen på vores problemer. Eksempelvis ville jeg på det tidspunkt gerne til Danmark, og hun ville gerne væk fra Danmark, eventuelt til Østberlin - så det var jo svært at kombinere vores ønsker. Noget andet er, at jeg aldrig har mødt en kvinde, med hvem jeg har følt mig så forbundet. Vi havde virkelig fornemmelsen af at være sjælevenner. I dag tror jeg, at jeg ved, hvad det handlede om: vi var begge 'fortabte børn'. Vi havde begge mistet vores forældre. Min far forlod mig, da jeg var ti, og min mor døde, da jeg var tolv. Jeg følte mig spærret inde i mit land, og jeg tror, at Julia følte sig spærret inde i sin familie. Jeg ønsker ikke at sige det så firkantet, det var mere kompliceret, men det er bestemt en del af sandheden." - Hvordan var Julias situation efter din opfattelse i tiden op til hendes død?

"Hendes mål var, at PET skulle give en officiel indrømmelse af, at hun havde arbejdet for dem, og at hun havde gjort det for at tjene Danmarks interesser. I forhold til offentligheden ville hun renses for alle mistanker om at have arbejdet for Stasi. Men problemet er, at ingen efterretningstjeneste noget sted i verden vil give en sådan officiel indrømmelse. Det er utænkeligt - selv om jeg har spurgt mig selv om, hvorfor PET egentlig ikke kunne gøre dette. Det ville have løst mange problemer." - Hun var vel belastende for dem? "Ja, hun var i vejen. Det er min vurdering, at hun ikke var en særlig vigtig spion. Hun var en slags meddeler. Problemet var, at hun selv opfattede sin rolle som vigtig - hun følte, at hun havde en mission, og hun gav sig selv ordre." - Mødte du megen modstand i Danmark, da du optog filmen? "Ja. For mange danskere er sagen stadig uklar. De ved ikke, om de skal tro på Julia eller ej. Hvis de vælger at tro hende, så er jeg jo en Stasiagent. Hvis ikke de tror på hende, hvad skal de så tro? Det er kompliceret. Ydermere er der det aspekt, at når der er tale om et selvmord, vil der altid være nogen tæt på personen, som føler skyld." "Problemet med Julia var, at nogle af de historier, hun fortalte, var sande, mens andre var grebet ud af den blå luft. Men jeg håber i det mindste, at denne film vil fortælle en del af sandheden om Julia: at hun arbejdede for PET i sit lands tjeneste, og at denne form for engagement virker som en gift for sjælen, uanset hvor i verden man befinder sig. Julia kunne ikke klare at begå sig i denne struktur og gik i stykker."

Søndag d. 18. september 2011: jeg sov rigtig dårlig – gik i seng kl. 2 og stod op kl. 4. Det skyldtes nok, at jeg var i gang med noget arbejde på computeren. Jeg fik også læst "Berlin og danskerne" færdigt, og begyndte på "Berlin Berlin" af Henriette Harris. I dag er det Jour du Patrimoine med gratis adgang til mange museer og nationale historiske seværdigheder. Det var voldsomt tordenvejr i nat. Det var regn det meste af dagen, og vi var inde næsten hele dagen – dog blev det sol om eftermiddagen, og vi gik en times tur op gennem St. Martin d'Uriage. Emma og Moana tændte 2 lys for Kerstin i kirken (2 euro). Karin og jeg ringede til Norge og Sverige for at færdiggøre deltagerlisten til novemberturen til Cambodja. Vi ringede også til Thomas og Sara; det er heldigt, at Rikke kun betaler 30 euro om måneden for TV, Internet og telefon med ubegrænsede samtaler til fastnettelefoner i andre lande. Vi fik grilllet oksekød og salat til aftensmaden. Fred satte emhætten op, og lavede en 25-minutters film om familiens ferie på Korsika – flot natur, dejlige strande og søde piger –, og vi fik en kopi.

Mandag d. 19. september 2011: Jeg sov godt efter en sovepille; det regnede om morgenen, og jeg fulgte Emma og Moana til skolen med deres fine små paraplyer med "ansigt og ører". Karin var syg natten til lørdag – galdebesvær? – og hun havde ønsket en rolig dag uden børnepasning. Så vi skal i dag køre til Grenoble og handle bl.a. vin til at bringe med hjem. Og så vil vi spise **frokost på Café de la Table Ronde** på Place Saint André i den gamle bydel. Caféen er fra 1739, og på væggene hænger billeder af alle berømtheder, der har været her i tidens løb. Dog ikke af Jean Baptiste Bernadotte, officeren, der blev adopteret af den svenske kong Karl 13. for senere selv at blive Karl 14. Inden han blev gift med Eugenie, forsøgte han at forføre servitricen i La Table Ronde. Det lykkedes åbenbart ikke. Ellers var det måske hende, der var blevet dronning i Sverige. Vi fik dagens frokostmenu til 30 euro. Og vi betalte 3 euro for parkering. Det regnede hele dagen. Vi besøgte også **Le Museum de l'Ancien Évêché** (bispegård), der er et bymuseum i et fint palads. Museet er indrettet for ca. 10 år siden, og man ser udgravninger fra den romerske tid, montror med endnu tidligere fund af menneskelig aktivitet fra stenalderen, og historien op gennem middelalderen – et flot og instruktivt museum. Lige ved siden af lå **byens katedral**, og den kiggede vi også ind i. Der var også en fin gammel torvehal fra 1876. Vi var lidt stolte af, at det lykkedes os at finde vej både ind i og ud af Grenoble. Vi så den første sne på bjergene. Vi fortsatte til Vizille, hvor vi købte vin for 134,48 euro i Carrefour, og vi fortsatte til Intermarché, hvor vi købte for 188,72 euro, så nu er der til lang tid fremover. Jeg hentede Emma og Moana i bilen pga. regnen, og de fik varm kakao, da vi kom hjem. Emma lavede lektier – hun læser meget godt. Børnene så Oline på computeren, jeg skrev dagbog og hængte vasketøj op, og Karin lavede gratin med fisk og muslinger til aftensmaden. Vi var i kontakt pr. mail og telefon med Christina på Reseskaparne, Michael ringede, og vi sendte information om informationsmøde og deltagerliste til dem, der skal med på rejsen til november. Fred kørte til volleyball om aftenen, og det skal han også på onsdag.

Tirsdag d. 20. september 2011: efteråret er kommet i løbet af få dage med gulfede blade og morgenkulde – udåndingsluften emmer. Moana skulle ride på pony om formiddagen, så hun havde gummistøvler, vanter og tørklæde om hovedet. Rikke får på forældremøder lidt dårlig samvittighed, fordi der fortælles, at man skal undgå, at børnene er væk for lang tid om dagen med frokost på skolen og pasning i fritidsordningen. Men der er absolut ingen grund til dårlig samvittighed – børnene er glade, åbne, sociale og meget veltilpasse. Vi passede Maja hjemme, og hun kom i seng kl. 9 og ville op kl. 10.30. Karin og jeg hører et jazzprogram fra norsk radio, mens vi vasker os og rydder op. Karin var med til at hente Emma og Moana til og fra skolen. Moanas ponyridning var gået fint. Emma skifter tøj flere gange daglig f. eks. i frokostpausen. Vi fik biksemad til frokost, hvilket var populært. Maja er utrolig nem at passe, og hun giver selv tegn til, når hun vil lægges i seng. Hun sover fra kl. 14 til 15.30. Rikke skal 2½ time til gymnastik i aften, så hun når næppe at få aftensmad. Vi pakkede vore souvenirs ned bag i bilen – **over 120 flasker vin**. Moana klemte fingeren i hovedøren. Karin talte med Michael, og jeg talte med Thomas og Irma Kjær i Ålborg. Henning og de andre havde klaret turen på motorcykel fra Simla til Leh i Indien fint. Thomas og Henriette har skaffet 60 gule

sikkerhedsveste fra Trygfonden til Saras børnehave. Jeg lavede aftensmad: ovnstegt laks i fad med dåsetomater, forårsløg, oregano, basilikum, spinat og parmesanost serveret med ris. Emma og Moana spiste kun ris – de kunne ikke lide maden. Fred er forkølet. Vi kørte i går forbi Chateau d'Uriage, der ligger smukt og altid har ledige ejerlejligheder. Nabobyens Chateau de Vizille har en meget smuk park, en historie forbundet med den franske revolution og et museum for den franske revolution.

The Assembly of Vizille was the result of a meeting of various representatives in Grenoble, which took place on 7 June 1788. Its purpose was to discuss the events of The Day Of The Tiles, one of the first revolts preceding the French Revolution. On 7 June 1788, riots broke out all over the town of Grenoble. Soldiers sent to quell the disturbances forced the townspeople off the streets. Some sources say that the soldiers were sent to disperse parliamentarians, who were attempting to assemble a parliament. However, the townspeople climbed onto the roofs of buildings, hurling roof-tiles at the soldiers in the streets below, hence the name. This drove royal troops out of the city in the first outbreak of political violence that became the revolution. The commander of the troops found the situation so alarming, that he agreed to allow the meeting of the Estates to proceed, but not in the capital. A meeting was therefore arranged for 21 July 1788, at the nearby village of Vizille. This meeting became known as the Assembly of Vizille. On 21 July, local notables (mainly burghers, with a large proportion of lawyers) organized the Vizille Assembly, attended by 50 priests, 165 nobles, and 276 representatives of the third estate. The assembly demanded a meeting of the Estates General (a form of national parliament), with the votes of individual representatives being counted, not just the views of the three estates. Opposition to absolutist monarchy finally came out into the open, with increasing support for its demands, culminating in the meeting of the Estates General, which coincided with the start of the French Revolution, in 1789.

Onsdag d. 21. september 2011: pigerne har fri fra skole, fordi det er onsdag. De vil se Oline i TV. De skal i formiddag til judo og teater (Emma) og dans (Moana). Og Moana skal også i eftermiddag til fødselsdag hos Noah. Karin og jeg sov længe. Jeg fik læst Henriette Harris' "Berlin Berlin" færdig, og den var god med mange finurligheder. Den var indrettet med 5 kapitler: Det Jødiske Berlin, Berlin under Jorden, Det Tredje Rige, DDR og Muren, Kunst og Det grønne Berlin. Svensk-tyskeren Alfred Grenander var ansvarlig arkitekt for mange af undergrundstationerne i Berlin, hvoraf mange overlevede 2. verdenskrig. I dag vil jeg læse Michael Reiters "Berlin – Bag om det store B". Den er letlæst og rettet mod et ungdommeligt publikum. Men nu har jeg fundet ud af

nogle ønskemål til vort Berlinbesøg udover det fastlagte program: 1. Stasimuseet, 2. Fjernsynstårnet på Alexanderplatz (evt. bestil VIP-billet på www.tv-turm.de), 3. KZ-lager Sachsenhausen, 4. Gedenkstätte Haus der Wannseekonferenz. Og de næste bliver der næppe tid til: 5. Tempelhof med den meget store lufthavnsbygning fra 1939, 6. Berlinerdom, 7. Deutsches Historisches Museum, 8. Sammlungs Boros og en masse andre spændende gallerier, museer, mindesmærker, beboelsesområder, arkitektur. Der var mail fra Pernille Borgen. Maja har hjemme hos Karin og mig, mens de andre var til idræt. Vi gik på det **lokale marked** og købte tomater fra Provence og druer for 3,96 euro, frugt og grønt, et brød for 1,50 euro og Bleu d'Auvergne- og Mascapone-ost for 7,00 euro. Og så købte vi 2 pizzaer (13 euro) til frokost. Lissa ringede. På Internettet har Karin fundet en radiostation, som har sendt opera hele dagen. Og dagens nyhed er en sammenstyrtning i den nedlagte Åsgruvan i Norberg. Karin har talt med Michael, og han fik sig også en snak med Moana, inden hun tog til fødselsdagsfest hos en skolekammerat. Karin og jeg gik en tur på en time op gennem St. Martin d'Uriage og sluttede med et glas øl (4 euro) på baren på den lille plads. Ved biblioteket var placeret nogle bøger, som man frit kunne tage, og vi tog et sprogkursus i engelsk og nogle historiske værker med til Fred og Rikke. Emma var til teater. Jeg ringede til Steinar. Karin ringede til Michael, der ikke havde tid til at snakke, fordi han malede højtalere. Ingemar var ikke hjemme, men Marika var. Vi ringede til Heiner, og sendte også en e-mail til ham. Vi spiste restemad til aften - stegt laks med majs, tomater, grønærter og spagetti og franske oste derefter. Fred kørte til volleyball.

Torsdag d. 22. september 2011: Maja kom i vuggestuen i dag, og jeg fulgte Emma og Moana til skolen. Emma faldt, fordi hun løb baglæns ned ad bakken. Hun fik et sår i hånden, og det blev vasket og fik plaster på i skolen. Det var lidt køligt til morgen, men ellers fint vejr. Moana skulle til ponyridning med skolen hele formiddagen. Jeg er gået i gang med Politikens Visuelle Guide om Berlin. Dagens menu i skolen: salat, kylling med pommefrites, ost, frugtsalat. Jeg lavede færdig-urtesuppe til Karin og mig til frokost. Om eftermiddagen ville Karin handle ind, og vi kørte til Intermarché i Vizille og købte for 40,26 euro – så var der også nogle pakker suppe og et par glas sennep at tage med til Danmark. Vi gik i godt vejr en tur op til udsigtstårnet i slotsparken i Vizille. Og vi kørte ned mod IKEA med et kort stop halvvejs nede ad bakken, hvor Karin ville se den fødevarerbutik, som lokale producenter har åbnet. I IKEA drak vi kaffe (5,60 euro) i cafeteriet med den flotte panoramaudsigt. Vi købte köttbuller, brun sauce, røget laks og blåbær- og mandel-kage for i alt 35,25 euro. Og så var det hjem og tømme opvaskemaskinen og hænge vasketøj op, inden Emma og Moana skal hentes fra skole. I aften laver Karin kylling med champignon og ovnstegte kartofler og kiwi til dessert – det var vældigt populært. I dag har vi hørt Elvis

Presley hele dagen på en radiokanal fra Internettet. Emma er meget flink til at lave sine lektier, så snart hun kommer hjem fra skole. Moana faldt ned fra gyngen, nok fordi Emma gynger den for heftigt. Jeg sendte takke-mail til Birgitte i Almind og Hattonchatel. Karin snakkede med Michael om aftenen. Og dagens nyheder fra Internettet: en anæstesi-sygeplejerske i Aalborg får hele skylden for, at en 35-årig mor til 3 døde efter en kosmetisk operation på privatklinikken Aleris. I Frankrig starter en stor retssag mod medicinalgiganten Servier, der markedsførte en slankepille som diabetesmedicin – så kunne den sælges med offentligt tilskud. Pillen – Mediator – anklages for at have ført til mellem 500 og 2000 dødsfald og tusindvis af hjerteproblemer. Og i Sverige kører en meget omtalt retssag mod en børnelæge, der mistænkes for drab på en baby på sygehuset – se artikel fra Aftonbladet:

RESPIRATORN KOPPLADES BORT. 20 september 2008 avled Linnea, tre månader gammal sedan hennes respirator kopplats bort. Linnea hade fötts för tidigt och hade allvarliga hjärnskador. Föräldrarna vädjade flera gånger till läkaren under flickans döds kamp att hon skulle få någonting för att slippa lida. Sprutor med färdigblandad tiopental, stesolid och morfin fanns på salen på Astrind Lindgrens sjukhus. Så var Linneas sista timmar av döds kamp. I går inleddes rättegången mot den 57-åriga barnläkaren. Åklagaren kräver att hon döms för dråp för att ha injicerat en dödscocktail av morfin och tiopental i Linneas kropp – och därmed förkortat hennes liv. Men den erfarna läkaren säger att hon är oskyldig.

11.00 Kallelsen

Den erkänt duktiga och pålitliga kvinnliga läkaren ska åka på sin lediga dag till jobbet för ett svårt samtal om ett barns död. Läkarteamet har på fredagen sett efter röntgen att nästan ingenting av baby Linneas hjärna finns kvar. Samtidigt gör sig en upprymd familj redo för att köra sju mil till sjukhuset. De utgår från att det nyinkallade mötet gäller deras önskan att flytta Linnea till Akademiska sjukhuset i Uppsala. Kanske mår hon bättre, och kan resa i dag?

13.00 Mötet

Den kvinnliga läkaren och hennes chef förklarar sin ståndpunkt, att det är meningslöst att behandla Linnea. **Läkaren:** Vi sa att eftersom respiratorbehandlingen inte hjälpte henne ville vi ta bort den. **Familjen:** Det var en chock. Hon hade ju tuffat till sig, gått upp från 850 gram till över tre kilo. Bara en vecka tidigare fanns det hjärnvävnad, trodde vi. Nu pratade de om henne som ett aborterat foster.

14.00 Beslutet

Läkaren beskriver att det fanns en diskussion. Familjen minns uppgivenhet. **Läkaren:** De unga föräldrarna höll fast vid att även pappans bror hade fått en utdömande diagnos när han föddes, och det hade ju gått jättebra, fast han är hjärnskadad. Men vi pratade om hur stor skillnad det var med

Linnea. **Familjen:** De sa att nästan ingen hjärna fanns kvar. Vi fick se bilder, det liknade långa maskar. Hon skulle bli ett kolli. Vi sa inte så mycket mer än att varför ska hon då lida.

14.30 Sista förberedelserna

En undersköterska börjar sitt pass och avdelas uppgiften att hjälpa Linneas familj. Salen görs i ordning. Det andra barnet på Linneas rum längst ner i korridoren flyttades ut. En tvåsitsig soffa lyftes in. Linneas pappa går gråtande i väg och är borta en timme för att samla sig. **Läkaren:** Rutinen är att när ett så svårt beslut tagits går man vidare direkt. Jag skulle lämna över till de andra två läkarna, men en var upptagen med ett annat döende barn, den andre kunde inte heller komma loss. Så jag stannade, för att det skulle bli så bra som möjligt för föräldrarna. **Familjen:** Det kändes som bråttom, att Linnea skulle dö. För oss var det chock på chock. Vi ringde direkt till våra anhöriga och sa att nu händer det. Slakten droppar in. De är en stor familj. Linnea har fem farbröder. Även en morbror kommer, och farföräldrarna. De blir 13 personer.

16.45 Avstängningen

Linnea ligger i sin pappas famn. Nu ska respiratorn kopplas ur. Men först förbereder läkaren sprutor med tre lindrande mediciner: morfin, stesolid och tiopental. Sedan tar hon bort slangen som går genom Linneas hals och ner i lungorna. **Läkaren:** Jag visste inte om hon skulle dö, eller andas vidare i timmar eller dagar. Medicinerna gjorde jag i ordning för att jag inte skulle behöva stå ensam med ett kramande barn eller hysteriska föräldrar. Stesolid kan man ge för kramperna, morfin om hon verkar ha ont. Tiopental är ett sövningemedel vi kan ge om de är oroliga. I dödsögonblicket kan dom få väldigt obehagliga ryckningar och djupa andetag.

Familjen: Läkaren sa att det kan bli läskigt. Om Linnea andas själv kan det pågå länge. Vi frågade hur mycket morfin man kan ge och hon sa att hon ger den dos hon kan ge.

17.00 Dödskampen

Hon andas själv, ligger fortfarande i sin pappas famn. I vänster arm har hon en kanyl, där morfin tillförs från en ställning. Morfinet kommer från en tjock spruta som kopplats till en pump. Från pumpen droppar morfinet till en liten tunn plastslang, och in i hennes arm. **Läkaren:** Det verkade kunna gå ganska fort, barnet lade sig på låga värden. Pappan sa genast; Ge henne något, jag vill att du ger henne mediciner. Men jag bedömde inte att hon hade ont eller hade ångest. Så jag gav henne bara koksalt i sprutan bredvid morfinsprutan. **Familjen:** Linnea kämpade för att få luft. Det var som att se en avrättning.

18.00 Ligger i sin säng

Hon har lyfts över från pappa i soffan. Den stora familjen ömsom sitter, står och går runt i rummet. De turas om att ta hand om Linneas yngste farbror, som är utvecklingsstörd. Det piper från en monitor som visar ojämna puls- och hjärtslag, och syremättnad.

Läkaren: Man håller sig lite vid sidan av för att föräldrarna inte ska känna att vi står och hänger över dem, eller få känslan av att vi ingriper i det här som håller på att ske, att vi på något sätt påverkar döden. Det här är deras stund. **Familjen:** Det var fruktansvärt att se monitorn, ibland vart det tyst ... men så rosslade hon vidare.

19.00 Familjen vädjar

Familjen upplever det som att Linnea plågas. Den erfarna undersköterskan noterar "lite ångest" hos flickan och att den lilla kroppen börjar bli blåaktig. Flera familjemedlemmar ser att morfinsprutan byts ut, två eller tre gånger. De ber att flickan får "extra". Läkaren upplever dem påstridiga.

Läkaren: Föräldrarna bad mig upprepade gånger att "avsluta det här". Dom sa aldrig att hon hade det jobbigt utan dom upplevde att det var jobbigt. För dem själva. Jag sa tydligt flera gånger att jag inte kan göra någonting och spruta saker för att ni inte ska ha det jobbigt, jag kan bara bedöma hur Linnea har det. Och just nu behöver hon inte någonting sådant. Att avsluta ett liv, det är inte min uppgift. Det gör naturen eller Gud eller någon annan. **Familjen:** Vi behandlar våra djur bättre. Hon andades stötvis. Hon hade kramper, men läkaren sa att det var naturliga reflexer.

20.00 Linnea matas

Läkaren går motvilligt med på att Linnea ska få mat. Familjen skickas då ut till personalrummet och serveras kaffe. **Läkaren:** Jag såg att hon var väldigt blek, att det inte var lång tid kvar. Men pappan var väldigt påstridig, att han absolut ville att hon skulle få mat. Vi stoppade en plastslang i näsan som går ner i magsäcken. Hon fick mat och i samband med det kunde jag se på övervakningsskåpet att hon började få en konstig hjärtrytm som hon inte hade haft under hela dagen. **Familjen:** Det kändes inte mer än rätt att hon skulle få mat, hon hade inte fått något sedan morgonen. Hon skulle inte behöva dö hungrig.

21.00 Sista timmen

Nattpersonal kommer, men undersköterskan ombes jobba över. Läkaren säger att hon emellanåt måste spruta koksalt i kanylen, så att tillfarten hålls öppen och morfinet kan komma fram. Linneas värden blir allt sämre. **Läkaren:** Undersköterskan kom till och med ut och hämtade mig vid ett tillfälle, därför att familjen var så ihärdiga på henne när jag inte var därinne och ville alltså att vi skulle spruta så hon slapp lida, så att hon kunde få avsluta sitt liv. Jag gav henne koksalt så att föräldrarna blev lugna och tyckte det var bra. **Familjen:** Vi bad snälla, kan hon inte få något så att hon sover när det händer?

22.00 Dödsögonblicket

Om detta finns två versioner, omöjliga att förena. Läkaren minns inte att hon gav Linnea någon spruta alls, inte ens koksalt. Sju familjemedlemmar säger att läkaren gav en spruta minuter eller sekunder före döden. **Läkaren:** Jag har inte gjort något som tagit livet av barnet, jag har försökt göra det så bra som möjligt när vi hade bestämt att döden var oåterkallelig. **Familjen:** Nej, sa läkaren först. Sen fick Linnea en spruta i alla fall. 22.02 Dödförklarar. **Läkaren:** Jag lyssnade på hjärtat för att kunna säga om hon är död. För att säga hjärtdöden. För mig är ju hjärndöd ett begrepp.

Familjen: Det var skönt när man såg att hon slöt ögonen.

Fredag d. 23. september 2011: igen en dag med godt vejr; Fred og Rikke klager som de andre dage over, at Maja vækker dem kl. 4, og at de derfor sover dårligt. Jeg fulgte Emma og Moana til skole, mens Karin kiggede efter Maja, der kom i seng kl. 9. Jeg læste i går aftes en lille guidebog, som hed "24 timer i Berlin", og nu mangler jeg kun at genlæse på svensk "Berlin på 8 kapitler" af Carl-Johan Wallgren. Skolens kantines menu

lød bl.a. på haj, men jeg hentede pigerne hjem til frokost. Karin lavede stegte ris med karry, bacon, skinke, gulerødder og bønner – hun var hos den lokale købmand efter brød og bønner (9,54 euro) om formiddagen, og skal i eftermiddag køre til købmanden i Uriage og forsøge at købe Adelscott øl til Michael – hun var væk 2½ time og 75 euro fattigere. Jeg henter Emma og Moana fra skolen med Maja i barnevognen – Emma er blevet valgt til den ene af to klasserepræsentanter med 14 stemmer. Emma havde haft musik i dag, og Moana havde leget "ikke røre jorden". Pigerne laver flotte og mange hemmelige tegninger til aftenens fødselsdagsfest – jeg holder fødselsdag med IKEA's köttbuller, tyttebær, kartoffelmos og svensk sauce og mandelkage til dessert. Der var stearinlys og danske flag på bordet. Maja har lært sig selv at komme over dørtrinene og op på sofaen. Karin fik en meget flot orkidé af Rikke som tak for hjælpen, og jeg fik en flot kasse med vin (Piemonte Moscato dessertvin), pateer, oste og andre madvarer i fødselsdagsgave. Jeg talte med Thomas i telefonen – han hjalp med problemer med at se mail på Internettet, og Karin talte med Ingemar, der skal til Lindas fødselsdag i morgen. Dagens nyhed fra Internettet: i CERN har man fundet neutroner, der bevæger sig lidt hurtigere end lysets hastighed – mon ikke det er en fejlagtigt nyhed?

12 steder, som jeg gerne ville have besøgt på denne tur gennem Lorraine, Normandiet, Val de Loire og Midtfrankrig – men i øvrigt er der utroligt meget at opleve, se og lære i Frankrig og i bøger om Frankrig:

1. Orléans med Jeanne d-Arc's hus (genopbygget efter 2. verdenskrigs bombing)
2. Blois med Chateau de Blois med Frankrigs største og ældste kongesal og La Maison de la Magie (museum om tryllekunstner)
3. Amboise med slottet som Leonardo da Vinci kom til – hans værker er udstillet på Château du Clos-Lucé og så er der en Parc des MiniChâteaux
4. Loches med fangetårnet Le Donjon og alle dets middelalderlige grusomheder
5. Tours med studenterliv og gammel historie
6. Chinon med god mad og vin
7. Le Mans med racerbanen
8. Bordeaux med Garonne og vinområderne bl.a. Pomerol og St. Émilion
9. Cahors med Prins Henriks slot
10. Lascaux-grotterne med 15.000 år gamle grottemalerier
11. Verdens højeste motorvejsbro ved Millau
12. Mont Venteaux – Det skallede Bjerg

Lørdag d. 24. september 2011: jeg var oppe kl. 4, og Rikke kom ned med Maja kl. 6. Rikke havde sovet inde i Emmas seng – Rikke har generelt problemer med at få sovet nok. Karin og jeg pakkede bil, og jeg lavede en række lakse- og camembertmadder til vor madpakke. Vi fik cyklen op bagpå – den har jeg overhovedet ikke brugt. Vi kom af sted kl. 8.30 efter kys og farvel – Karin og jeg har været meget glade for de 2 uger som gæster hos Rikke og Fred, og de har også været glade for at have os – og pigerne kunne også lide at have os gamle i huset.

Karin kørte det første stykke mod Chambéry, og der var tåge fra floden, ballonfestival med et dusin balloner i luften, og flotte motorveje. Vi skulle igennem Frejus tunnelen (36,80 euro), der er 12 km lang, og efter vor opfattelse fuld af

meget dårlig luft. Det var flotte bjerglandskaber, vi kom igennem. Vi måtte mange gange betale motorvejsafgifter i Frankrig og Italien; 5,80 euro + 13,40 euro + 4 euro + 1,30 euro + 11,30 euro + 2,00 euro + 2,50 euro. Vi drak kaffe på en italiensk benzinstation – 2 alt for små kopper (1,80 euro). Vejene i Italien var ikke nær så flotte og naturskønne som i Frankrig, og trafikken var tættere. Vi passerede Torino, Milano og Po-floden.

Turen gik videre nordover mod Como, og nu passerede vi Alperne for 2. gang. Der var masser af tunneller, og hårnålesving. Michael ringede undervejs. Vi kom ind i Schweiz, købte en vejskatmærkat til 40 CHF = 250 D. Kr., og fyldte diesel på for 652,03 D. Kr. Turen gennem Schweiz og San Bernadino-passet var meget flot med græssende køer på de grønne skråninger, middelalderborge på spredte bakketoppe, skove og flotte vandfald. Vi holdt kaffepause på terrassen på Hotel Walserhof i Medels (7 euro = 8,40 CHF). Vejene i Schweiz var gode og med flot natur.

Vi kørte af motorvejen, og kom ind i Liechtensteins hovedstad Vaduz. Fyrstedømmet Liechtenstein har 35.000 indbyggere med verdens højeste gennemsnitsindkomst. Landet er ½ så stort som Bornholm. Vi så fyrstens borg, rådhuset med et par flotte moderne kunstværker ude foran. Der var også en gågade, hvor vi drak kaffe på Hotel Residence (8,40 euro). Vi besøgte en souvenirshop og købte et postkort (0,75 euro), men flaskerne med Lichtenstein-vin var alt for dyre. En stor gruppe japanere betalte 2 euro i en turistshop for at få et Lichtenstein-stempel i passet.

Vi kunne nå 6 lande på en dag, og indstillede GPS'en på Bergenz ved Bodensøen. Vi krydsede grænsen til Østrig, og kom så en lille anelse på afveje, og havnede kl. 18 i Hörbranz, hvor vi checkede ind på et mindre hotel, hvor en venlig dame regerede. Værelset kostede 80 euro med morgenmad. Vi gik 200 meter til Restaurant Austria – en typisk sydtysk restaurant, hvor vi fik fadøl; Karin fik hjortesteg, mens jeg fik svinemørbrad med champignon-sauce, knödel og årstidens grøntsager – det var dejligt, og kostede 39,10 euro med kaffe. Men det viste sig, at vi var i Østrig – 10 meter fra den tyske grænse. Vi ringede til Rikke, og de havde haft en god dag med oprydning og picnic til en legeplads. Jeg skrev dagbog, vi så lidt tysk fjernsyn, og gik i seng ved 22-tiden. Vi hørte i dagens løb lydbogen "Revolution" færdig – nogle hårde, realistiske historier om skæbner i Tanzania – jeg syntes, den var god. Det har været flot vejr hele dagen med høj blå himmel. Vort vejatlas er fra 1980, men det fungerer nogenlunde.

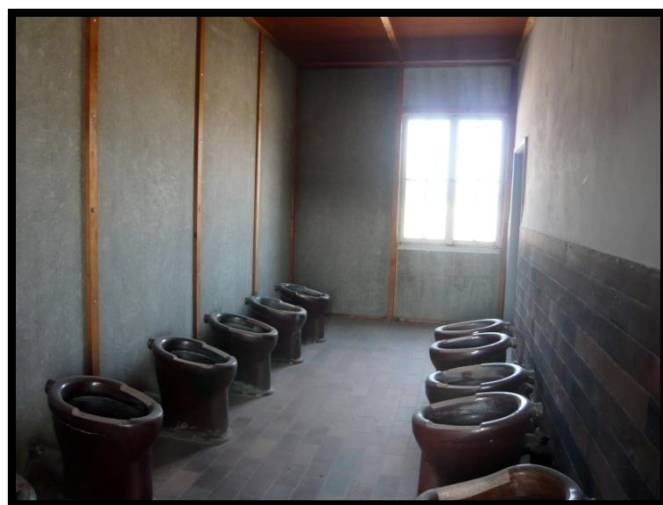

Søndag d. 25. september 2011: Vi sov over 8 timer – skønt! Vi fik en dejlig morgenmad på Hotel Brauer, hvor hotelejereren var enke, og derfor havde indskrænket til 20 værelser og frasolgt restauranten. Hun måtte arbejde trods en forstuvet ankel. Hun fodrede 9 katte, 1 pindsvin og de store fugle foran hotellet og de mindre fugle bagved. Karin kørte de første timer, hvor vi kørte gennem et meget smukt bakkelandskab nord for grænsen til Østrig. Vi kom igennem Füssen på vej til Schwangau, der viste sig at være en meget turistet by pga. de maleriske slotte. Parkeringsafgift var 5 euro, og vi drak kaffe med apfelstrudel for 10 euro.

Der var ventetid til rundvisning i slottet, og der var en meget bakket spadseretur derop, så vi valgte, at nøjes med at se Neuschwanstein udefra, og så købe en bog om Kong Ludvig d. 2 for 5 euro. I boksene nedenfor er der mere om Kong Ludvig II og hans idol Richard Wagner. Vi fortsatte nordover, og der var ganske tæt søndagstrafik. Næste stop var KZ-lejren Dachau uden for München. Der var Nazi-Tysklands første KZ-lager, og den var i funktion fra 1933 til 1945, da den blev befriet af amerikanske tropper. 206.000 fanger blev indsat, og kun 10 % slap ud i frihed, trods indgangsportens ord: "Arbeit mach Frei". Kun 1 lykkedes det at flygte. SS-folk blev oplært i lejren, og den fungerede som model, således at principper herfra spredte sig til andre KZ-lejre. Rudolf Höss og Adolf Eichmann tjenstgjorde her. Forholdene forværredes løbende under lejrens levetid. Vi deltog i en rundvisning med guide (6 euro), og den gode guide viste os indgangsbygningen, der var eneste indgang. Vi så administrationsbygningen, hvor nyankomne fanger blev registreret, kronraget, duschet og fik alle personlige ejendele frataget. Alle skulle ubetinget arbejde 12 timer daglig. SS-personalet skulle lære, at fangerne intet betød – de var kun et nummer, der kunne erstattes ved død. Vi så den rekonstruerede beboelsesblok, hvor forholdene var elendige – 800 skulle slå om 11 toiletter, og ingen måtte komme for sent til morgen- og aftenappel. Op til 35.000 skulle tælles på appelpladsen, og det kunne tage fra en time

og opefter i al slags vejr. Vi så, hvorledes lejren var sikret med et grønt areal i hele perimeteren, en grøft, elektrisk pigtrådshegn og vagttårne med maskingeværer. Vi så også lejrens fængsel – et

uhyggeligt sted, hvor de små celler undertiden blev opdelt i 6 celler, hvori man ikke kunne sidde ned. Vi hoppede over at se lejrens krematorieområde. Lejren besøges årligt af 800.000 gæster heraf 60 % udenlandske og 40 % tyskere. Jeg købte en bog om Dachau for 15 euro, og vi spiste frokost før rundvisningen (7,70 euro) og drak kaffe og fik is efter rundvisningen (8,00 euro). Michael ringede, mens Karin var på WC.

Kl. 15 kom vi fra Dachau og ud på Autobahn nr. 9, der gik gennem det frankiske Schweiz, der var et smukt bakket og grønt landskab. Der var "stau" undervejs, men vi passerede da Nürnberg, og bestemte os for at køre af ved Bayreuth, og se denne by, hvor Richard Wagner fik sit Festspielhaus. Det er en kultur- og studenterby med 85.000 indbyggere. En jura-studerende viste os vej til centrum, hvor vi for 20 euro spiste salat (Martin) og pølser med sauerkraut (Karin) i Restaurant Oskar i det gamle rådhus fra 1724. Vi kunne sidde udendørs. Der var flere kunstværker på gågaden f.eks. Archimides skrue og Carl Fredrik Reutersvårds pistol med omvredet løb – Non Violence, der blev lavet som en reaktion på mordet på John Lennon. Bayreuth er en smuk by, med mange fine gamle bygninger. Da det var blevet mørkt, kørte vi lidt ud af byen, og fandt Wirtshaus Hotel Fichtelgebirgshof, hvor vi fik et værelse med morgenmad for 65 euro, og vi betalte 2½ euro for Internetadgang, men den fik vi ikke til at fungere. Vi har haft flot vej hele dagen. Michael ringede kl. 21.

Neuschwanstein

Seven weeks after the death of King Ludwig II in 1886, Neuschwanstein was opened to the public. The shy king had built the castle in order to withdraw from public life – now vast numbers of people came to view his private refuge.

Today Neuschwanstein is one of the most popular of all the palaces and castles in Europe. Every year 1.3 million people visit "the castle of the fairy-tale king". In the summer around 6,000 visitors a day stream through rooms that were intended for a single inhabitant.

The setting of Neuschwanstein could not be more idyllic. However, movement in the foundation area has to be continuously monitored, and the sheer rock walls must be repeatedly secured. The harsh climate also has a detrimental effect on the limestone façades, which will have to be renovated section by section over the next few years.

Work on the future building site began in the summer of 1868 with up to 8 meters of stone outcrop removed to make way for the foundations. In June 1869 the new access road was completed. The foundation stone was laid on 5 September 1869 with the building plan, portraits of Ludwig II and coins from his reign incorporated in it in accordance with the tradition established by Ludwig I. The latest building techniques and materials were used in the construction of the castle. The foundations were cemented and the walls built of brick with light-coloured limestone used merely as cladding. Neuschwanstein as it was on the death of King Ludwig II.

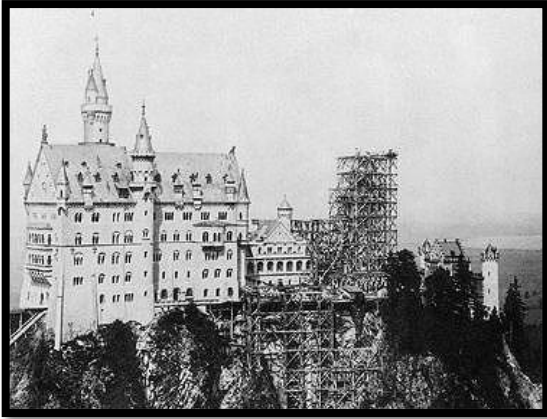
The Gateway Building was completed first, which had its topping out ceremony on 11 June 1872 and was ready for occupation at the end of 1873; for years Ludwig II used the upper floor as provisional accommodation when

he visited the site.

Building of the Palace commenced in September 1872; for structural reasons the latest technology was required in order to incorporate the large Throne Hall subsequently requested by the king, which was built as an encased steel construction. The topping out ceremony was on 29 January 1880. The decoration and technical fittings of the interior were only completed in mid 1884, though without all the final details. Ludwig II only ever saw his new castle as a building site; the Bower and the Square Tower, simplified versions of the originally planned buildings, were not completed until 1892.

Neuschwanstein illustrates the ideals and longings of Ludwig II more vividly than any of his other buildings. The castle was not designed for royal representation, but as a place of retreat. Here Ludwig II escaped into a dream world – the poetic world of the Middle Ages.

The picture cycles of Neuschwanstein were inspired by the operas of Richard Wagner, to whom the king dedicated the castle. The pictures were not however directly modelled on Wagner's works, but on the medieval legends that the composer had also taken as the basis for his works. The pictures on the walls of the castle deal with love and guilt, repentance and salvation. Kings and knights, poets and lovers people the rooms. There are three main figures: the poet Tannhäuser, the swan knight Lohengrin and his father, the Grail King Parsival (Parsifal). These were Ludwig's models and kindred spirits.

A further leitmotif of the interiors is the swan. The swan was the heraldic animal of the Counts of Schwangau, whose successor the king considered himself to be. It is also the Christian symbol of the "purity" for which Ludwig strived. Religious and political ideas were involved in the planning of the castle. This can be seen in particular in the Throne Room. The paintings here show how Ludwig saw kingship "by the Grace of God": as a holy mission, with powers that the Bavarian king had never possessed.

In Neuschwanstein the Middle Ages were only an illusion: behind the medieval appearance of the castle the latest technology was in operation and every comfort was ensured. The rooms of the Palace, the royal residence, were fitted with hot air central heating. Running water was available on every floor and the kitchen had both hot and cold water. The toilets had an automatic flushing system. The king used an electric bell system to summon his servants and adjutants. On the third and fourth

floors there were even telephones. Meals did not have to be laboriously carried upstairs: for this purpose there was a lift. The latest technology was also used for the construction process itself. The cranes were driven by steam engines, and the Throne Room was incorporated by means of a steel construction. One of the special features of Neuschwanstein is the large window panes. Windows of this size were still unusual even in Ludwig II's day.

Tour of the castle: The tour of the palas (the residential part of a medieval castle) begins with a view into the Servants' Rooms with authentic oak furnishings on the first upper floor. The rooms on the second floor were never finished and today house a shop, a cafeteria and a multimedia room. The apartments and state rooms of the king are on the third and fourth floors. After the guided tour, which ends on the 2nd floor (shop, cafeteria, multimedia-room), the historic kitchen on the ground floor can be viewed.

History of the origins of Neuschwanstein Castle: Ludwig II, King of Bavaria since 1864, addressed the following lines to the man he so greatly admired, Richard Wagner: «It is my intention to rebuild the old castle ruin of Hohenschwangau near the Pöllat Gorge in the authentic style of the old German knights' castles, and I must confess to you that I am looking forward very much to living there one day (in 3 years); there will be several cosy, habitable guest rooms with a splendid view of the noble Säuling, the mountains of Tyrol and far across the plain; you know the revered guest I would like to accommodate there; the location is one of the most beautiful to be found, holy and unapproachable, a worthy temple for the divine friend who has brought salvation and true blessing to the world. It will also remind you of "Tannhäuser" (Singers' Hall with a view of the castle in the background), "Lohengrin" (castle courtyard, open corridor, path to the chapel); this castle will be in every way more beautiful and habitable than Hohenschwangau further down, which is desecrated every year by the prose of my mother; they will take revenge, the desecrated gods, and come to live with Us on the lofty heights, breathing the air of heaven».

Almost all the aspects of Ludwig's Neuschwanstein are mentioned here. What is not mentioned, however, is the political reason for building: in 1866 Bavaria, allied with Austria, had lost a war against the expanding Prussia. Bavaria was forced to accept a "defensive and offensive alliance", which removed the king's right to dispose over his army in case of war. From 1866, therefore, Ludwig II was no longer a sovereign ruler. This limitation was the biggest misfortune of his life. In 1867 he began planning his own kingdom, in the form of his castles and palaces, where he could be a real king.

Crown Prince Maximilian II of Bavaria, Ludwig II's father, had the ruined castle of Schwanstein rebuilt from 1832 in the "Gothic style". The young Ludwig was influenced by the romantic mountain scenery and the summer castle became one of his favourite places to stay. Hohenschwangau was decorated with scenes from medieval legends and poetry, including the legend of the swan knight Lohengrin. Ludwig identified himself when still a boy with Lohengrin, to whom Richard Wagner dedicated a romantic opera in 1850. The swan was also the heraldic animal of the Counts of Schwangau, whose successor the king considered himself to be. Maximilian II had already made the swan a leitmotif of Hohenschwangau. Idealization of the Middle Ages was thus combined with concrete local tradition.

Maximilian II had already had paths and lookout points constructed in the area around Hohenschwangau in order to be able to enjoy the scenery. In the 1850s, as a birthday present for his mountain-climbing consort Marie, he had the iron bridge, the "Marienbrücke", built high above the Pöllat Gorge. From the narrow mountain ridge known as the "Jugend" to the left of the Pöllat, there was a magnificent view of the mountains and lakes. Maximilian II loved this spot and planned to build a viewing pavilion there in 1855. Crown Prince Ludwig was often on the "Jugend". On the "Jugend" were the ruins of two small castles: Vorder- and Hinterhohenschwangau. It was here that Ludwig II planned to build his "New Hohenschwangau Castle" (it only acquired the name of "Neuschwanstein" after the death of the king). It was to be a better recreation of an ideal medieval castle than Hohenschwangau. Perfection was the key: the "reconstruction" was to be closer to the original style and equipped with all modern technical features.

In 1867 Ludwig II visited the recently "rebuilt" Wartburg. Here he was particularly inspired by the Singers' Hall, allegedly the location of the legendary "Singers' Contest". The Wartburg and its hall became the leitmotif of the "New Castle". The architect Eduard Riedel also had to process ideas based on stage sets designed by the Munich scene painter Christian Jank. The castle was not built as rapidly as the king expected. The project was too comprehensive and the building site on the mountain presented difficulties. Set designers, architects and artisans implemented the king's detailed ideas. The inconsiderate deadlines he set could sometimes only be met by working day and night. The foundation stone of the "New Castle" was laid on 5 September 1869. The Gateway Building was constructed first, and Ludwig II lived here for a number of years. The topping-out ceremony for the Palace was not until 1880, and the king moved in in 1884.

As he increasingly withdrew from human contact and focused even more on his royal dignity, Ludwig II changed the building programme. The guest rooms were replaced in the plans by a "Moorish Hall" with a fountain, but this was never actually built. The "Writing Room" was changed from 1880 into a small grotto. The modest "Audience Room" became a huge Throne Room. This was no

longer intended for giving audiences, but was built as a monument to kingship and a copy of the legendary Grail hall. A highly modern steel construction was necessary in order to incorporate this hall in the Palace, which was already standing. A "knights' bath" was to be installed in the west part of the Palace, reminiscent of the ritual bath of the knights of the Holy Grail. Today there is a flight of stairs here for use by visitors, which leads down to the exit.

Idea and History

The picture cycles of Neuschwanstein were inspired by the operas of Richard Wagner. The pictures were modelled on the medieval legends that the composer had also taken as the basis for his works.

Sigurd: On the walls of the Lower Hall are illustrations of the Sigurd saga from the Old Norse saga "Edda". Sigurd corresponds to the Siegfried of the Middle High German Nibelungenlied. The continuation of the Sigurd saga is the Gudrun saga. One evening as they wander the world, the gods Odin, Hoenir and Loki encounter a viper which is devouring a salmon, and Loki kills it. It transpires however that the viper was really the son of the magician Hreidmar, and his brothers are Regin and Fafnir. In order to atone for the deed, Loki must amass enough gold to cover the skin of the snake. Loki extorts the gold from the dwarf Andwari from the Nibelungen race. Out of greed he also demands Andwari's ring, on which the dwarf however lays a curse.

The ring soon does its work, as Fafnir and Regin kill their father to gain possession of the gold. Fafnir then refuses his brother his share of the "Nibelungen treasure" and also drives him out of his home village. Now in sole possession of the treasure, Fafnir turns himself into a dragon and lies down on the gold. Regin, however, sets up as a blacksmith in the vicinity of the cave. He forges the beautiful sword Gram and gives it to the young king Sigurd, so that he can kill Fafnir with it. After Sigurd has killed the dragon and bathed in its blood, he understands the language of the birds, who warn him of Regin's treachery. He then kills Regin as well and the treasure with its fatal curse is now his.

As he continues on his way, Sigurd encounters the sleeping Brynhild, who has been confined by Odin within a ring of fire. Brynhild is one of the Valkyries, who serve the fallen heroes in Odin's golden palace Valhalla, after they themselves – this is the direct translation of their name – have determined who is to die in battle. Entranced by her beauty, Sigurd swears to be true to her forever. Sigurd continues on his way and arrives at the court of the Franconian king on the Rhine, where he meets the king's daughter Gudrun. She gives him a magic potion which makes him forget his vow and ask for her hand in marriage. Gudrun's brother Gunnar now sets out to win Brynhild, succeeding with Sigurd's help through an act of deception. Brynhild demands atonement for the humiliation she has suffered and has Sigurd killed. Then she kills herself with the sword and is burned together with Sigurd.

Gudrun: Gudrun, in mourning, lives quietly with her sister Thora and works on a tapestry illustrating the heroic deeds of her ancestors. She is wooed by three kings including Atli (Attila), king of the Huns, whom Gudrun is pressed into marrying by her mother. Atli is less interested in Gudrun than in the Nibelungen treasure, as this passed to her family with the death of Sigurd. The treasure also involves ownership of the ring with its fatal curse, which is soon to take effect again. King Atli invites Gudrun's brothers Gunnar and Högni to his court. Suspecting what he intends to do, however, they first sink the treasure in the Rhine.

The Huns attack their guests, killing Högni by cutting out his heart and throwing Gunnar bound into the snake tower. Gudrun holds a funeral repast in honour of her brothers. In revenge for the treacherous murder of her brothers she kills two sons from her marriage with Atli. She serves mead mixed with their blood in their skulls and gives her husband their roasted hearts to eat, telling him afterwards. She then stabs him to death in his sleep and with a torch sets fire to the hall in which the followers of the Hun king are sleeping. She leaps into the sea to end her life but is borne on the waves to the castle of King Jonakur on the opposite coast, and becomes his wife. This is not yet the end of the legend. The murders and disasters continue until the whole Nibelungen race is wiped out.

Tristan and Isolde: Tristan, son of King Meliadus, is seriously injured in a duel while on a quest in Ireland and is healed by Isolde with magic herbs, although the two belong to hostile tribes. Tristan wants to marry Isolde, but first he continues his journey to the court of King Marke in Cornwall, who is a brother-in-law of his father. The king sends him back to Isolde to win her hand on his behalf, and he is successful. As they travel back by sea on a hot, windless day, Tristan and Isolde drink a goblet of wine together, not knowing that it is actually a love potion which was intended for the elderly King Marke.

Now passionately in love, the two meet secretly in the garden of the castle – although the wedding of Isolde and King Marke has already taken place. The king hears of their relationship and condemns Tristan to death. Tristan succeeds in escaping. As a token of love and faithfulness Isolde gives him a ring. When King Marke learns that a magic potion was the cause, he forgives the two their involuntary unfaithfulness. The legend ends with the death of the lovers: Tristan weak and full of longing, and Isolde in sorrow.

Parzival: Queen Herzeloide brings up her son in isolation after the death of her consort Gamuret. However, after his first encounter with knights, he departs for the legendary court of King Arthur. Here Parzival meets the King of Cumberland, the "Red Knight", whom he kills with his boy's spear. With the knight's armour he survives further adventures and he then marries Queen Kondwiramur. On the way to visit his mother Parzival is received by the ailing king Amfortas at the Castle of the Holy Grail, Montsalvat, and at the banquet he sees the miraculous Grail. The knights hope that Parzival will release Amfortas from his suffering but Parzival fails to ask the king the crucial question about his health. That night Parzival is tortured by nightmares and the following day he is scornfully dismissed from the castle.

He roams restlessly from country to country; one Good Friday morning the hermit Trevrezent reveals to him the secret of the Grail. Continuing on his travels he encounters Gawain, the strongest of Arthur's knights, and defeats him without recognizing him. With the help of the sorceress Kundrie, Parzival finds his way back to the Castle of the Holy Grail, Montsalvat, where his wife Kondwiramur and their son Lohengrin are waiting for him. In Montsalvat he releases Amfortas by asking him sympathetically about his health and becomes King of the Holy Grail.
Lohengrin

As the son of Parzival, Lohengrin is predestined for the life of a Grail knight. Through the "miracle of the Grail", he is elected to protect Elsa, a king's daughter who is in danger. Elsa's father, the King of Brabant, died without leaving a male heir. When he was on his deathbed, everyone around him swore to be true to his daughter Elsa. However, Count Telramund does not accept Elsa as ruler after

the death of the king, and maintains that he promised the king he would marry Elsa and become king himself. Suddenly Lohengrin appears in shining armour on a boat drawn by a silver swan. He defends Elsa's rights in a duel with Telramund and defeats his opponent.

The swan knight of the Holy Grail then marries the king's daughter Elsa. Before Lohengrin takes his beautiful wife home, he reminds her of the vow to which he is bound by the order of knights to which he belongs: "You must never ask me where I come from, Elsa", he warns, "never. If you break this vow, I will be lost to you forever!" When their two children are already growing up, Elsa's curiosity is however so great that she asks the fatal question. The swan which brought Lohengrin reappears and takes him back to the Grail castle, so that he can fulfil his vow to help noble people in need.

Tannhäuser: During the rule of the Hohenstaufen emperors, the art of the minnesingers flourished. The knight Tannhäuser travels as a singer from castle to castle and sings his songs in praise of female beauty and chaste love, the clash of weapons and the disputes of men. Beautiful women and noble gentlemen love his songs, but Tannhäuser has a general reputation for wayward living. On his travels he arrives at the Wartburg, the castle belonging to the landgrave Hermann in Thuringia, where knightly singers compete for the prize which is presented to the winner by Elisabeth, the landgrave's charming niece.

The inhabitants of the castle listen entranced to Tannhäuser's singing. When he sings of courtly, true love, the beautiful Elisabeth believes he is praising her alone. She is right: the singer has fallen in love with her, but this also plunges him into deep despair: Tannhäuser knows that as a poor knight he could never marry the niece of the landgrave.

When the next singers' contest takes place, the most famous singers of the day come from far and wide to compete for the prize – among them Walther von der Vogelweide, Reimar Zweter and Heinrich von Ofterdingen.

However, as the guests are summoned to the banquet, the company waits in vain in the dining hall for the singer Tannhäuser, who has left without a word and is wandering lovesick through the forests of Thuringia. Suddenly a black-clad stranger, Klingsor, stands before him. Tannhäuser tells him why he is suffering, and Klingsor replies, "She is not for you, Tannhäuser. Your heart requires finer fare and more sensual pleasure. The beautiful Elisabeth, they say, is already a living saint". But Tannhäuser replies that he wants to sing songs of courtly love and not cheerful, boisterous melodies. Tannhäuser is shocked by Klingsor's scornful laughter.

Suddenly the mountain opens before his eyes. A bright light streams from within and girlish forms of unearthly beauty call to the knight and entice him with enchanting voices. Klingsor has vanished, and in his place is an aged pilgrim, the faithful Ekkehard. He warns Tannhäuser of the grotto. The mountain is the Hürselberg, which houses the realm of the infernal goddess Venus. Tannhäuser tries to heed the warnings, but is overcome by the enticing apparitions. He has also forgotten his love for the beautiful Elisabeth. An irresistible force draws him into the realm of the goddess, who receives him with open arms on a fragrant couch strewn with roses.

Elisabeth longs for her beloved singer, who has vanished without a trace. The landgrave summons the most famous singers in Germany for the contest, and hopes that Tannhäuser will also appear at the Wartburg. For a year Tannhäuser enjoys the pleasures of the realm of Venus, but finds no peace there. All he feels is aversion and disgust. His heart is full of regret for what he has done. He does not want to stay any longer in the enchanted mountain. Venus does not want her lover to go and finally makes him promise "to return to me, if you find no salvation from your sins!" Then she puts him into a deep sleep. When Tannhäuser awakes, he is lying on the ground in the forest. He tries to atone for his sins, but is condemned by church and monastery alike. By chance he finds his way to the Wartburg for the singers' contest. No-one yet knows what has happened to the gifted minnesinger in the meantime.

When it is Tannhäuser's turn, he is suddenly overcome with memories of his experiences in Venus' enchanted mountain. Instead of singing of spiritual love, he sings of the merits of sensual love, which seeks only bliss and instinctive pleasure. He boldly accuses the minnesingers of being "poverty-stricken, with your virtuous words, for you have never experienced love! If you want to know what it is really like, go to the mountain of Venus!" The landgrave is only just able to calm down the enraged audience. Elisabeth pleads for Tannhäuser's life. He goes as a poor pilgrim to Rome, but is condemned by the Pope. "Anyone who has erred like you is damned to all eternity", says the Holy Father, harsh and unbending. "See this crook, which I carry. This dead wood will sprout leaves before you are saved from your sins".

With these words the Pope drives his crook into the earth of his garden. Bereft of all hope, Tannhäuser departs. Three days later, the Holy Father sees that the dead stick is covered with shoots and budding leaves. A miracle has happened: God has shown that he forgives the repentant sinner. In vain the Pope's servants search for the pilgrim. Tannhäuser drags himself in his despair over the snow-covered passes of the Alps in the direction of home. Full of feverish longing, he steers his steps towards the Hürselberg, where Venus once received him in love. The search for Tannhäuser is in vain. Peasants in the fields below the Wartburg may have seen a pilgrim hastening past. But nothing more is ever heard of the unhappy Tannhäuser.

Neuschwanstein Castle – an example of Historicism

The government architect selected to convert Christian Jank's pictorial representations into plans was Eduard Riedel, who had already redesigned Berg Palace for Ludwig's father in 1849-51. In accordance with the king's wishes, Jank turned the "robber knight's castle" with late gothic elements that he had originally designed into a monumental "Romanesque" castle with a five-storey Palas in the general style of the Wartburg Palas. Neuschwanstein, which everyone now oddly enough thinks of as a typical "medieval castle", is thus not a copy of any existing building, but a characteristic example of historicism, in which architectural motifs from the Wartburg are combined with those of castles from medieval book illustrations.

It is significant that Jank's project was criticized for not being faithful to history. The painter Michael Welter, who was recommended to the king by the castellan of Wartburg for his historical accuracy, undertook to provide the "necessary details" for Neuschwanstein based on Romanesque examples and declared that Jank's final designs would "incite the most virulent and bitter criticism". Court secretary Dufflipp turned down Welter's proposals in a letter of 21 November 1871, for the following most revealing reasons:

"It is the will of His Majesty the King that the new castle be built in the Romanesque style. We are now living in the year 1871, centuries after the period of the Romanesque style, and there can be no doubt that the achievements that have since been attained in the areas of art and science will also benefit us in the construction of this building. – By this I do not in the least mean that we should alter the style itself in a way that would impair its character, but neither do I mean that we should recreate the old days in every respect and not benefit from experience which would have been made use of them, had it been available".

Historicism frequently involved not just copying the historical styles, but "perfecting" them using all the latest craft skills and technical means. For this reason the typical combination of modern (building) technology and historic architectural and furnishing styles was by no means considered a contradiction. This was also Ludwig II's philosophy, so that the "Romanesque" castle of Neuschwanstein has a very modern kitchen, hot air heating, and numerous large, tightly-fitting windows with frames made of industrial steel. The exterior of the castle became increasingly austere when Georg Dollmann succeeded Riedel in 1874 and many of the picturesque details in Jank's designs were dropped. In the sections completed in simplified form after 1886 this tendency increased.

King Ludwig II of Bavaria

Born on 25th August 1845 in Schloss Nymphenburg. King of Bavaria 1864–1886. Died on 13th June 1886 in Lake Starnberg. Even before he died, the king had already become something of a legend. "I want to remain an eternal mystery to myself and others", Ludwig once told his governess, and it is this mysterious element that still fascinates people today.

The poet Paul Verlaine called Ludwig II the "only true king of this century". The shy dreamer, who had none of the typical characteristics of a popular king, lives on, still idolized, as "the King". His palaces, which were barred to strangers, have been visited by over 50 million people since his death. They are records in stone of the ideal fantasy world which the king built as a refuge from reality. His historic, poetic and ideal interpretation of his role as king was finally his downfall. It is possible that he preferred to die rather than return to reality.

Prince Ludwig

The prince was born on the name day of the canonized Louis IX, King of France and founder of the House of Bourbon. His grandfather and godfather Ludwig I of Bavaria, had Louis XVI of France as his godfather. This relationship with the House of Bourbon had an important influence on the way the prince saw himself throughout his life. Ludwig and his brother Otto were strictly brought up with an emphasis on duty. Their parents Maximilian II of Bavaria and Marie of Prussia kept themselves at a distance.

"Ludwig enjoyed dressing up ... took pleasure in play acting, loved pictures and the like... and liked ... making presents of his property, money and other possessions", said his mother. This was not to change. His vivid imagination, his tendency to isolate himself, and his pronounced sense of sovereignty were also already evident when Ludwig was a child.

The young king

In 1864 Ludwig II acceded to the throne at the age of 18 without any experience of life or politics, but adored by women.

Looking back in 1873, he described it thus: "I became king much too early. I had not learned enough. I had made such a good beginning ... with the learning of state laws. Suddenly I was snatched away from my books and set on the throne. Well, I am still trying to learn..." In 1866 Ludwig II suffered the biggest defeat of his life: in 1866, the expanding state of Prussia conquered Austria and Bavaria in the "German War". From then on, Bavaria's foreign policy was dictated by Prussia and the king was only a "vassal" of his Prussian uncle.

Wagner

Crown Prince Ludwig was already fascinated by the music dramas and writings of Richard Wagner. He wanted to bring the composer to Munich as soon as he became king, and realize his dream of an opera festival. In 1864 he summoned Wagner to him and thus rescued him from a serious financial crisis. "... Today I was brought to him. He is unfortunately so beautiful and wise, soulful and lordly, that I fear his life must fade away like a divine dream in this base world... You cannot imagine the magic of his regard: if he remains alive it will be a great miracle!" wrote the composer after his first meeting. In the following years, Munich became the music capital of Europe with the premieres of "Tristan und Isolde" (1865), "Die Meistersinger von Nürnberg" (1868), "Das Rheingold" (1869) and "Die Walküre" (1870). Ludwig II thus continued the patronage tradition of the House of Wittelsbach in grand style.

Wagner was however forced to leave Munich by the end of 1865 because of conflict with the government. Later Ludwig II also protested against the anti-Semitic sentiments expressed by his friend. He nevertheless continued with his lavish support for Wagner's work. The monumental festival theatre planned for Munich was built in a vastly simplified form in Bayreuth and inaugurated in 1876 with the cycle "Der Ring des Nibelungen". In 1882 "Parsifal" was premiered here. Without Ludwig II's commitment, there would never have been a Bayreuth Festival.

Fantasy world

Ludwig II was possessed by the idea of a holy kingdom by the Grace of God. In reality he was a constitutional monarch, a head of state with rights and duties and little freedom of action. For this reason he built a fantasy world around him in which – far removed from reality – he could feel he was a real king. From 1875 on he lived at night and slept during the day. Idealized designs by scene painters for a

"New Hohenschwangau Castle" high above the tranquil Hohenschwangau of Ludwig II's father, a "Byzantine Palace" and a copy of Versailles were already in existence by 1868. From the beginning, Ludwig's fantasy world embraced several different epochs. The "New Castle" (subsequently Neuschwanstein), was based on Christian kingship in the Middle Ages, and the new Versailles, built from 1878 on the Herreninsel, recalls the baroque absolutism of the Bourbon King of France. Linderhof in the Graswangtal, built from 1869, imitates a variety of styles, with the help of the latest technology. The latest technology was also used for the highly elaborate coaches and sleighs in which the king travelled at night, sometimes in historic costume. Ludwig spent more and more time in the mountains and correspondingly less time in Munich. His fantasy world was further maintained by "private performances" in the Hoftheater: operas and plays performed for the king alone

Grail King

Ludwig II increasingly identified himself with Parzival, the legendary medieval figure who became Grail King through his purity and faith and thereby redeemed his sinful uncle. The inner battle for freedom from sin and purity is distressingly evident in the diaries of the extremely pious king. This particular legend is the subject of Richard Wagner's last work "Parsifal", which he began in 1877. Wagner and his circle privately referred to the king as "Parsifal", and his problems were incorporated into the drama of the Grail. Neuschwanstein, originally a monument to the minnesingers of medieval times, was reinterpreted as the Castle of the Holy Grail and the Throne Room was redesigned as the Hall of the Holy Grail – dedicated to the mystery of salvation for the world.

"The recluse"

The "ideal monarchical poetic solitude" which the king chose for himself was not in the long run compatible with his duties as a head of state. The new settings he was constantly devising for himself were equally beyond the private means of a king. Ludwig failed through his desire to anchor his illusions and dreams in reality. From 1885 on foreign banks threatened to seize his property. The king's refusal to react rationally led the government to declare him insane and depose him in 1886 – a procedure not provided for in the Bavarian constitution. Ludwig II was interned in Berg Palace. The next day he died in mysterious circumstances in Lake Starnberg, together with the psychiatrist who had certified him as insane. Ludwig 2. af Bayern (25. august 1845 i München - 13. juni 1886 i Würmsee, nu Starnberger See ved Schloss Berg) stammede fra huset Wittelsbach og var fra 10. marts 1864 til sin død konge af Bayern. Efter sin umyndiggørelse den 10. juni 1886 overtog hans onkel Luitpold regeringens førelse som prinsregent. Ludwig 2. er gået over i Bayerns historie som lidenskabelig slotsbygger af fx eventyrslottet Neuschwanstein.

Afstamning og barndom

Ludwig 2. blev født den 25. august 1845 i München som ældste søn af kronprins Maximilian og kronprinsesse Marie Friederike. Han blev døbt Otto Friedrich Wilhelm Ludwig, men blev kaldt Ludwig efter pres fra hans bedstefar Ludwig og også var født den 25. august (1786). Tre år senere i 1848 blev Ludwigs bror Otto født. Deres barndom og ungdom tilbragte de fortrinsvis på Schloss Hohenschwangau blandt deres opdragere. Efter at hans bedstefar kong Ludwig 1. af Bayern abdicerede i 1848, blev hans far Maximilian konge og Ludwig blev kronprins. I 1861 oplevede Ludwig for første gang Richard Wagners operaer Tannhäuser og Lohengrin. Her opstod hans forkærlighed for Wagners operaer med deres sagn og eventyr.

Tronbestigelse

Ludwigs far Maximilian døde den 10. marts 1864, og Ludwig blev samme dag i en alder af 18 år udråbt til konge af Bayern ("Ludwig, von Gottes Gnaden König von Bayern, Pfalzgraf bey Rhein, Herzog von Bayern, Franken und in Schwaben"). Den 11. marts kl. 10 aflagde han ed på den bayerske forfatning. Ved mindehøjtideligheden over den døde konge den 14. marts optrådte den 1,93 meter høje nye konge offentligt. Han engagerede han sig hurtigt i kulturfremme, især komponisten Richard Wagner, som han første gang mødte den 4. maj 1864. Mellem 1864 og 1865 skænkede han Wagner 170.000 gylden. Han finansierede dermed musikdramaet Nibelungens Ring. I december 1865 måtte Ludwig 2. imidlertid bøje sig for modstanden fra statsregeringen, borgerne i München og sin egen familie og opfordre den upopulære Wagner til at forlade Bayern. Det nære venskab mellem de to fortsatte dog indtil videre. Wagneroperaerne Tristan og Isolde (10. juni 1865), Mestersangerne i Nürnberg (21. juni 1868), Rhinguldet (22. september 1869) og Valkyrien (26. juni 1870) fik urpremiere på Nationaltheater München. Fra 1872 lod han hele Wagner-operaer opføre for sig alene. Han finansierede også Wagners festspilhus i Bayreuth og støttede den af Marie von Schleinitz grundlagte Bayreuther Patronatsverein.

Krig mod Preussen

Den 11. maj 1866 underskrev Ludwig 2. mobiliseringsordren hvormed Bayern stillede sig på det Tyske forbunds - og dermed Østrigs - side i den Preussisk-østrigske krig. Ludwig havde fra barnsben ikke været særlig interesseret i militæret og overlod krigspolitikken til sine ministre og tog til Schweiz for at møde Richard Wagner. I fredsaftalen efter nederlaget måtte Bayern underlægge sine tropper preussisk overkommando og betale 30 mio. gylden til Preussen i krigsskadeserstatning samt afstå Gersfeld og Bad Orb til Preussen. Ludwig foretog på dette tidspunkt sin eneste større turne i landet, en rundrejse i Franken fra 10. november til 10. december 1866. Herefter koncentrerede han sig om sine romantiske ideer og trak sig tilbage til sine slotte og lod regeringsopgaverne løse af andre.

Forlovelse med Sophie i Bayern

Ludwig blev aldrig gift, men forlovede sig spontant den 22. januar 1867 med den et år yngre Sophie i Bayern, kejserinde Elisabeth af Østrig-Ungarns yngre søster, en datter af hertug Max i Bayern. De to kendte hinanden siden barndom og ungdom og mødtes igen på et hofbal den 21. januar. Den kommende brudgom kaldte altid sin forlovede for Elsa. Karakteristisk nok følte han sig ikke som den elskende Lohengrin, for brevene til sin brud underskrev han med Heinrich. Et bevis for at det drejede sig om en kærlighed helt efter kongens smag: "sværmerisk, verdensfjern, uden den af Ludwig forhadte sanselighed". Bryllupsforberedelserne ved hoffet blev gennemført med stor iver. Pave Pius 9. tildelte den dispensation, som var nødvendig på grund af brudeparrets nære familiemæssige forbindelse. Allerede den 14. marts 1867 fik kongen forelagt bryllupsceremonien. Imidlertid udskød Ludwig brylluppet gentagne gange fra 25. august til 12. oktober og til sidst til 12. november 1867. Kongen distancerede sig stadig mere, selv om der allerede florerede billeder hvorpå Sophie blev omtalt som dronning, og bryllupskaretten, som havde kostet millioner af gylden, var færdig. Til sidst hævdede han forlovelsen den 7. oktober 1867. Ikke kun Sophies forældre var vrede over denne afgørelse, det samme var familien og højadelen.

Ingen anede, at Sophie tre dage efter sin forlovelse havde forelsket sig i købmanden Edgar Hanfstaengl og hemmeligt mødtes med ham på Pähl-slottet. Ud fra ytringer i breve og det videre levnedsløb formodes det, at Ludwigs interesse for det andet køn var begrænset. Ludwigs hemmelige dagbog, som i 1925 blev udgivet af minister Johann von Lutzs stedsøn, giver antydninger, som peger i retning af, at kongen var homoseksuel. Den indeholder vidnesbyrd om kongens samvittigheds kvaler og for hans forsøg på at undertrykke sit begær. Psykiateren og neurologen Heinz Häfner fra Heidelberg hævder i sin bog om eventyrkongen, at han ikke blot var homoseksuel, men at han endog i forfølgelse af sin tilbøjelighed skal have misbrugt undergivne ryttersoldater seksuelt. Den østrigske forfatter Leopold von Sacher-Masoch skal Ludwig have betragtet som åndsbeslægtet.

Kejserbrevet

I 1870 deltog Bayern med 55.000 soldater i den Fransk-preussiske krig. Ludwig accepterede tøvende udnævnelsen af den preussiske konge til kejser. Den 30. november 1870 underskrev han det af Otto von Bismarck udformede såkaldte kejserbrev, der opfordrede den preussiske konge Wilhelm 1. til at modtage posten som tysk kejser. Til gengæld sikrede Bismarck ham hemmelige betalinger, som stammede fra de såkaldte Welfenfonds. Ludwig deltog ikke i kejserproklamationen i Versailles den 18. januar 1871. Ud af den af rigsdagen besluttede nationale gave på 4 mio. daler fik han stillet 300.000 taler til egen disposition.

De sidste år

I sine sidste år trak kongen sig i stigende grad tilbage fra offentligheden. Han slog sig ned på Neuschwanstein, drak store mængder champagne og cognac og hans store krop blev stadig mere oppustet, og hans engang så kønne ansigt blev mere og mere præget af alkohol. Hans tjenerskab behandlede han ydmygende (således måtte hans ministre holde møder og aflægge rapport stående). Selv sin nærmeste ven, Wiener Burgskuespilleren Josef Kainz, angreb han fysisk under et raserianfald, så denne herefter holdt sig borte fra ham. Der gik rygter om Ludwig. Således skete det, at han pludselig ville have "normale" mennesker omkring sig. Så gav han ordre til at invitere folk til f.eks. en skovkro, hvor han så kunne blande sig med de lokale iført læderbukser og lodenjakke. I sådanne tilfælde var det muligt, at ekscentrikeren pludselig skiftede mening og gav ordre til at jage alle ud, og selv hjalp til med slag. 1874 gik han for sidste gang med i Münchens Corpus Christi procession. Hans tur til generalprøven på festspillene i Bayreuth i 1876 blev hans sidste offentlige optræden. I april 1881 indledtes hans venskab med den unge skuespiller Josef Kainz, med hvem han fra 27. juni til 14. juli samme år gennemførte en rejse i Schweiz i Wilhelm Tells fodspor. Ofte havde ministrene besvær med at opsøge ham i ensomme bjerghytter og få hans underskrift. Han gjorde i stigende grad nat til dag, hvilket gav ham titlen Mondkönig (månekonge). Hans gæld var vokset betydeligt, byggeriet på hans slotte blev delvis sat i stå. I begyndelsen af 1886 nægtede regeringen at stille kaution for kongen for et lån på 6 mio., hvilket mange biografiforfattere har set som hovedårsag til hans umyndiggørelse. Der skal have været bankierer, som ville hjælpe ham finansielt, men deres tilbud nåede ikke frem til Ludwig. Ludwig vendte sig derefter mod Bismarck, som den 14. april 1886 skrev til ham, at han skulle befale sit ministerium at ansøge landdagen om den nødvendige sum. Rent faktisk krævede Ludwig herefter sagen forelagt landdagen. I stedet tog ministeriet initiativ til at må ham umyndiggjort.

Umyndiggørelse

På initiativ fra regeringen erklærede lægerne Bernhard von Gudden, Friedrich Wilhelm Hagen, Hubert von Grashey og Max Hubrich Ludwig 2. for uhelbredelig sindssyg 8. juni 1886. Deres vurdering var baseret på vidneudsagn og uden personlig undersøgelse af patienten. På baggrund af de af Ludwig foretagne embedshandlinger, senest indretningen af en nyt områdekontor i Ludwigshafen (Direktiv af 3. Juni 1886, underskrevet af ham i Hohenschwangau), kan han imidlertid ikke entydigt erklæres utilregnelig. Den 9. juni 1886 blev Ludwig umyndiggjort af regeringen. Natten til den 10. juni ankom en kommission til Neuschwanstein, som blev fængslet og sendt tilbage til München med uforrettet sag. Ludwigs onkel Luitpold overtog regeringsansvaret den 10. juni som prinsregent, senere også på vegne af Ludwigs bror Otto. Kong Ludwig 2. forsøgte at udsende et opråb til det bayerske folk: Prins Luitpold har til hensigt uden mit samtykke at gøre sig til regent af mit rige, og mit hidtidige ministerium har ved hjælp af usande udsagn om min sundhedstilstand ført mit elskede folk bag lyset og forberedt højforræderiske handlinger. [...] Jeg opfordrer alle tro bayere til at flokkes om mine tro tilhængere og hjælpe med til at forpurre det planlagte forræderi mod konge og fædreland. (Bamberger Zeitung den 11. juni kort før beslaglæggelsen). Bismarcks råd om straks at vise sig for folket i München fulgte Ludwig ikke. Han forholdt sig trods mange tilbud om hjælp næsten fuldstændig passivt.

Død i Starnberger See

Den 11. juni 1886 omkring midnat ankom en ny kommission til Neuschwanstein. Professor von Gudden informerede kongen om redegørelsen fra de læger og prins Luitpolds overtagelse af regeringen. Kong Ludwig blev taget i forvaring i Neuschwanstein og den 12. juni kl. 4 om morgenen bragt til Schloss Berg ved bredden af Starnberger See. Den 13. juni omkring kl. 18.30 tog han sammen med von Gudden på en spadseretur i sløtsparken. Han døde sammen med von Gudden den 13. juni om aftenen på lavt vand ved bredden af Starnberger See, som dengang hed Würmsee. Omkring kl. 23 roede skipper Lidl assistentlægen Dr. Müller og slotsforvalter Huber ud på søen i en robåd for at søge efter kongen og lægen. Jeg fandt kong Ludwig død kl. 23.30 i Würmsee. Schloss Berg den 13. juni 1886 lyder slotsforvalteren Bernhard Hubers notits i bymuseet i Schwabach. Ifølge den officielle version ville lægen forhindre kongen i at begå selvmord og omkom selv derved. Denne version blev der snart sæt tvivl om. Ludwigs død er fortsat omgivet af talrige rygter, som bl.a. omfatter et muligt flugtforsøg eller skydning.

Obduktion og begravelse

2. pinsedag den 14. juni kl. 20 blev der holdt afskeds gudstjeneste i Schloss Berg. Vognen med kisten ankom den 15. juni kl. 2 morgen i residensen. Ved den patologiske undersøgelse af den døde konge, som blev gennemført samme dag mellem kl. 8 og kl. 13 af læger i residensen i München var også kongens livlæge Dr. Schleich, tilstede. Han var ikke overbevist om at kongen var syg. Ifølge den officielle meddelelse blev sindssygelægenes diagnose dog fuldt ud bekræftet. Efter obduktionen blev liget straks balmaseret, og denne proces var afsluttet kl. 20. Derefter blev liget opbevaret i tre dage i hofkapellet. Ludwig blev bisat den 19. juni 1886 i Michaelskirken i München efter et ligtog gennem byens gader. Hans hjerte blev den 16. august bragt til Altöttinger Gnadenkapelle i en urne.

Richard Wagner

Wilhelm Richard Wagner (22. maj 1813 i Leipzig – 13. februar 1883 i Venedig) var en tysk komponist, dirigent, sceneinstruktør og skribent. Han er primært kendt for sine operaer (eller musikdramaer som han senere kaldte dem). Hans værker især fra den sene periode er kendetegnet af kontrapunkt, fyldig harmonik og orkestrering og en veludviklet brug af ledemotiver: musikalske temaer der er associeret med bestemte personer, steder eller begivenheder i operaen. Wagners kromatiske musikalske sprog kom udviklingen i europæisk klassisk musik i forkøbet. Det gælder fx hans brug af kromatik og atonalitet. Han bidrog til musikkens udvikling med sin idé om det totale kunstværk eller enhedskunstværket (das Gesamtkunstwerk), som nåede sit højdepunkt i den monumentale tetralogi, Nibelungens Ring (Der Ring des Nibelungen) fra 1876. Hans brug af ledemotiver udøvede en betydelig indflydelse på filmmusik i det 20. århundrede. Wagner var en kontroversiel person, både for sine musikalske og dramatiske bidrag og for sine antisemitiske og politiske overbevisninger. Wagner er som kunstner primært kendt for sine operaer. De kan opdeles i tre tidsperioder.

Wagners tidlige periode begyndte, da han som 19-årig gjorde sit første forsøg på at skrive en opera, Die Hochzeit, som han opgav i 1832 på et tidligt tidspunkt i arbejdsprocessen. Wagner færdiggjorde tre operaer i sin tidlige periode: Die Feen, Das Liebesverbot og Rienzi. De er ostei en konventionel stil og viser ikke hen på Wagners særlige plads i musikhistorien. Senere i livet sagde Wagner, at han ikke betragtede disse tidlige operaer som en egentlig del af hans værk. Wagners tidlige værker opføres sjældent. Ouverturen til Rienzi høres ved koncerter.

Wagners mellempriode er af væsentligt højere kvalitet. Her udvikler han sine former som dramatiker og komponist. Perioden begyndte med Den flyvende hollænder, efterfulgt af Tannhäuser og Lohengrin. Disse værker opføres meget hyppigt.

Wagners sene operaer er mesterværker, der udviklede operakunsten. Mange betragter Tristan og Isolde (Tristan und Isolde) som Wagners bedste enkeltstående opera. Mestersangerne i Nürnberg (Die Meistersinger von Nürnberg) er Wagners eneste komedie (bortset fra den tidlige Das Liebesverbot) og en af de længste. Nibelungens Ring (Der Ring des Nibelungen), der omtales som "Ringene" er en tetralogi (fire operaer): Rhinguldet (Das Rheingold), Valkyrien (Die Walküre), Siegfried og Ragnarok (Götterdämmerung). Tetralogien er baseret på personer og elementer fra nordisk mytologi. Spilletiden er omtrent 14 timer. Værket betragtes som et af mest ambitiøse musikalske værker, der nogensinde er komponeret. Wagners sidste opera, Parsifal, som han skrev til sin egen operafestival, Bayreuther Festspiele, og som kaldes et religiøst festspil (Bühnenweihfestspiel) i partituret, er et dybsindigt værk, der er baseret på den kristne legende om den hellige gral.

Gennem sine operaer og teoretiske skrifter udøvede Wagner en stor indflydelse på genren. Han arbejdede for en ny operaform, som han kaldte musikdrama. Her skulle alle musikalske og dramatiske elementer udgøre et hele. I modsætning til andre operakomponister, som normalt overlod udfærdigelsen af librettoen til andre, skrev Wagner sine egne libretti, som han omtalte som "digte". De fleste af dramaerne baserede han på nordeuropæisk mytologi og legender. Hos Wagner fik orkestret en rolle på lige fod med sangerne. Orkestret får en selvstændigt kommenterende rolle og understøtter ikke blot sangen. Det sker fx gennem ledemotiver, som er musikalske temaer, der annoncerer personer, lokaliteter eller begivenheder. Gennem deres komplekse sammenvævning udvikles dramaet og driver det frem.

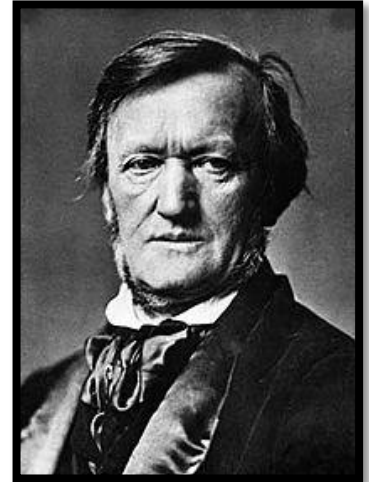
Wagners musikalske stil betragtes ofte som indbegrebet af den klassiske musiks romantiske periode på grund af udviklingen af det følelsesmæssige udtryk, der var uden fortillfælde. Han indførte nye begreber om harmoni og musikalsk form, herunder især kromatik. I Tristan og Isolde overlod udfærdigelsen af librettoen til andre, skrev Wagner sine egne libretti, som han omtalte som "digte". De fleste af dramaerne baserede han på nordeuropæisk mytologi og legender. Hos Wagner fik orkestret en rolle på lige fod med sangerne. Orkestret får en selvstændigt kommenterende rolle og understøtter ikke blot sangen. Det sker fx gennem ledemotiver, som er musikalske temaer, der annoncerer personer, lokaliteter eller begivenheder. Gennem deres komplekse sammenvævning udvikles dramaet og driver det frem.

Anden musik:

Ud over operaer komponerede Wagner forholdsvis lidt musik. Han skrev en enkelt symfoni (da han var 19), nogle ouverturer og nogle stykker for kor og klaver. Han reorkestrerede Glucks opera Ifigenia i Aulis (Iphigénie en Aulide). Det hyppigst opførte værk Siegfried Idyll er for kammerorkester. Han skrev det til sin anden hustru, Cosimas, fødselsdag. Den trækker på flere motiver fra Ringcyklussen, men er ikke en del af den. I dag høres ofte Wesendonck-Lieder, som han komponerede til Mathilde Wesendonck, mens han arbejdede på Tristan og Isolde. Ouverturerne og de orkestrale mellemespil fra Wagners operaer fra de to seneste perioder opføres hyppigt ved koncerter. Til de fleste skrev Wagner små afslutninger, så de ikke kom til at ende så abrupt (de er jo taget ud af en operas dramatiske sammenhæng). Det er fx tilfældet med forspillet til Parsifal og Siegfrieds sørgemusik fra Ragnarok. Koncertversionen af forspillet til Tristan og Isolde spilles ikke så ofte som det oprindelige forspil, selv til koncertopførelser, hvor det ofte følges af slutscenen fra operaen, Isoldes Liebestod (enten med solist eller i ren orkesterudgave). En af de mest populære bryllupsmarcher er fra brudekoret i Lohengrin. I operaen synges det, mens Lohengrin og Elsa går ind i brudekammeret. Det katastrofale ægteskab, som når sit uoprettelige lavpunkt 20 minutter efter at koret er sunget, har dog ikke haft betydning for brugen af musikken.

Essays og værker i andre kunstarter

Wagner var en ekstremt produktiv forfatter af hundredvis af bøger, digte og artikler foruden en stor korrespondance. Han skriver om en lang række emner, fx politik, filosofi og detaljerede analyser (ofte gensidigt selvmodsigende) af hans egne operaer. Skrifter af betydning er for eksempel: Oper und Drama (1851) om operaens teori og Das Judentum in der Musik (1850), som var rettet mod jødiske komponister i almindelighed og mod Giacomo Meyerbeer i særdeleshed. Han skrev også en selvbiografi, Mein Leben (1880). Wagner var ophavsmand til adskillige teatermæssige fornyelser, som blev udviklet i festspilhuset i Bayreuth, et operahus han fik bygget specifikt til opførelsen af sine operaer. Fornyelser som mørklægning af tilskuerrummet under opførelserne og placeringen af orkestret uden for

publikums synsfelt. Festsplilhuset i Bayreuth er stedet for den årlige Wagnerfestival, hvor Wagners værker fra mellemperioden og den sene periode opføres. Festivalen drager tusinder af operaelskere til Bayreuth hver sommer.

De første år

Richard Wagner blev født i Leipzig i Tyskland den 22. maj 1813. Faderen, Friedrich Wagner var ansat i en underordnet stilling i bystyret. Han døde seks måneder efter Richards fødsel. I august 1814 giftede hans mor, Johanne Pätz, sig med skuespilleren Ludwig Geyer, som ifølge rygter skulle være drengens rigtige far. Han døde, da Richard var seks år gammel. Drengen blev nu opdraget af sin mor. I 1822 blev Richard 11 år gammel indskrevet i skolen i Dresden, hvor han fik en smule klaverundervisning af sin latinlærer. Wagner øvede dog ikke sine skalaer, men foretrak for det meste at spille Ouverturen efter gehør. Den unge Richard Wagner havde ambitioner om at forfatte skuespil og fattede interesse for musikken som dramatisk virkemiddel. Han begyndte derfor snart at studere musik og blev indskrevet ved universitetet i Leipzig i 1831. En af hans tidlige inspirationskilder var Ludwig van Beethoven. I 1833 skrev Wagner 20 år gammel sin første komplette opera, Die Feen. Denne opera, som åbenlyst imiterede Carl Maria von Webers stil skulle først blive sat op på en scene 50 år senere, da den fik premiere i München kort tid efter komponistens død i 1883. Wagner fik nu korte ansættelser som musikchef ved operahusene i Magdeburg og Königsberg. Her skrev han Das Liebesverbot, som er baseret på Shakespeares Lige for lige (Measure for Measure). Denne anden opera blev sat op i Magdeburg i 1836 og fik en lunken modtagelse. Den 24. november 1836 giftede Wagner sig med skuespillerinden Christine Wilhelmine "Minna" Planer. De flyttede til Riga, hvor Wagner var kapelmester ved den lokale opera. Få uger senere stak Minna dog af med en officer, som senere forlod hende uformuende. Wagner tog Minna til nåde, men dette var begyndelsen til et problemfyldt ægteskab, som endte i elendighed tre årtier senere. I 1839 havde de to samlet sig så stor en gæld, at de måtte flygte fra Riga for at undgå kreditorerne (gæld skulle blive en plage for Wagner resten af livet). Flugten førte dem og deres newfoundlænderhund, Robber, ud på en stormfyldt sørejse til London. Denne rejse gav Wagner inspiration til Den flyvende hollænder. De kom siden til Paris, hvor de boede i flere år. Her skabte Wagner sig et levebrød ved at skrive artikler og arrangere operaer af andre komponister.

Dresden

Wagner færdiggjorde sin tredje opera, Rienzi, i 1840. Ved et held blev den antaget til opførelse på hoffteatret i Dresden i Sachsen. I 1842 flyttede parret til Dresden, hvor Rienzi blev opført med stor succes. Wagner boede i Dresden de seks følgende år og blev udnævnt til kongelig sachsisk hofdirigent. Han skrev her Den flyvende hollænder og Tannhäuser, de første af mellemperiodens tre operaer. Wagners ophold i Dresden fik ende på grund af hans engagement i venstrefløjspolitik. En nationalistisk bevægelse havde fået vind i sejlene i de frie tyske stater. Den ønskede større frihed og samling af de svage stater til én nation. Wagner spillede begejstret en rolle i denne bevægelse og modtog gæster i sit hjem bl.a. August Röckel, som udgav en radikal venstrefløjsavis, Volksblätter, og den russiske anarkist Mikhail Bakunin. Den sachsiske regering vakte udbredt mishag, som kom på kogepunktet i april 1849, da kong Friedrich August II af Sachsen opløste parlamentet og afviste en ny forfatning, som folket ønskede. Majopstanden brød ud, og Wagner støttede den. Den begyndende revolution blev hurtigt bekæmpet af de forenede sachsiske og prøjsiske tropper, og der blev udstedt arrestordre mod de revolutionære. Wagner måtte flygte, først til Paris og siden til Zürich. Det lykkedes derimod ikke Röckel og Bakunin at slippe bort, og de blev idømt lange fængselsstraffe.

Eksil, Schopenhauer og Mathilde Wesendonck

Wagner tilbragte de næste tolv år i eksil. Han havde færdiggjort Lohengrin før Dresden-opstanden og skrev nu desperat til sin ven Franz Liszt for at få den opført i sit fravær. Liszt, som viste sig som en ven i nøden, dirigerede premieren i Weimar i august 1850. Wagner befandt sig i en stor personlig krise isoleret fra den tyske musikverden og uden nævneværdige indkomster. De musikalske skits'er, han arbejdede på og som langt senere skulle blive til det store værk, Nibelungens Ring, så ikke ud til at kunne blive en scenisk virkelighed. Hans kone Minna, som ikke havde brudt sig om de operaer, han havde skrevet efter Rienzi, fik en depression. Endelig fik han rosen (erysipelas), en hudinfektion som gjorde det svært for ham at skrive. Wagners primære produktion i de første år i Zürich var en række vigtige essays. Det gælder fx Fremtidens kunstværk (Das Kunstwerk der Zukunft) fra 1849, i hvilket han beskriver sin vision om det totale kunstværk (Das Gesamtkunstwerk). I dette skal de forskellige kunstarter som musik, sang, dans, poesi, bildende kunst og scenekunst forenes. Das Judentum in der Musik fra 1850 er et antisemitisk skrift rettet mod jødiske komponister. Endelig bør Oper og drama" (Oper und Drama) fra 1851 nævnes, i hvilket han beskriver de æstetiske ideer, som han skulle gøre brug af i sin Ringcyklus.

I de følgende år mødte Wagner to personer, der skulle blive de primære inspirationskilder til et af hans mest kendte værker, Tristan og Isolde. Den første kom i 1854, da hans digterven Georg Herwegh introducerede ham til filosofen Arthur Schopenhauers tanker. Wagner skulle senere omtale denne begivenhed som den vigtigste i hans liv. Hans personlige omstændigheder omvendte ham hurtigt til det, han opfattede som Schopenhauers filosofi: et dybt pessimistisk syn på menneskets lod. Han skulle forblive en tilhænger af Schopenhauer resten af sit liv, selv efter at hans lykke vendte. En af Schopenhauers doktriner var, at musikken havde en overordnet rolle blandt kunstarterne, fordi den som den eneste ikke har et materielt udtryk. Wagner anerkendte denne lære, selv om den var i direkte modstrid med hans egen argumentation i Opera og drama, der hævder, at musikken skal være dramaets tjener. Wagnerforskere har siden hævdet, at Schopenhauers indflydelse fik Wagner til at tildele musikken en vigtigere funktion i hans senere operaer, blandt andet i den sidste halvdel af Ringcyklussen. Der er ingen tvivl om, at mange aspekter af Schopenhauers lære fandt vej til Wagners senere librettoer. Den selvfornægtende skomager-digter, Hans Sachs, fra Mestersangerne i Nürnberg, som er Wagners mest sympatiske figur, er i sin essens en schopenhauersk skabning (også selv om han er modelleret over en virkelig person).

Den anden inspirationskilde var forfatterinden Mathilde Wesendonck, silkehandler Otto von Wesendoncks kone. Wagner mødte ægteparret i Zürich i 1852. Otto von Wesendonck, der var wagnerianer, stillede en hytte til Wagners disposition. I 1857 blev Wagner besat af Mathilde. Selv om hun syntes at have gengældt hans følelser i nogen grad, havde hun ingenlunde til hensigt at bringe sit ægteskab i fare, og derfor holdt hun sin mand informeret om sine kontakter med Wagner. Ikke desto mindre inspirerede forholdet Wagner til at lægge sit arbejde på Ringen til side (for først at genoptage det tolv år senere). I stedet begyndte han at arbejde på Tristan og Isolde fra sagnkredsen om kong Arthur, som omhandler ridderen Tristan og den irske prinsesse Isolde.

Det usikre forhold endte i 1858, da Minna opsnappede et brev fra Wagner til Mathilde. Efter den konfrontation der fulgte, forlod Wagner Zürich for alene at tage til Venedig. Det følgende år flyttede han atter til Paris for nu at inspicere en opsætning af en ny-revideret Tannhäuser, der blev sat op takket være fyrstinde Metternich. Premieren på den nye Tannhäuser i 1861 blev en slem fiasko, da

medlemmerne af den toneangivende Jockey Club skabte postyr. Yderligere forestillinger blev derfor aflyst, og Wagner forlod byen i hast. I 1861 blev landsforvisningen af Wagner hævet, og han kunne nu slå sig ned i Biebrich i Prøjsen, hvor han begyndte arbejdet på Mestersangerne i Nürnberg. Bemærkelsesværdigt nok er den hans mest optimistiske værk (hans anden kone, Cosima, skrev: "Når fremtidige generation søger vederkvægelse i dette enestående værk, måtte de da skænke de tårer, af hvilke smilene opstod, en tanke"). I 1862 gik Wagner og Minna hver til sit. Wagner (eller hans kreditorer) betalte hendes underhold til hun døde i 1866.

Kong Ludwig II's støtte

Wagners skæbne nåede et nyt vendepunkt i 1864, da kong Ludwig II besteg tronen i Bayern i en alder af 18 år. Den unge konge, en brændende beundrer af Wagners operaer siden barndommen, inviterede komponisten til München. Han afviklede Wagners betragtelige gæld og fattede planer om at få hans nye opera sat op. Efter svære problemer under prøverne blev Tristan og Isolde en enorm succes ved premieren på hofteatret i München den 10. juni 1865. I mellemtiden blev Wagner optaget af en anden affære, denne gang med Cosima von Bülow, dirigenten Hans von Bülows kone. Hans von Bülow var en af Wagners vigtigste støtter og dirigerede premieren på Tristan og Isolde. Cosima var uægte datter af Franz Liszt og den berømte grevinde Marie d'Agoult. Hun var 24 år yngre end Wagner. Liszt, der var Wagners ven, billigede ikke forholdet mellem de to. I april 1865 fødte Cosima imidlertid Wagner en datter, som fik navnet Isolde. Affæren var en skandale i München og for at gøre sagen værre faldt Wagner i unåde hos medlemmer af hoffet, som frygtede hans indflydelse på kongen. I december 1865 blev Ludwig tvunget til at bede komponisten forlade München. Kongen legede ganske vist med ideen om at abdicere for at kunne følge sin helt i eksil, men Wagner talte ham hurtigt fra det. Ludwig fik Wagner placeret i Villa Triebtschen ved Vierwalsstättersøen i Schweiz. Her blev Mestersangerne i Nürnberg færdigkomponeret i 1867. Premieren fandt sted i München den 21. juni 1868. I oktober overtalte Cosima Hans von Bülow til skilsmisse, og Richard og Cosima blev gift den 25. august 1870 (Liszt talte ikke med sin svigersøn i de følgende år). Juledag 1870 forærede Wagner Cosima værket Siegfried Idyll i fødselsdagsgave. Ægteskabet med Cosima varede resten af Wagners liv. De fik endnu en datter, Eva, og en søn, Siegfried. Det var i Triebtschen i 1869, Wagner første gang mødte filosofen Friedrich Nietzsche, som var 31 år yngre, og som hurtigt blev hans passionerede ven. Wagners ideer øvede en væsentlig indflydelse på Nietzsche. Nietzsches første bog, Tragediens fødsel (Die Geburt der Tragödie), fra 1872 var tilegnet Wagner. Forholdet mellem dem blev med tiden bittert, for Nietzsche blev stedse mere desillusioneret over forskellige dele af Wagners tænkning som fx hans pacifisme og hans antisemitisme. Desuden forværredes forholdet af jalousi. I Tilfældet Wagner (Der Fall Wagner) fra 1888 og i Nietzsche contra Wagner fra 1889 fordømte han Wagner som pervers og korrump og kritiserede endog sin egen tidligere kærlighed til komponisten.

Bayreuth

Wagner, der havde affundet sig med sit nye hjemmeliv, vendte nu sine kræfter mod at få afsluttet Ringen. Efter kong Ludwigs vedholdende pres blev der givet specielle forpremierer på de to første værker i cyklusen, Rhinguldet og Valkyrien, i München, selvom Wagner ønskede den komplette cyklus opført i et nyt specialdesignet operahus. I 1871 faldt hans valg på den lille by Bayreuth som hjemsted for hans nye operahus. Familien flyttede dertil året efter og grundstenen til festspilshuset blev lagt. For at rejse kapital til bygningen blev der grundlagt Wagnerselskaber i adskillige byer, og Wagner dirigerede koncerter rundt om i Tyskland. Imidlertid var der først penge nok, da kong Ludwig trådte til med endnu et stort bidrag i 1874. Senere på året flyttede familien ind i sit nye hjem i Bayreuth i en villa, som Wagner kaldte Wahnfried (tysk: fred for blændværk). Festspilshuset åbnede i august 1876 med premieren på Nibelungens Ring og har siden været hjemsted for Bayreuth-festivalen (Richard-Wagner-Festspiele Bayreuth).

De sidste år

I 1877 begyndte Wagner arbejdet på sin sidste opera, Parsifal. Kompositionen tog fire år. I disse år forfattede han også en række stadigt mere reaktionære skrifter om religion og kunst. Parsifal var færdig i januar 1882, og en ny festival blev stablet på benene for det nye værk. Wagner var meget syg. Under den 16. og sidste opførelse af Parsifal den 29. august kom han ned i orkestergraven i al hemmelighed under tredje akt og tog dirigentstokken fra Hermann Levi og førte forestillingen til ende. Efter festivalen tog familien til Venedig for vinteren. Den 13. februar 1883 døde Richard Wagner af et hjertetilfælde i Palazzo Vendramin ved Canal Grande. Han blev ført tilbage til Bayreuth, hvor han ligger begravet i Wahnfrieds have.

Wagners antisemitisme og nazisternes brug af Wagner

I den sidste halvdel af det 20. århundrede har den offentlige mening om Wagner i stigende grad baseret sig på hans antisemitisme. Det skyldes i høj grad begivenheder, som fandt sted 50 år efter komponistens død: nazistpartiets brug af Wagners musik og navn i 30'erne.

Wagners syn på jøderne

Wagner anklagede ofte jøderne og især de jødiske musikere for at være et skadeligt fremmedelement i den tyske kultur. Hans første og mest kontroversielle antisemitiske skrift var Das Judentum in der Musik, som blev publiceret under nom de plume "K. Freigedank" ("K. Fritanke") i 1850 i Neue Zeitschrift für Musik. Skriftet søgte at forklare den "folkelige modvilje" mod jødiske komponister, som Wagners samtidige Felix Mendelssohn og Giacomo Meyerbeer, der begge var hans rivaler. Wagner skrev, at det tyske folk fandt jøderne frastødende på grund af deres fremmedartede udseende og adfærd - mennesker med "knirkende, pibende, summende stemmer, som vi trods alle vore skrifter og taler for jødefrigørelsens sag altid har følt os instinktivt frastødt af, når vi kom i faktisk kontakt med dem". Han argumenterede for, at jødiske musikere kun var i stand til at skrive musik, der var tynd og kunstig, fordi de ikke havde nogen forbindelse med "folkets ægte sjæl". Som konklusion skrev han om jøderne, at "kun en ting kan frigøre jer fra jeres forbandelses byrde - forløsningsen af Ahasverus - og det er at gå under!" Selvom dette er blevet opfattet som faktisk udslettelse af jøderne, refereres der i skriftet til udslettelsen af jødedommen, det jødiske. Wagner advokerede for en opgivelse af den jødiske kultur og optagelsen af jøderne i det almindelige tyske kulturliv. Den oprindelige publikation fik kun liden opmærksomhed. Da Wagner udgav skriftet nu under sit eget navn i 1869, førte det til adskillige offentlige protester ved opførelserne af Mestersangerne i Nürnberg. Wagner fremsatte lignende synspunkter i adskillige senere artikler som fx Was ist deutsch? fra 1878. Igennem det 20. århundrede har forskere som Robert Gutman fremført den påstand, at Wagners antisemitisme ikke var begrænset til hans artikler, men at operaerne også indeholdt skjulte antisemitiske budskaber. For eksempel skulle figurer som Mime fra Nibelungens Ring og Sixtus Beckmesser fra Mestersangerne i Nürnberg være antisemitiske stereotyper, selv om de ikke direkte identificeredes som jøder. Sådanne påstande er meget omstridte. De

påståede "skjulte budskaber" kan være et resultat af en hildet fortolkning. Wagner var ikke hævet over at indbygge hån og fornærmelser i sit værk, men det var altid åbenlyst, når han gjorde det. Man må notere sig, at Wagner i løbet af sit liv producerede et enormt skriftligt vidnesbyrd, der også underkastede komponisten selv en analyse, herunder hans operaer og hans syn på jøderne og ethvert andet tænkeligt emne: de skjulte antisemitiske budskaber i operaerne nævnes aldrig. Wagners egne religiøse synspunkter var særegne. Han beundrede Jesus, men insisterede på, at han var græsk og ikke jødisk. Han mente også, at Det Gamle Testamente ikke havde noget at gøre med Det Ny Testamente, at Israels Gud ikke var den samme som Jesus' far, og at De 10 Bud ikke indeholdt den kristne læres kærlighed og tilgivelse. Wagner var også fascineret af buddhismen og overvejede i mange år at skrive en buddhistisk opera, Die Sieger (De sejrende). Han ville basere den på Sârdûla Karnavadanaan, der er en avadana (romantisk buddhistisk litteratur) om Buddhas sidste rejse. Dele af oplægget til Die Sieger blev senere optaget i Parsifal, som fremstiller en særlig wagneriansk udgave af kristendommen. Fx fortolker Wagner forvandlingen af nadverelementerne i en mere hedensk retning. På trods af Wagners stærkt antisemitiske synspunkter, havde han et omfattende netværk af jødiske venner og kolleger. En af de mest betydelige af disse var Hermann Levi, en troende jøde og søn af en rabbiner. Hans talent var anerkendt af Wagner. Levis stilling som kapelmester i Dresden betød, at han dirigerede premieren på Parsifal, Wagners sidste opera. Wagner havde umiddelbart mange indvendinger og foreslog, at Levi blev døbt først (antagelig på grund af denne operas religiøse indhold). Senere opgav han ideen uden tvivl af hensyn til forholdet til kong Ludwig. Levi var bekendt med Wagners optagethed af det jødiske spørgsmål, men beundrede ham ikke desto mindre. Han blev bedt om at være sørgemarskal ved komponistens begravelse.

Genealogiske spekulationer

Enkelte forskere har ment, at Wagner selv kan have været delvis jødisk, men det er der ikke belæg for. I sin barndom bar Wagner sin stedfars efternavn, Geyer. Det er et almindeligt efternavn blandt tyske jøder, men Ludwig Geyer, der stammede fra en slægt af kirkemusikere, havde ikke jødiske forfædre. Wagner blev senere karikeret som en jøde med kroget næse og stort hoved. Den mulighed, at Geyer kan have været Wagners virkelige far og Wagners stærke bevidsthed om sit udseende, kan have været årsag til Wagners stærke understregning af alt tysk og intense afvisning af jødedommen.

Wagner familien og nazismen

I tiden omkring Wagners død var de nationalistiske bevægelser i Europa ved at miste forbindelsen til den romantiske idealforestilling om lighed fra 1848. En militaristisk sindet og aggressiv holdning begyndte at brede sig, ikke mindst på grund af Bismarcks magtovertagelse og foreningen af Tyskland i 1871. Efter Wagners død i 1883 blev Bayreuth i stigende grad centrum for højreorienterede tyske nationalister, der var tiltrukket af operaernes mytos. De blev kendt som Bayreuth-kredsen. Denne gruppe anerkendtes af Cosima, hvis antisemitisme var betydeligt mindre kompleks og mere forbitret end Richards. Houston Stewart Chamberlain, forfatter til et antal "filosofiske" afhandlinger som senere hørte til nazisterne pensum, var medlem af Bayreuth-kredsen. Han giftede sig med Wagners datter, Eva. Efter Cosima og Siegfrieds død blev Siegfrieds enke ansvarlig for festivalen i 1930. Det var den engelskfødte Winifred, en personlig ven af Adolf Hitler. Hitler beundrede Wagners musik og forsøgte at indarbejde den i sin myte om den tyske nation. Hitler opbevarede mange af Wagners originale partiturer i sin bunker i Berlin under 2. verdenskrig, selv om Wieland Wagner havde bedt ham om at udlevere de vigtige dokumenter. De gik tabt i Hitlers sidste dage.

Wagners indflydelse på nazismen

Nogle forskere har ment, at Wagners synspunkter og især hans antisemitisme har øvet indflydelse på nazisterne. Det er imidlertid stærkt omstridt, og historikeren Richard J. Evans påpeger, at der ikke er bevis for, at Hitler har læst nogen af Wagners skrifter. Wagners værker understøtter ikke nazisternes helte dyrkelse. Siegfried, der skulle være "helten" i Nibelungens ring, virker som en overfladisk og uiltalende lømmel. Men det er langt fra, hvad Wagner mente om ham. Forskellen på, hvad der ligger i musikken, og hvad vi ved om mennesket Wagner, er tæt forbundet med debatten om den protonazisme, der tillægges Wagner. Mange af Wagners synspunkter må have været nazisterne imod, fx hans pacifisme og hans ønske om at assimilere jøderne. Goebbels forbød opførelsen af Parsifal i 1939 kort før krigsudbruddet på grund af operaens pacifistiske overtoner. Nazismens fascination af Wagner var faktisk i vidt omfang begrænset til Hitler. Hans glæde ved Wagner (og Strauss) vakte afsky hos højstående nazister, fx Goebbels. I 1933 beordrede Hitler, at mødet i Nürnberg skulle indledes med ouverturen til Mestersangerne i Nürnberg. Han uddelte tusind fribilletter til nazistiske funktionærer. Da Hitler ankom til teatret, var det næsten tomt. Det følgende år blev de beordret til at være til stede, men flere faldt i søvn under forestillingen. I 1935 gav Hitler efter og frigav billetterne. Wagners musik var allestedsnærværende i det tredje rige (Wochenschau i biograferne), men blandt folket var interessen større for italienske komponister som Verdi og Puccini. I 1938-1939 var der kun én Wagneropera på listen over sæsonens mest populære operaer. Listen blev anført af italienske Ruggiero Leoncavallos Bajadser (I pagliacci). Der er ikke rimeligt at kritisere Wagner for senere generationers mening om ham. Hitlers beundring er ikke gengældt, for Wagner døde seks år før Hitler blev født. Den politiske filosof Leo Strauss har skrevet om absurditeten i, at nogen skulle tage afstand til noget bare fordi Hitler kunne lide det (eller omvendt). Han kalder det *reductio ad hitlerum*: vi skulle afsky vegetarer, bare fordi Hitler var vegetar. Wagners værker opføres sjældent i Israel og har vakt stort postyr. Selv om de sendes på radio og tv, er alle forsøg på at opføre dem på scenen standset af protester, især fra holocaustoverlevende, der kender Wagners musik fra højtalerne i koncentrationslejrene. Da Daniel Barenboim dirigerede et afsnit af Tristan og Isolde som ekstranummer i 2001 på en festival i Israel, ville en komité i Knesset boykotte Barenboim. En planlagt opførelse af Valkyrien blev aflyst. Zubin Mehta insisterede på at spille Wagner i Israel på trods af udvandring og tilråb fra publikum. Wagner er kompleks og hans musik medfører mange reaktioner. Theodor Herzl zionismens grundlægger var en dyb beundrer af Wagners værk.

Wagners betydning

Wagners bidrag til kunsten og kulturen er enormt. Han oplevede en stærk hengivenhed blandt sine tilhængere, som nærmest anså ham for guddommelig. Hans musik var banebrydende, især Tristan og Isolde. I mange år efter Wagner har komponister følt sig nødt til enten at tage standpunkt for eller imod ham. Anton Bruckner og Hugo Wolf skylder ham meget, men også César Franck, Henri Duparc, Ernest Chausson, Jules Massenet, Alexander von Zemlinsky, Hans Pfitzner og mange andre står i gæld til Wagner. Mestre i harmoni som Claude Debussy og Arnold Schönberg har hørt Tristan og Isolde. Den italienske verisme er også inspireret af Wagners musikalske formsprog. Det var Wagner, der først krævede, at lyset blev dæmpet under forestillingen. Det var Wagner, der først fandt på at skjule musikerne i en overdækket orkestergrav som i Bayreuth. Wagner drømte om et "usynligt teater", i hvilket hans værker først og fremmest

skulle få liv i lytterens fantasi. Musikkritikeren Hansgeorg Lenz hævder, at Wagner især i Ringen er "film før filmen", både i sit forhold til den wagnerske forestilling om tiderummet og i det problematiske i den sceniske fremstilling (for eksempel Rhindørene. De svømmer rundt nede på bunden af Rhinen; det afstedkom først naturalistiske løsninger, som er vanskeligt (selv med Richard Wagner som instruktør). Det har lige siden medført stor scenografisk opfindsomhed, der kan synes at dementere Wagners intentioner.

Wagners betydning for litteratur og filosofi er betragtelig. Friedrich Nietzsche tilbad først Wagner, og blev ven med ham. Han så fornyelse af den europæiske ånd i Wagners musik. Men efter Parsifal brød Nietzsche kategorisk med Wagner, fordi han mente, at Wagner leflede for de kristne ("Der Fall Wagner", dvs. "Tilfældet Wagner"). Heller ikke det kitchede univers med nordiske guder og helte i Ringen tiltalte filosofen, fordi han ikke brød sig om den banalt vulgære konkretisering af sine overmenneskeapologier, der på en måde inkarnerede tidsånden, og som kanoniserede den neokatolske Parsifals sentimentaliserende opfindelse af kultisk eller liturgisk teater ("Bühnenweihfesspiel". Nietzsches forestilling om den dionysiske lå langt derfra). Både Wagner og (den efterhånden sindssyge) Nietzsche var stærkt egensindige personer; i en art hybris opkastede de sig begge til profeter på hvert deres område. Dertil kom at Wagner fra at være fallent (og som Nietzsche noget af en bohème) opnåede støtte af mæcener som den bayerske kong Ludwig II. (og fik bygget sit festspilhus i Bayreuth). Derfor måtte deres veje skilles. Nietzsches sene kritik – eller undsigelse – af Wagner blev støttet af den bornert borgerlige Hanslick.

W.H. Auden kaldte i det 20. århundrede Wagner det måske største geni, der nogensinde har levet ("perhaps the greatest genius that ever lived"), og både James Joyce, Thomas Mann og Marcel Proust var dybt påvirkede af ham og diskuterede ham i deres romaner. Wagner er et af hovedemnerne for T. S. Eliots *The Waste Land*, som citerer fra operaerne. Og Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé og Paul Verlaine var alle wagnerianere. Mange af de ideer, Wagner behandlede i sin musik som forbindelsen mellem kærlighed og død (Eros og Thanatos) i *Tristan og Isolde*, blev taget op af Sigmund Freud. Andre var mindre positive overfor Wagner. En tid var det tyske musikliv delt i to lejre: en for Wagner og en for Brahms. Det forhindrer dog ikke Wagner i – i Mestersagerne fra Nürnberg – at lade sig påvirke af Brahms' kompositions- og instrumenteringsprincipper. Brahms fik støtte af den indflydelsesrige kritiker Eduard Hanslick som var tilhænger af den traditionelle opera. Konflikten kan i dag ligne søskendemisundelse. Selv de, der som Debussy var imod Wagner, kunne ikke afvise hans indflydelse. Der er ikke langt fra Wagners sidste opera Parsifal til Debussys opera *Pelleas et Mellisande*, der med sin impressionisme langt finere rammer tonen og intensionen hos den sene Wagner end veristen Puccini, der med hysteriske og sadistiske følelsesudladninger mere minder om (dele af) Ringen.

I sine senere værker arbejder Debussy med så lange og komplekse musikalske forløb, at de nærmer sig Wagner. Rossini, der ikke brød sig om Wagner ("der var så uendeligt længe mellem det smukke"), skrev også lange operaer som *Wilhelm Tell*, der varer over fire timer. Wagners idealer, fra den blonde helt Siegfried til den af Schopenhauer inspirerede optagethed og forherligelse af døden, er dybt umoderne. Og hans operaer har stadig en talstærk skare af beundrere. På film er Richard Wagner portrætteret af Richard Burton i Tony Palmers tv-serie fra 1983, "Wagner", og mere fyldestgørende af Trevor Howard i Luchino Viscontis "Ludwig" fra 1973. (Viscontis visuelle stil reflekterer nøje Wagners Debussy-foregribende musikalske impressionisme). Wagner optræder i 1976 som mytologisk skikkelse i Hans-Jürgen Syberbergs film "R.W. - ein Film aus Deutschland".

Bayreuth is a sizeable town in northern Bavaria, Germany, on the Red Main river in a valley between the Franconian Jura and the Fichtelgebirge Mountains. The town's roots date back to 1194 and it is nowadays the capital of Upper Franconia with a population of 72,576 (2009). It is world-famous for its annual Bayreuth Festival at which performances of operas by the 19th century German composer Richard Wagner are presented.

History - Middle Ages and Early Modern Period: The town is believed to have been founded by the Counts of Andechs probably around the mid-12th century, but was first mentioned in 1194 as *Baierrute* in a document by Bishop Otto II of Bamberg. The syllable *-rute* may mean *Rodung* or "clearing", whilst *Baier-* indicates immigrants from the Bavarian region. Already documented earlier, were villages later merged into Bayreuth: *Seulbitz* (in 1035 as the royal Salian estate of *Silewize* in a document by Emperor Conrad II) and *St. Johannis* (possibly 1149 as *Altentrebvast*). Even the district of Altstadt (formerly *Altenstadt*) west of the town centre must be older than the town of Bayreuth itself. Even older traces of human presence were found in the hamlets of Meyernberg: pieces of pottery and wooden crockery were dated to the 9th century based on their decoration.

While Bayreuth was previously (1199) referred to as a *villa* (village), the term *civitas* ("town") appeared for the first time in a document published in 1231. One can therefore assume that Bayreuth was awarded its town charter between 1200 and 1230. The town was ruled until 1248 by the counts of Andechs-Merania. After they died out in 1260 the burgraves of Nuremberg from the House of Hohenzollern took over the inheritance. Initially, however, their residence and the centre of the territory was the castle of Plassenburg in Kulmbach. The town of Bayreuth developed slowly and was affected time and again by disasters. As early as 1361 Emperor Charles IV had conferred on Burgrave Frederick V the right to mint coins for the towns of Bayreuth and Kulmbach. Bayreuth was first published on a map in 1421.

In February 1430, the Hussites devastated Bayreuth and the town hall and churches were razed. Matthäus Merian described this event in 1642 as follows: "*In 1430 the Hussites from Bohemia attacked / Culmbach and Barreut / and committed great acts of cruelty / like wild animals / against the common people / and certain individuals. / The priests / monks and nuns they either burnt at the stake / or took them onto the ice of lakes and rivers / (in Franconia and Bavaria) and doused them with cold water / and killed them in a deplorable way / as Boreck reported in the Bohemian Chronicle, page 450*" (Source: Frühwald (Hg.): *Fränkische Städte und Burgen um 1650* based on texts and engravings by Merian, Sennfeld 1991.)

By 1528, less than ten years after the start of the Reformation, the lords of the Frankish margrave territories switched to the Lutheran faith. In 1605 a great fire, caused by negligence, destroyed 137 of the town's 251 houses. In 1620 plague broke out and, in 1621, there was another big fire in the town. The town also suffered during the Thirty Years War. A turning point in the town's history came in 1603 when Margrave Christian, the son of the elector, John George of Brandenburg, moved the aristocratic residence from the castle of

Plassenburg above Kulmbach to Bayreuth. The first Hohenzollern palace was built in 1440-1457 under Margrave John the Alchemist. It was the forerunner of today's Old Palace (*Altes Schloss*) and was expanded and renovated many times. The development of the new capital stagnated due to the Thirty Years' War, but afterwards many famous baroque buildings were added to the town. After Christian's death in 1655 his grandson, Christian Ernest, followed him, ruling from 1661 until 1712. He was an educated and well-travelled man, whose tutor had been the statesman Joachim Friedrich von Blumenthal. He founded the Christian-Ernestinum Grammar School and, in 1683, participated in the liberation of Vienna which had been besieged by the Turks. To commemorate this feat, he had the Margrave Fountain built as a monument on which he is depicted as the victor of the Turks; it now stands outside the New Palace (*Neues Schloss*). During this time, the outer ring of the town wall and the castle chapel (*Schlosskirche*) were built.

18th century: His successor, the Crown Prince and later Margrave, George William, began in 1701 to establish the then independent town of St. Georgen am See (today, the district of St. Georgen) with its castle, the so-called *Ordensschloss*, a town hall, a prison and a small barracks. In 1705 he founded the Order of Sincerity (Ordre de la Sincérité), which was renamed in 1734 to the Order of the Red Eagle and had the monastery church built, which was completed in 1711. In 1716 a princely porcelain factory was established in St. Georgen. The first 'castle' in the park of the Hermitage was built at this time by Margrave George William (1715–1719).

In 1721 the town council acquired the palace of Baroness Sponheim (today's Old Town Hall or *Altes Rathaus*) as a replacement for the town hall built in 1440 in the middle of the market place and destroyed by fire. In 1735 a nursing home, the so-called Gravenreuth Stift, was founded by a private foundation in St. Georgen. The cost of the building exceeded the funds of the foundation, but Margrave Frederick came to their aid. Bayreuth experienced its Golden Age during the reign (1735–1763) of Margrave Frederick and Margravine Wilhelmina of Bayreuth, the favourite sister of Frederick the Great. During this time, under the direction of court architects, Joseph Saint-Pierre and Carl von Gontard, numerous courtly buildings and attractions were created: the Margravian Opera House with its richly furnished baroque theatre (1744–1748), the New 'Castle' and Sun Temple (1749–1753) at the Hermitage, the New Palace with its courtyard garden (1754 ff) to replace the Old Palace which had burned down through the carelessness of the margrave, and the magnificent row of buildings in today's *Friedrichstraße*. There was even a unique version of the rococo architectural style, the so-called Bayreuth Rococo which characterised the aforementioned buildings, especially their interior design.

The old, sombre gatehouses were demolished because they impeded transport and were an outmoded form of defence. The walls were built over in places. Margrave Frederick successfully kept his principality out of the wars being waged by his brother-in-law, Frederick the Great, at this time, and, as a result, brought a time of peace to the Frankish kingdom. 1742 saw the founding of the Frederick Academy, which became a university in 1743, but was moved that same year to Erlangen after serious riots because of the adverse reaction of the population. The university has remained there to the present today. From 1756 to 1763 there was also an Academy of Arts and Sciences. Roman Catholics were given the right to set up a prayer room and Jewish families settled here again. In 1760 the synagogue was opened and in 1787 the Jewish cemetery was dedicated.

Countess Wilhelmina died in 1758 and, although, Margrave Frederick married again, the marriage was only short-lived and without issue. After his death in 1763, many artists and craftsmen migrated to Berlin and Potsdam, to work for King Frederick the Great, because Frederick's successor, Margrave Frederick Christian had little understanding of art. He also lacked the means due to the elaborate lifestyle of his predecessor, because the buildings and the salaries of the mainly foreign artists had swallowed up a lot of money. For example the court - which under George Frederick Charles had comprised around 140 people - had grown to about 600 employees by the end of the reign of Margrave Frederick. By 1769 the principality was close to bankruptcy.

In 1769 Margrave Charles Alexander, from the Ansbach line of Frankish Hohenzollerns, followed the childless Frederick Christian and Bayreuth was reduced to a secondary residence. Charles Alexander continued to live in Ansbach and rarely came to Bayreuth. In 1775 the Brandenburg Pond (*Brandenburger Weiher*) in St. Georgen was drained. Following the abdication of the last Margrave, Charles Alexander, from the principalities of Ansbach and Bayreuth on 2 December 1791 its territories became part of a Prussian province. The Prussian Minister Karl August von Hardenberg took over its administration at the beginning of 1792. The town centre still possesses the typical structure of a Bavarian street market: the settlement is grouped around a road widening into a square; the Town Hall was located in the middle. The church stood apart from it and on a small hill stood the castle. Some sixty years later the town (at that time a tiny village) became subordinate to the Hohenzollern state, and when this state was divided, Bayreuth ended up in the county of Kulmbach.

19th century: In 1804, the author Jean Paul Friedrich Richter moved from Coburg to Bayreuth, where he lived until his death in 1825. The rule of the Hohenzollerns over the Principality of Kulmbach-Bayreuth ended in 1806 after the defeat of Prussia by Napoleonic France. During the French occupation from 1806 to 1810 Bayreuth was treated as a province of the French Empire and had to pay high war contributions. It was placed under the administration of Comte Camille de Tournon, who wrote a detailed inventory of the former Principality of Bayreuth. On 30 June 1810 the French army handed over the former principality to the what was now the Kingdom of Bavaria, which it had bought from Napoleon for 15 million francs. Bayreuth became the capital of the Bavarian district of Mainkreis, which later transferred into Obermainkreis and was finally renamed as the province of Upper Franconia.

As Bavaria was opened up by the railways, the main line from Nuremberg to Hof went past Bayreuth, running via Lichtenfels, Kulmbach and Neuenmarkt-Wirsberg to Hof. Bayreuth was first given a railway connexion in 1853, when the Bayreuth–Neuenmarkt-Wirsberg railway was built at the town's expense. It was followed in 1863 by the line to Weiden, in 1877 by the railway to Schnabelwaid, in 1896 by the branch line to Warmensteinach, in 1904 by the branch to Hollfeld and in 1909 by the branch via Thurnau to Kulmbach, known as the *Thurnauer Bockala* (which means something like "Thurnau Goat").

On 17 April 1870 Richard Wagner visited Bayreuth, because he had read about the Margrave Opera House, whose great stage seemed fitting for his works. However, the orchestra pit could not accommodate the large number of musicians required, for example, for the Ring of the Nibelung and the ambience of the auditorium seemed inappropriate for his piece, *The Artwork of the Future* (*Das Kunstwerk*

der Zukunft). So, he toyed with the idea of building his own festival hall (the *Festspielhaus*) in Bayreuth. The town supported him in this project and made a piece of land available to him, an undeveloped area outside the town between the railway station and Hohe Warte, the *Grüner Hügel* ("Green Hill"). At the same time Wagner acquired a property at *Hofgarten* to build his own house, *Wahnfried*. On 22 May 1872 the cornerstone for the Festival Hall was laid and, on 13 August 1876, it was officially opened (see Bayreuth Festival). Planning and construction were in the hands of the Leipzig architect, Otto Brückwald, who had already made a name for himself in the building of theatres in Leipzig and Altenburg. In 1886, the composer Franz Liszt died in Bayreuth while visiting his daughter Cosima Liszt, Wagner's widow. Both Liszt and Wagner are buried in Bayreuth; however Wagner did not die there. Rather he died in Venice in 1883, but his family had his body brought to Bayreuth for burial.

20th century - To the end of the Weimar Republic (1900–1933): The new century also brought several innovations of modern technology: in 1892 the first electric street lights; in 1908 a municipal electricity station, and, in the same year, the first cinema. In 1914–15, one section of the northern arm of the Red Main was straightened and widened after areas along the river had been flooded during a period of high water in 1909. After the First World War had ended in 1918, the Workers' and Soldiers' Council took power briefly in Bayreuth. On 17 February 1919 there was a three-day coup, the so-called *Speckputsch*, a brief interlude of excitement in the otherwise rather staid town. In a series of *völkisch* and nationalist "Deutscher Tag" (German Days), the NSDAP organised the event in Bayreuth on September 30, 1923.

More than 5.000 military and civilian people gathered (equivalent to 15% of the inhabitants), although Minister of Defence Otto Gessler had forbidden the participation of Reichswehr units. Among the guests were mayor Albert Preu as well as Siegfried and Winifred Wagner, who invited keynote speaker Adolf Hitler to Wahnfried house. There he met writer Houston Stewart Chamberlain, son-in-law of Richard Wagner and anti-semitic race theorist. Also on that day, Hans Schemm met Hitler for the first time. In 1932 the provinces of Upper and Middle Franconia were merged and Ansbach chosen as the seat of government. As a small compensation, Bayreuth was given the merged state insurance agency for Upper and Middle Franconia. Unlike the provincial merger, the merger of those institutions was never reversed.

The Nazi era (1933–1945): Being a stronghold of right-wing parties since the 1920s, Bayreuth became a center of Nazi ideology. In 1933, it was made capital of the Nazi Gau of Bavarian Ostmark (*Bayerische Ostmark*, in 1943 *Gau Bayreuth*). Nazi leaders often visited the Wagner festival and tried to turn Bayreuth into a Nazi model town. It was one of several places in which town planning was administered directly from Berlin, due to Hitler's special interest in the town and in the festival. Hitler loved the music of Richard Wagner, and he became a close friend of Winifred Wagner after she took over the festival. Hitler frequently attended Wagner performances in the Bayreuth Festival Hall. Bayreuth was to have received a so-called *Gauforum*, a combined government building and marching square built to symbolise the centre of power in the town. Bayreuth's first Gauleiter was Hans Schemm, who was also the head (*Reichswalter*) of the National Socialist Teachers League, NSLB, which was located in Bayreuth. In 1937 the town was connected to the new *Reichsautobahn*.

Under Nazi dictatorship the synagogue of the Jewish Community in *Münzgasse* was desecrated and looted on Kristallnacht but, due to its proximity to the Opera House it was not razed. Inside the building, which is once again used by a Jewish community as a synagogue, a plaque next to the Torah Shrine recalls the persecution and murder of Jews in the Shoah, which at cost the lives of at least 145 Jews in Bayreuth. During the Second World War a subcamp of the Flossenbürg concentration camp was based in the town,^[8] in which prisoners had to participate in physical experiments for the V2. Wieland Wagner, the grandson of the composer, Richard Wagner, was the deputy civilian director there from September 1944 to April 1945. Shortly before the war's end branches of the People's Court (*Volksgerichtshof*) were to have been set up in Bayreuth. On 5, 8 and 11 April 1945 about one third of the town, including many public buildings and industrial installations were destroyed by heavy air strikes, along with 4,500 houses. 741 people were also killed. On 14 April, the U.S. Army occupied the town.

Post-war era and Reconstruction (1945–2000): After the war Bayreuth tried to part with its ill-fated past. It became part of the American Zone. The American military government set up a DP camp to accommodate so-called displaced persons (DP). Most of them came from the Ukraine. The camp was supervised by the UNRRA. The housing situation was very difficult at first: there were about 55,000 inhabitants in the town, many more than before the war began. This increase was primarily due to the high number of refugees and expellees. Even in 1948 more than 11,000 refugees were counted. In addition, because many homes had been destroyed due to the war, thousands of people were living in temporary shelters, even the festival restaurant next to the Festival Hall housed some 500 people.¹

In 1945, 1,400 men were conscripted by the town council for "essential work" (clean-up work on damaged buildings and the clearing of roads). But cultural life was also soon back on track: in 1947 Mozart festival weeks were held in the Opera House, from which the Franconian Festival Weeks developed. In 1949 the Festival Hall was used for the first time again and there was a gala concert with the Vienna Philharmonic led by Hans Knappertsbusch. In 1951, the first post-war Richard Wagner Festival took place under the leadership of Wieland and Wolfgang Wagner. In 1949 Bayreuth became the seat of the government of Upper Franconia again. After the war a significant number of historic buildings were demolished. In 1971 the Bavarian State Parliament decided to establish the University of Bayreuth and, on 3 November 1975, it opened for lectures and research. There are now about 10,000 students in the town.

21st century: In 2006, Bayreuth chose its first CSU member and mayor, the lawyer, Michael Hohl, and, in 2007, a Youth Parliament, consisting of 12 young people, aged 14–17 years, was elected for the first time. The end of October saw the opening of the long-planned bus station and its associated office building on the newly created *Hohenzollerplatz*.

Richard Wagner and Bayreuth

The town is best known for its association with the composer Richard Wagner, who lived in Bayreuth from 1872 until his death in 1883. Wagner's villa, "Wahnfried", was constructed in Bayreuth under the sponsorship of King Ludwig II of Bavaria, and was converted after World War II into a Wagner Museum. To the north of Bayreuth is the Festival Hall, an opera house specially constructed for and exclusively devoted to the performance of Wagner's operas. The premieres of the final two works of Wagner's *Ring Cycle* ("Siegfried" and "Götterdämmerung"); the cycle as a whole; and of *Parsifal* took place here. Every summer, Wagner's operas are performed at the Festspielhaus during the month-long Richard Wagner Festival, commonly known as the Bayreuth Festival. The Festival draws thousands each year, and has persistently been sold out since its inauguration in 1876. Currently, waiting lists for tickets can stretch for 10 years or more. Owing to Wagner's relationship with the then unknown philosopher Friedrich Nietzsche, the first Bayreuth festival is cited as a key turning point in Nietzsche's philosophical development. Though at first an enthusiastic champion of Wagner's music, Nietzsche ultimately became hostile, viewing the festival and its revellers as symptom of cultural decay and bourgeois decadence —an event which led him to turn his eye upon the moral values esteemed by society as a whole.

Mandag d. 26. september 2011: vi sov godt i det veludstyrede hotelværelse på Gasthaus Fichtelgebirgshof, og vågnede kl.6.30. Vi havde en sø med ænder, sandstrand og springvand udenfor vinduet. Efter et bad gik vi ned til morgenmaden, som var dejlig. Jeg havde begyndende ondt i halsen. Og så fortsatte bilturen og aflytningen af Hanne-Vibeke Holsts lydbog "Dronningeofret" – der er 23 timers oplæsning. Vi kørte ad Autobahn 9, der på lange strækninger virkede ny og var meget smukt anlagt gennem bølgende landskaber. På en ESSO-station i Wolfslake-Ost fik vi 2 sandwich, 2 flasker mineralvand og diesel for i alt 89,16 euro. GPS'en ledte os nordover til Postdam og ringvejen rundt om Berlin. Vi undrede, om den ville føre os via Hamborg eller Rostock, og det blev det sidste. Karin ringede til Michael, for at høre, om der stadig gik bilfærger fra Rostock, og det gjorde der, og det var der, vi endte. Færgeren var fuldt besat, men takket være vor Brobizz kom vi i en VIP-række, og kunne køre ombord først. Billetten var hundedyr - 157 euro, men så var der også inkluderet kaffe og mineralvand. Vi mødte min gamle arbejdskammerat anæstesisygeplejerske Eva Mølvig ved færgeren – hun og Arvid havde været med nogle venner i Berlin for at se sønnen løbe Berlin Marathon. Turen hjem fra Gedser gik fint, og Turø-broen hæveder sig smukt i rækken af danske brobyggerier. Vi var hjemme kl. 19,30, og kilometertælleren viste, at vi havde kørt 1850 km siden afgang fra Rikke og Fred. Ruteplanlæggeren Viamichilin på Internettet angiver korteste rute mellem St. Martin d'Uriages og Lyngby til 1525 km, og det kan klares i bil på 14½ time uden pauser. Jeg ringede til Thomas, hvor alt var godt. Jeg fik også en snak med Sara. Jeg ringede også til Rikke, og hun vil ringe, når pigerne var lagt i seng. Vi har været meget glade for de 2 uger sammen med dem. Karin ringede til Michael, der er i en frikirke i Hillerød, for at snakke om noget arbejde. Og Karin ringede til Ingemar, der synes, at huset i Norberg er meget stille. Og Lindas fødselsdag var gået fint, og hans film om hende var blevet vel modtaget. Vi spiste noget af den ost, vi havde fået i Frankrig, og fik et glas rødvin om aftenen. I går aftes og på færgeren fik jeg læst bogen om Dachau færdig – "The Dachau Concentration Camp, 1933 – 1945". Michael kom på en lille visit sent på aftenen.

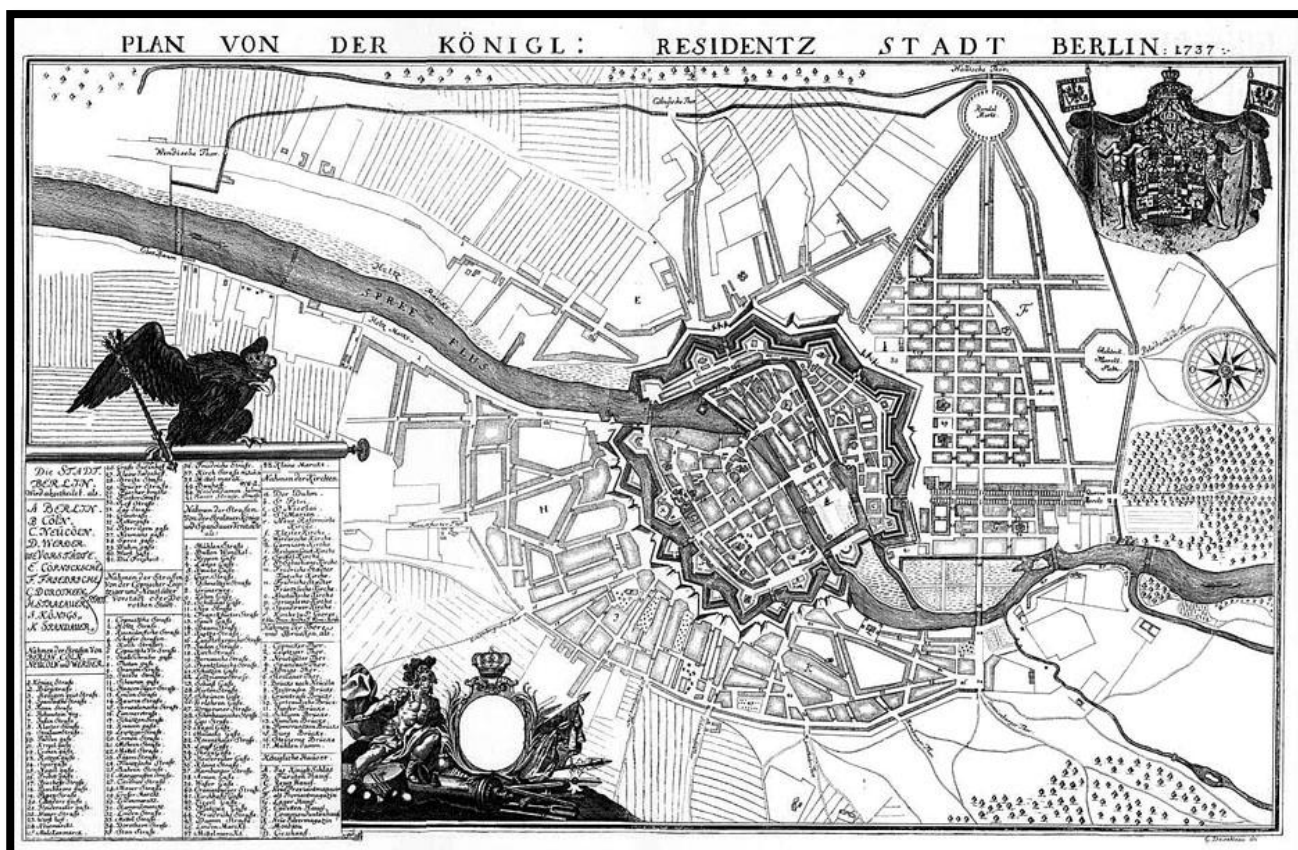
Tirsdag d. 27. september 2011: Vi sov uroligt, jeg gik først i seng kl. 4, og stod op før kl. 8. Karin var også vågen midt i nat. Jeg skrev på dagbogen, og læste det endelige program for Berlin-turen med Publicist-klubben – det var kommet på mail. Jeg begyndte at læse den store biografi "Richard Wagner" af Henrik Nebelong. Det er fint vejr, og jeg har følgende program for dagen: skrive et postkort til Emma og Moana, der hver dag farer hen til postkassen. Tømme bilen for 120 flasker vin, og finde plads til dem i lejligheden. Gå turen rundt om DTU, og gerne have Karin med. Vaske tøj kl. 16 og finde tøj frem til Berlin-rejsen. Ringe til Lissa. Moana og Rikke ringede og ønskede os god tur til Berlin. Steinar ringede kl. 8, og skulle høre, hvordan vi havde det. Han skulle på arbejde i dag.

Jeg lavede regnskab for turen til Frankrig, hvor jeg har ført nøje liste over udgifterne:

A: Udgifter til ferierejsen:	2119,83 euro (= 16.041 D. Kr.) + 2.462 D. Kr.
B: Madindkøb i St. Martin d'Uriage:	540,20 euro (= 4.087 D. Kr.)
C: Vinindkøb:	462 euro (= 3.496 D. Kr.)
D: Service på bilen i Frankrig:	375 euro (= 2.837 D. Kr.)
Dvs. at ferien har kostet: 16.041 D. Kr. + 2.462 D. Kr. + 4.087 D. Kr. = <u>Totalt: 22.590 D. Kr.</u> , (ca. 1.000 D. Kr. pr. dag) og for dette beløb har vi fået følgende:	
1. Kørt 5000 km i bilen gennem 8 lande	
2. Haft 9 hotelovernatninger (heraf 2 slotsovernatninger)	
3. Haft 12 overnatninger hos Rikke og Fred (340 D. Kr. pr. dag)	

4. Spist godt – både på forskellige restauranter på rejsen og hos Rikke og Fred
5. Set museer og seværdigheder i Lorraine, Verdun, Normandiet, Bayeux, Mont-Saint-Michel, Loire-dalen, Grenoble, Liechtenstein, Alperne, Schweiz, Østrig, Neuschwanstein, Dachau, Bayreuth

Onsdag d. 28. september 2011: Vi havde meldt os til en rejse med Publicistklubben, og nedenfor følger det planlagte program, og *mine kommentarer i kursiv. Kortet viser Berlin i 1737.*

Kl. 05.45: Mødetid i **Københavns Lufthavn**, Terminal 2 ved Air Berlin's check-in skranke. *Vi havde sovet meget lidt om natten, vi kom først i seng efter midnat, og stod op kl. 4. Vi kom som vanligt 10 minutter for sent af sted hjemmefra, og ankom derfor som de sidste, og nåede ikke at hilse på deltagerne i rejsen ved incheckningen. Flyet gik til tiden, og flyet var fuldt. I Tegel var der en pæn gåtur til bussen*

Kl. 08.05: Ankomst Berlin-Tegel. Selskabet afhentes med BUS. Via Schloß Charlottenburg, Bundespräsidialamt, Siegessäule, Reichstag, Brandenburger Tor, Unter den Linden, Museumsinsel, Schloßplatz, Gendarmenmarkt til Deutscher Bundestag. **Bus-guide gennem Berlin: krimi-forfatter Hans Schmidt-Petersen.** *Vi fik en fin lille introduktion til Berlin, som ikke har noget industrielt grundlag. Der var stop ved Siegesseule og ved Brandenburger Tor, hvor vi var på café med Ole Sippel og Aase Würtz. Strasse der 17. juni går øst-vest, og er det eneste tilbageværende af Speer's Germania-drømme. Ved Siegesseule – GoldeElse - har Clinton og Obama holdt taler, og de mange rygere i vor gruppe nød at "trække frisk luft".*

Kl. 10.45 Auswärtiges Amt, Eingang Kurstrasse 36 Pforte K 5, 10117 Berlin. Velkomst ved fhv. tysk **ambassadør i Danmark, Christoph Jessen**. Han var en meget venlig mand, der har lært sig dansk i forbindelse med de 3 år som ambassadør i Danmark, hvorfra han

nylig blev pensioneret. Nu er han formand for den tyske organisation -Dialogforum, der skal fremme Fehmern-tunnelprojektet. Han introducerede os til Udenrigsministeriet, der ligger i den gamle Reichbank-bygning fra 1930-40. Hitler var med til grundstensnedlæggelsen. Bygningen blev ødelagt under krigen, men genopbygget. Bygningen har også været hovedkvarter for det østtyske kommunistparti. Der var også et spændende moderne kunstværk spændt ud i indergården – det viste kunsten at balancere endog med hovedet nedad. Der var naturligvis sikkerhedscheck ved indgangen til udenrigsministeriet. Vi så konferencecentret med Weltsaal

(det store lokale, hvor kassererne havde arbejdet i tidligere tider), og vi holdt møde i Europasaal. Til stede var lederen af ministeriets danske afdeling, som vi først troede, var Werner Höyer. Han sagde intet.

11-12.00: Samtale med

Viceudenrigsminister, Staatsminister Werner Höyer. Vigtige punkter var, at Piratpartiet havde fået 9 % af stemmerne ved et nyligt tysk valg, at man stod foran den utroligt vigtige afstemning om økonomisk støtte til Grækenland – han betegnede det som en meget desperat situation. Han understregede sine grundholdninger om fred, frihed og økonomisk fremgang, men pointerede også vigtigheden af integration, freedom of movement, modstand mod den øgede danske toldkontrol, som måske kunne sprede sig. Han så tilbage på relativ fred i Europa siden 1945 og ønskede det fremover. Han gjorde et meget sympatisk indtryk. Han er fra FDP.

Nogle billeder fra min fødselsdag 29. september 2011

Fødselsdagsmiddagen blev holdt i den danske ambassadørs bolig i Dahlem. Der var velkomstdrink og buffetmiddag. Udover vore rejsefæller var der indbudt 3 parlamentsmedlemmer fra Bundesdagen og DR's mangeårige korrespondent Ulla Therkelsen, der var i Berlin for at dække pavebesøget og afstemningen om støtten til Grækenland. Det var en meget flot aften. Fødselsdagsfrokosten fandt sted i den berømte Restaurant Käfer på taget af Rigsdagsbygningen. Det var en fantastisk oplevelse at sidde udendørs i den smukke moderne restaurant og nyde udsigten over Berlin. Vi fik forret, en enkel kødret med rødbeder og isdessert med vine. Publicistklubbens formand holdt en lille tale, og der blev råbt Hurra. Bagefter havde vi lejlighed til at gå op i kuplen over parlamentssalen, hvor afstemningen om støtten til Grækenland var i gang. Og vi tog et gruppebillede på trappen op til Reichstag.

12.30 Middag i **Udenrigsministeriets Internationale Club** efter invitation af vice-direktør i det tyske Udenrigsministeriums Europa-afdeling, Ministerialdirigent Freytag von Loringhoven. Vi spiste i den meget elegante restaurant på 6. sal. Her var 3 retters middag (suppe, rødfisk, dessert) med vine og kaffe, og ministerialdirigenten talte og svarede på spørgsmål undervejs. Restauranten havde en flot terrasse med udsigt over byen – Karin kunne fotografere TV-tårnet på Alexanderplatz. Lige overfor Udenrigsministeriet lå Friedrichswerdersche Kirche, en ret grim rød bygning, der nu er Schinkel Museum.

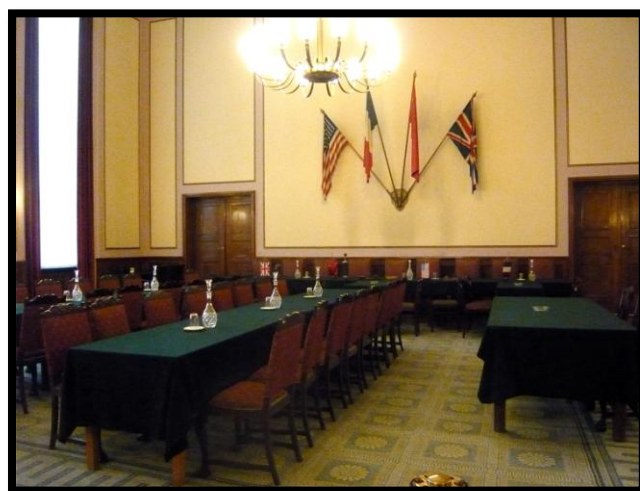
Kl. 14.00: Afgang med bus fra Udenrigsministeriet. Trafikken er tæt og relativt langsom i Berlin. Tidl. Ambassadør Christoph Jessen var med i bussen og fortalte om byen og dens udvikling. Bygningerne i Østberlin så nok lidt mere sølle ud end i Vestberlin.

Kl.14.20: Fotomulighed ved **Muren/Oberbaumbrücke**. Vi holdt pause ved East Side Galleri, hvor 118 kunstnere fra 21 lande dekorerede muren i 1990. Den skotske kunstner Chris MacLean er ophavsmand til dette 130 meter lange kunstværk, der undertiden må repareres for graffiti. Her ses bl.a. det historiske "Kiss of Death", hvor Gorbatsjov kysser Honecker, og sidstnævnte fratages magten kort tid efter. Oberbaumbrücke er en gammel bro over Spree; den blev bygget 1894-96 af armeret beton med beklædning af røde mursten. Den var lukket for kørende trafik 12 år under Berlinmuren. Der er et blinkende neon-kunstværk på broen, der skifter mellem "saks, papir, sten" – det skal vist påpege tilfældighederne i menneskers skæbne.

Kl. 15.00: Besøg i det **Tysk-Russiske Kapitulations-museum**, Zwieseler Str. 4, 10318 Berlin Karlshorst, under ledelse af Frau Katja Lukke. Kl.16.00: Samtale med museumslederen Dr. Jörg Moré. Bygningen blev opført i 1930'erne som kasino for Wehrmacht. Der var også militærkaserne, og planerne for den tyske Atlantvold blev gjort her. Den russiske hær oprettede efter krigen hovedkvarter her, og feltmarskal Wilhelm Keitel og andre blev beordret til at underskrive kapitulationen her. Senere lavede man et museum for den russiske krigsindsats i 2. verdenskrig efter karakteristisk russisk propagandistisk opbygning, men efter murens fald har man lavet et mere objektivt krigsmuseum med involvering af historikere fra Tyskland, Rusland, Hviderusland, etc. Mødet med museumslederen blev aflyst pga. tidsbrist

Ca. Kl. 16.30: Afgang med bus. Check-in **Hotel Plaza**, Knesebeckstraße. Hotellet var ganske pænt med små moderne værelser. Det lå centralt og tæt på Kurfürstendamm. Den var en udstilling af bjørne på fortovet – kunstnere fra alle verdens lande havde malet en bjørn – Berlins symbol –, og udstillingen var på mangeårig verdensturné.

Kl. 18.30 Afgang med BUS fra hotellet. Kl. 19.00 **Cafe am Neuen See** (Biergarten). Lichtensteinallee 2, 10787 Berlin, telefon 030-25449300. Kl. 22.00: Afgang med bus til Hotel Plaza. En rigtig hyggelig aften med suppe, fisk og jordbær, hvor vi sad udendørs med udsigt til en smuk oplyst sø i Tiergarten. Karin sad ved siden af fru ambassadør Christoph Jessen. Lige i nærheden var det tidligere danske gesandtskab i færd med at blive ombygget til et 5-stjernet hotel.

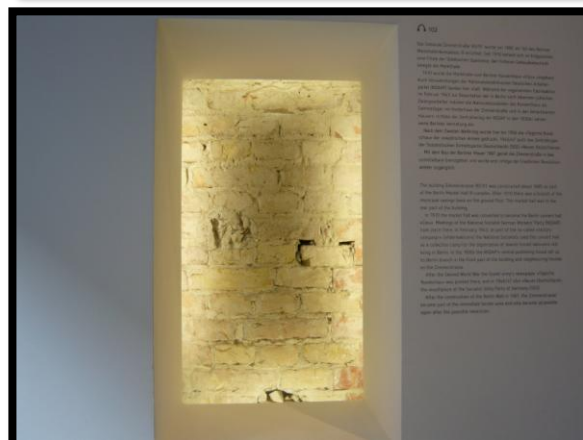

Torsdag, d. 29. september:

Kl. 9.00: Afgang med bus fra hotellet. Kl. 09.30-10.30: Besøg i **Stasi-arkivet**, Zimmerstraße 90/91. Samtale med den nye leder Roland Jahn, efterfølgende mulighed for at se den nye Stasi-udstilling i samme bygning. *Mødelokalet lå tæt på Checkpoint Charlie i et hus, der havde ligget umiddelbart op til Berlinmuren. Bygningen er fra 1885 og har tjent følgende formål: markedshal, kommunebank, koncertsal, mødeafholdelse for NSPDA, opsamlingsplads for jøder, som skulle deporteres til tvangsarbejde, bogtrykkeri for nazisterne, avistrykkeri for russernes "Tägliche Rundschau" og DDR's "Neues Deutschland". Nu er der mødelokaler, galleri og permanent udstilling om Stasi's virksomhed. Der var en god dialog med Roland Jahn, der havde været aktivist i DDR, var blevet fængslet og tvangsdeporteret – Jeg spurgte om det var muligt at finde oplysninger om udenlandske enkeltpersoner (Julie Szabad), men meget af den del af arkivet var ødelagt. Jahn vil have 45 medarbejdere i arkivet fyret, fordi de tidligere har arbejdet for Stasi. De har 112 km arkiver og en meter indeholder 10.000 sider. Og der er mange geografiske lokalisationer. Der blev på en meget instruktiv måde*

vist, hvordan Stasi havde infiltreret alle dele af livet i DDR: barndom, ungdom, skole og uddannelse, fritid og sport, kirke, militær, arbejdspladser, etc. Karin fotograferede en lille del af muren, der var afdækket i udstillingslokalet.

Kl. 11.30: Afgang med bus. Kl. 12.00: **Middag i den berømte Reichstags-Restaurant Käfer**. Rigsdagen ligger flot i den østlige ende af Tiergarten. Der er flere flotte regeringsbygninger i området f. eks. kanslerens kontor, der kaldes "vaskemaskinen" og den schweiziske ambassade. Lidt derfra ligger kanslerens repræsentationsbolig – det flotte kridhvide slot Bellevue. Der var omhyggelig sikkerhedskontrol, før vi kunne komme ind i Rigsdagsbygningen, hvor aktiviteten var stor pga. afstemningen om støtten til Grækenland – der stemmes ved personlig fremmøde. Lige i nærheden af Rigsdagsbygningen så vi en række hvide kors, der skulle mindes dem, der mistede livet ved flugtforsøg over Berlinmuren. Reichstags historie: bygget i 1884-86 i nyrenæssance stil. Skulle demonstrere tysk enhed. Brændt 28. februar 1933, hvilket blev brugt til politisk heksejagt på kommunister. Indtaget af russerne i 1945. Stor symbolværdi. Lord Norman Foster er ansvarlig for genopbygningen med kuplen, som var færdig i 1999.

Kl. 14.00-16.00: Parlamentet, Reichstag, Jakob-Kaiser-Haus (JKH) Værelse/ Raum 6.554. Samtale/diskussion med den **kulturpolitiske ordfører for den største regeringsgruppe CDU/CSU, Bundestagsmitglied Wolfgang Börnsen**, Flensburg, om tysk politik og aktuelle spørgsmål i det dansk-tyske forhold. Börnsen var en meget humoristisk mand med en stor personlighed og en fin udstråling. Han havde medbragt et par kompetente medarbejdere, og han holdt et fint indlæg, der blev omhyggeligt og humoristisk oversat af Siegfried Matlok. Han kom igennem mange emner: fred, frihed, økonomisk fremgang, vigtigheden af at bevare den europæiske enhed, styrke Euro'en, Fehmern-tunnelen, Sønderborg som fremtidig europæisk kulturby, Dannevirke som UNESCO World Heritage, utilfredshed med de nye danske øgede toldindsatser, problemerne med at overbevise de 30 % af tyskerne, der er imod tysk hjælp til Grækenland og Sydeuropa. Han var nødt til at forlade vort møde pga. afstemningen i parlamentsalen, men han havde medbragt Rigsdagens sikkerhedsansvarlige, der fortalte lidt om, hvordan man havde planlagt sikkerheden op til Pavens besøg i forrige uge. Rigsdagen råder over egen politistyrke på over 160 mand. Og til slut fik vi alle en bærepose med bøger, brochurer og en god DVD-film om Reichtags historie, den tyske grundlov, etc. Matlok måtte kortvarigt forlade mødelokalet, da han skulle interviewes til POLITIKEN om den aktuelle Grækenlands-afstemning

Kl. 16.30 – 18.00: **Besøg/besigtigelse i den danske (nordiske) ambassade**, Rauchstraße 1, 10787 Berlin: Briefing. Samtale med forfatter og journalist Peder Tudvad. Kl. 18.30: Afgang bus. En ung kulturmedarbejder modtog os og viste os de 5 ambassadebygninger og det fælles kultur- og mødehus. Det hele er omgivet af grønne kobberlameller. Det er meget moderne, og der er brugt materialer fra de forskellige lande f. eks. en 120 tons stor sten fra Norge og lavasten fra Island. Et ungt team fra Finland tegnede den finske ambassade, og det var deres eksamensprojekt. Anders-Peter Mathiasen fik et ildebefindende, og en ambulance blev tilkaldt. Ambassaden ligger i Diplomaten-Viertel, der oprindeligt blev planlagt i Nazi-tiden. Den nuværende ambassade er færdiggjort i 1999. Lige overfor lå Syriens ambassade, der var oversmurt med røde demonstrationsklatter.

Den danske ambassadør gav en information om dansk-tyske forhold og kulturattachéen introducerede filosofen og forfatteren Peter Tudvad. Han har arbejdet som forsker på Søren Kirkegaardforskningscentret under Københavns Universitet, men blev uvenner med den anden forsker, da han beskyldte ham for videnskabelig uredelighed i forbindelse med udgivelsen af en bog. Tudvad anså København og Danmark for småt og provinsielt i forhold til Berlin, hvor han nu havde boet i 5-6 år. Meget var bedre i Tyskland f.eks. aviserne, prisniveauet og det akademiske miljø. Han havde udgivet nogle bøger f. eks. "Sygeplejerske i Det Tredje Rige". Der omtaltes bogen "Jerntæppet i Storebælt" af Jørgen Hansen. Der bor over 300 danske kunstnere i Berlin. Oprindeligt havde man forsøgt at arrangere et møde med Olafur Eliason, men han var ikke tilgængelig – men så fik jeg lejlighed til at læse hans CV og andet om ham på Internettet – og det er imponerende.

Kl. 19.00: Middagsbuffet hos **den danske ambassadør i Tyskland, Per Poulsen-Hansen i Ambassadørens residens**. Det var interessant at se et fint diplomathjem, man fik opfattelsen af, at meget er ambassadens faste inventar. Og repræsentativt og flot var det. Ambassadøren og hans hustru var fuldendte værter. Ambassadøren har to brødre, hvoraf den ene er russisk tolk på så højt niveau, at han har været med statsministeren på besøg hos Putin.

Kl. 21.30: Afgang med bus til hotellet, Derefter "open end" i Publicistklubbens spirit langs Kurfürstendamm. Nogle mente, at denne tur var relativ "tørlagt" i forhold til andre af publicistklubbens rejser.

Fredag, d. 30. September: Kl. 10.00: Afgang med bus fra hotellet. Kl. 11.00-12.00: Besøg/omvisning i **Willy Brandt-museet**, Unter den Linden 62-68. Vi fik forevist et ret nyindrettet museum på en meget fin adresse. Og Willy Brandt var en imponerende

personlighed med et spændende liv: søn af enlig mor, fik trods det acceptabel skolegang, aktiv i politisk arbejderbevægelse, flugt til Norge efter nazisternes magtovertagelse, frataget sit tyske statsborgerskab, fik norsk statsborgerskab efter en tid, mere politisk arbejde på venstrefløjen, journalist, sendt til Tyskland til dækning af Nürnberg-processen, borgmester i Vestberlin, oplevede blokade af Berlin, luftbroen og opførelsen af Muren. Han blev tysk Kansler, men gik efter at en spion blev afsløret blandt hans nære medarbejdere. Willy Brandt fik Nobels Fredspris i 1971.

Ca. kl. 12.00: Med bus tilbage til Hotellet. SHOPPING BERLIN /Individuelt program. Vi forlod vor rejsegruppe ved 12-tiden, og gik først til **Deutsches Historisches Museum**, der er indrettet i Zeughaus – det tidligere Arsenal, der blev opført i barokstil i 1706. Det har nu fået en moderne tilbygning og en glasoverdækket indre gård – begge dele tegnet af den japansk-amerikanske arkitekt I.M. Pei. Museet er meget flot, og der bruges meget moderne audiovisuelle midler for at berette Tysklands historie fra de tidlige civilisationer til vor tid. Vi købte en bog med beskrivelser af mange af de udstillede ting. Vi spiste Caesar salad i den pæne café, der er indrettet i museet.

Så fortsatte vi til **Pergamon-museet**, der også er en imponerende oplevelse. Først så vi et nyåbnet panorama indrettet i en stor rund container. Selve museet er meget imponerende, og i år var der pga. ombygning mulighed for at se noget af depoterne. Vi kan slet ikke huske alle ting, som vi så, men vi købte en illustreret bog om museet. Flot var Pergamon-alteret fra 170 f. Kr., den blå Ishtar-port fra Babylon (6. årh. f. Kr.), Gudinden Athene og mange andre antikke statuer, og vi så også en udgave af Hammurabis søjle (1750 f. Kr.), men originalen er vist i Louvre. Vi hoppede over Museet for Islamisk Kunst.

Derefter gik vi en tur i **Berliner Dom**, der også er imponerende stor. De var ved at forberede til høstgudstjeneste med høstvogn og kornneg. I krypten fandtes Hohenzollerns familiekrypt, og ved siden af fik vi kaffe med vafler og kirsebær i en Einstein Café. Kirken blev beskadiget i krigen, men er nu genopført. Oprindeligt er denne flotte barokkirke fra 1747-50.

Lige overfor kirken stod en meget moderne temporær **blå udstillingsbygning Humboldt Box**, hvor der vises noget om det fremtidige byggeri på Slossplatz. Her lå oprindeligt det gamle slot, der på Walter Ulbrechts ordre blev sprængt bort. Neptunbrønden blev flyttet til Alexanderplatz. DDR opførte et parlament, der efter Murens fald viste sig at indeholde asbest, og det blev fjernet. Nu skal man måske bygge en moderne version af slottet. Derfra tog vi et taxi til Fasanenstrasse ved Ku-Dam. Vi kørte med en sort chauffør fra Ghana.

I Fasanenstrasse så vi **Käthe Kollwitz Museum** – det var dystert, og hun betoner moderrollen og modstanden mod krig, sult og elendighed. Hun mistede en søn – Peter - i 1. verdenskrig og et barnebarn – Peter – i anden verdenskrig. I Neue Wache står hendes skulptur "Moder med sin døde søn". I Fasanenstrasse er der mange fine huse og gallerier, Asta Nielsen har boet her, og vi drak øl i en dejlig café i haven til Haus der Literatur.

Derfra gik vi til **Savignyplatz**, hvor metroovergangen har været brugt til Bob fesses film "Cabaret". Vi spiste italiensk på en dejlig restaurant "La Piazza", hvor vi som de andre dage kunne sidde udendørs. Vi delte en flaske retzina. Og så gik vi til Hotel Plaza for at mødes med de andre. På hjørnet af Ku-Dam og Knesebeckstrasse så vi 4 messingplader i brolægningen – det er mindesmærker for mennesker dræbt i Nazitidens udryddelseslejre. I Berlin er der en mængde mindesmærker for ofrene for nazitiden – og tyskerne lever måske stadig med en kollektiv skyld.

Kl. 19.30: Afgang bus til lufthavnen. Kl. 21.35: Fly-afgang Berlin-Tegel. Kl. 22.35: Ankomst til København!
 Kontakt: S. Matlok. Trafikken ud til lufthaven var meget tæt, og der var nervøsitet for, om vi kom for sent. Jeg takkede for turen i bussens mikrofon. Flyet var forsinket 1 time, og motorvejen fra Kastrup var spærret pga. ulykke, så vi var først hjemme kl. 02 lørdag morgen efter en fantastisk oplevelse i Berlin.

Opsamlingsnoter om Berlin-turen:

1. Begge de 2 tyske toppolitikere, som vi mødte, skriver på deres hjemmeside i CV'et, at de har været på udvekslingsophold i USA.

2. Til min fødselsdag fik jeg opringninger fra Thomas, Rikke og Kristian og SMS fra Anne-Marie. Min telefon var lukket hele dagen pga. møder. Michael hilste via Karin, de talte daglig i telefon.

3. Berlin er en meget flot by – det kunne være rart at leje en lejlighed der et stykke tid og så cykle rundt og opleve alt. Der er utrolig meget at se. Kennedy sagde i 1963 "Ich bin ein Berliner" fra altanen på Schöneberg Rådhus – ordene var skrevet af Ted Sorenson

4. Lørdag efter hjemkomsten talte jeg med Rikke, der d. 29. september fik 18 røde rose tilsendt på arbejdet fra Fred – det er årsdagen, hvor de mødtes for første gang. Det går bedre med at sove, og det er dejligt med arbejdet, og børnenes pasning fungerer. Fred er væk i weekenden på en skimesse i Annecy.

5. Thomas kommer på besøg med Sara søndag. Han har været hos Susanne om lørdagen, mens Henriette er på ledermøde med Bibliotekarforeningen.

6. Michael er i dag kørt til Norberg, og i morgen skal han og Ingemar køre videre til sommerhuset ved Östersund. Karin rejser med fly til Norberg på mandag – hun skal være med til urnenedsætning, hun skal holde rejsemøde med nogle af dem, der skal med til Cambodja, og der skal måske være boopgørelse. Hun har 6 flasker rødvin og 1 flaske champagne med derop.

7. Anders-Peter Mathiasen anbefalede bogen "Den hemmelige tjeneste" af Hans Davidsen-Nielsen. Måske hedder den "Spionernes krig". Den handler om PET, og heri er der måske oplysninger om Julie Szabad.

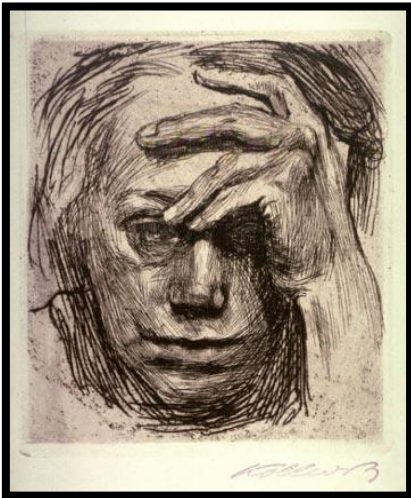
8. Turen til Berlin kostede i alt 6.500 kr., og så brugte vi 176 euro den sidste dag – mest på entréafgifter (63 euro) til museer, museumsbøger (20 euro), frokost og aftensmad (80 euro) og taxi (15 euro).

9. Vi så også den store lufthavnsbygning i Tempelhof. Den bruges vist nu til messer. Nogle – f. eks. Norman Foster - mener, at det arkitektonisk er en meget flot bygning. Den er bygget i 1936-39 i nazitidens monumentalstil. Tempelhof var vigtig under blokaden af Berlin.

10. Vejret var utroligt godt under opholdet i Berlin – som højsommer med skyfri himmel og temperaturer på 25 - 27°.

11. Vi var meget glade for rejsen til Berlin, der på udmærket vis kompletterede vores rejse til Berlin i påsken 2009. Denne gang så vi ting, som vi ikke nåede ved første besøg.

12. Kl. 00,15 ringer Karin til Michael, og nu græder hun, for han fortæller, at han er kørt på en elg mellem Örebro og Lindesberg. En halv time senere er der igen telefonkontakt: elgen er død, Michael er uskadt, men

rystet, og bilen er ødelagt og skal transporteres til Norberg af Falck. Politiet er tilkaldt, og der er 38 meter bremsespor. Karin og jeg tager et natligt glas rom for at få nerverne til ro. Michael måtte vente et godt stykke tid på politi og Falck. Vi erfarede fra Ingemar, at de næste morgen kl. 6 var startet mod Östersund med Ingemar som chauffør.

13. I morges så vi et samtaleprogram med Johannes Møllehave og Brian Doktor på DK-4. Brian er vores familielæge. Han var blevet smidt ud af skolen og fra konfirmandundervisningen pga. dårlig opførsel, han var kommet i murerlærer og blevet udlært, han fik barn som 17-årig med en pige på 16 år, og de er stadig gift. Han læste 9. og 10. klasse på kursus og fortsatte med studentereksamen og medicinsk embedseksamen.

14. I går talte vi i telefon med Lissa, som har sendt penge til Thomas og Rikke. Og jeg var i vaskekælderen med 2 maskiner tøj. Jeg har for tiden en irriterende hoste. Karin talte med Helga i Södertälje, som ligger syg med lungebetændelse.

15. De Berejstes Klubblad "Globen" kom i dag, og Karin og jeg figurerer på et foto fra et møde i Café Globen.

16. Sara og Thomas kom kl. 9 søndag morgen, inden vi var vågnet. Men vi kom op, og vi drog i Lyngby Storcenter, hvor der var søndagsåbent. Vi fandt også et legerum. Sara sov til middag. Henriette kom til frokost – hun havde været til et fagligt arrangement på First Hotel. Karin lavede kylling med citronsaucen og yoghurt med hindbær til dessert. Vi var en times tid på legepladsen, inden de kørte hjem kl. 15. Vi ønskede dem god tur til Ægypten på førstkommende lørdag. Vi fik en DVD-film om Sara.

17. På DR 1's tekst-tv så vi i dag, at den kendte tyske politiker Wolfgang Börnsen havde udtalt til Den Danske Publicistklub, at han ønskede den nye danske socialdemokratiske regering velkommen, og han håbede på, at den ville fjerne de nye ekstra toldkontroller ved grænsen.

18. Vi blev opmærksom på en udstilling af den unikke japanske kunstner Katsushika Hokusai (1760 – 1849), hvis værker er udstillet i Martin-Gropius-Bau i Berlin i september og oktober. 440 værker er udstillet. Motiverne er Regn over Mount Fuji, Den store bølge ved Kanagawa's kyst, etc. Desværre nåede vi ikke at se udstillingen.

19. Panoramaet over Pergamon i den store tromle var helt nyåbnet og omtalt på forsiden af Berliner Zeitung d. 30.9.2011.

20. Karin flyver til Stockholm i morgen tidlig, og tager toget til Avesta, hvor Soile henter hende. Og så skal hun fejre Michaels fødselsdag om aftenen.

21. Jeg sender denne lange månedsberetelse i pdf-form til Rikke, Karin, Michael, Ingemar og Thomas, og Thomas har lovet at printe den ud og sende den til Lissa. Og så kommer den også ind på www.smedebol.dk

